

İLAHIYYAT KÜLLİYYATI

5 İnci KİTAP

**DİN
VE
Telakkîleri**

Y A Z A N
Ömer Fevzi Mardin

Tevzi yeri :
Hilmi Kitab evi
İstanbul — Ankara caddesi No, 62

ÇELTUT MATBAASI
1 9 4 0

82.1) = 94.35

5/11/40

İLÂHIYYÂT KÜLLIYYÂTI

5 inci KİTAP

DiN
VE
Telakkîleri

Y A Z A N

Ömer Fevzi Dardin

Tez. yerl :

Hilmi Kitab evi

İstanbul — Ankara caddesi No. 62

Çeltuk Kollektif Şir. Matbaası

1 9 4 0

111

2-1

DİN VE TELAKKİLERİ

Din telâkkisinde safhalar ve devreler

Dinesasında Hazreti Ademin aldığı İlk emir ve nehi

Tevhid dininin ilk cemiyet dini olarak Benî İsrailde meydana gelmesinden evvelki devirlerde Cenabı Hak kullarını ihmal etmiş değildi, onların yaşlarına göre, onlara, bir ihzarî devre yaşatmıştı. İlk doğan bir çocuk, meselâ yedi yaşına girmeden nasıl mektebe girmezse ve o çocuk mektep yaşına kadar nasıl hayat telâkkileri hakkında adım adım iptidaî olgunluk devreleri geçirirse Hazreti Ademin nesilleri veya beşer dediğimiz, çocuğu da, bir mânevî hüviyette böyle iptidaî ve ihzari devre geçirmiştir.

Bu devreye girerken onun evveliyatına bir göz gezdirelim: Allah Hazreti Ademin tenasülünü temin için ne vesileler halk buyurdu. Bu tenasülü idame edecek olan yer ki kürrei arz idi ve kürrei arzı ki Allah insanlar için ve her şeyi insanları yetiştirmek için yarattığını mukaddes kitaplarda tasrîh buyurmaktadır. Ruh semada halk olunmuş olan Hazreti Ademin arza inmesini ve unsurî bir beden giyinmesini mümkün kılmak için ne vesileler halk buyurdu. İşte bunları muhtasaran bir gözden geçirelim. Şöyle ki:

Cenabı Hak bu avalimi halk buyururken lâtiften kesife doğru bir sıra takip buyurmuştur. Evvelâ lâtif olan sema tabakalarını ve oradaki ervahı halk buyurmuştur. Sonra kesîf tabakaları ve ondaki mevcudatı yaratmıştır. Semada bu neticeyi bekliyen Ademin ruhuna da arzda unsurî bir vücut giydirmek zamanı bu suretle gelmiştir. Arzda tenasülü temin için çift olarak yaratılmış olan Adem ile Havvanın ruhlarını böyle zamanı gelince Allah yere indirmek istedi. Sebepler halkederek bilâhare beşeriyetin nazarı dikkatini bir takım hakikatlere celb için Allah bu yere iniş keyfiyeti hikmetli bir takım esbap ile tertipleledi. Ve beşerî zaafî (şecerei memnua) meselesini Allah ortaya koydu. Ve beşerî nisyan ile Ademin bu şecerei memnuaya takarrübü vâki oldu. Ve Adem abdiyyet hissiyle hilâfî emir vaki hareketinden nedamet duyarak tövbe etti Hattâ tövbesini izhar için Allah Ademe bu vesile ile söz dahi öğretti. Ve Ülühiyyet şaniyle Allah Ademin tövbesini kabul etti. Ve memnu şecere meselesi esasta bu suretel kapandı (1). Fakat meselenin zuhuru Ademin arza inmesine bir emri vaki teşkil etmiş oldu.

(1) (2 - Bakara - 29): «O Cenabı Haktır ki yer yüzünde ne varsa cümlesini sizin için halk etti.

(2 - Bakara - 30): Rabbın meleklere ben yer yüzünde bir halife kılacağım dedikte melekler; Yarabbi orada fesad yapacak ve kan dökecek olanı mı yaradacaksınız! [dediler].

Adem cezaen arza atılıvermiş, oldu, cezası; orada göreceği meşakkat idi (2). Bu suretle arzın meşakkat yeri olduğu zâhir oluyordu. Hakikatte ise insanın ıstıfaya mecbur olduğu anlaşılıyordu, çünkü Hakkın kemalâtı insanda zâhir olacaktı ve insanın bu kemalâtın zuhurune birer mazhar haline gelmesi icap ediyor-

(2) (90 - Beled - 4): «Biz insanı şiddet ve meşakkatte halk ettik.»

(2 - Bakara - 35): «Ey Adem, sen ve zevcen Cennette sakin olunuz ve o Cennetten istediğiniz yerden ve dilediğiniz şeyden bol bol kemali âfiyetle yiyiniz, ve şu ağaca yaklaşmayınız, ona yaklaşırsanız kendi nefsinize zülüm edenlerden olursunuz dedi.»

İşte dinin Ademe ve beşeriyete ilk emri ve nehiyi bu idi.

(2 - Bakara - 36): «Şeytan onları aldatıp Cennetten ayaklarını kaydırtdı. Ve içinde buldukları nimet ve saadetten onları çıkardı. Biz onlara: Birbirinize düşman olarak ininiz ve sizin için yer yüzünde mukadder bir vakte kadar karar ve ikamete yer ve maişet eshabı var dedik.»

(2 - Bakara - 37): «Adem Rabbından kelimatı mahsusayı ahz ve telâkki edib onunla tövbe etmekle Cenabı Hak tövbesini kabul buyurdu.»

(2 - Bakara - 38): «Cümleiniz birden [yere] ininiz. Benden size delil ve hidayete götürür, rehber [Peygamber ve kitab] geldiği zaman benim o hida-

du. Bundan anlaşılan bir nokta daha vardı. O da yer yüzünün meşakkatli hayatına mukabil asıl men'şemiz ve sonra merciimiz olan sema hayatının da hiç meşakkatsiz, bütün mânasıyla güzellik ve safa yeri olduğu idi.

Yine bu şecerei memnua vesilesiyle Allahın da

yete götürür delil ve rehberime kim ki tâbi olur. Onlara korku ve endişe yoktur. Ve onlar mahzun dahi olmazlar dedik.»

(7 - A'râf - 11): «Sizin ruhlarınızı halk ettik sonra sizi bu surette tasvir eyledik.»

(7 - A'râf - 20): «Onların avret yerlerini açmak için Şeytan onlara vesvese verdi. Ve sizi Rabbinizin bu şecereye takarrülden menetmesi iki melek olmanız veyahut Cennette muhalled kalmıyasınız içindir. Dedi.»

(7 - A'râf - 21): «Ve onlara: ben sizin için nasihlerdenim diye yemin eyledi.»

(7 - A'râf - 22): «Maksadını gizleyip dostluk göstererek ve nasihat ediyor gibi görünerek onları aldatı ve düşürdü. Vakta ki Adem ve zevcesi o nehî olunan ağaçtan taddılar, derhal avret yerleri açıldı, hemen Cennetin ağaçlarından yapraklar toplayıp örtmeğe başladılar. Ve Rabları onlara nidâ ile: Ben sizi bu ağaçtan nehî etmedim mi ve Şeytan size âşikâr düşmandır dememmi idi buyurdu.»

(7 - İhraf - 23): «Onlar: Yarabbi biz nefslerimize zulüm ettik. Eğer bizi mağfired edi p üzerimize

kulun da hal ve şanı meydana çıkıyordu. Kulunki zaaf ile hata ve nisyân, Allahınkı kudret ile merhamet ve gufran idi. Bu vasıflar halik ile mahlûkun hem mâhiyetleri hem de münasebetleri hakkında insana bir fikir vermiş oluyordu.

Ve Ademin Şeytan ile birlikte arza teb'idi keyfiyeti arzdaki hayatın bir mücadele mâhiyetinde cereyan edeceğini gösteriyordu. Birinci haşiyede yazılı âyeti kerimeler bu bapta kâfi bir fikir veriyor.

Netice: arz bir mücadele yeridir. Müsbet, menfi ruhların., temâyüllerin mücadelesi, Hak ile batılın mücadelesi, iyilikle fenalığın mücadelesi, egoizm ile insanlığın mücadelesi. Zalim ile mazlumun mücadelesi ve ilâahiri...

rahmetin olmazsa ziyan edicilerden oluruz, dediler.»

(20 - Tâha-112(115)): Ve biz evvelce ademe emrettik o günaha kasdi olmıyarak bunu [Şecerei memnuaya takarrüp etmemesi hakkındaki emri] unuttu.

(20-Tâha-114:116(117÷119)):«Yâ Adem oğulları bu [Şeytan] sana ve zevcene düşmandır. Sizi Cennetten çıkarmasın. O zaman zahmet ve meşakkate uğrarsınız. Sana orada [Cennette] açlık ve çıplaklık ve susuzluk ve güneş sıcağı yokdur.»

(84-İnşikak - 19): «Siz insanlar halden hale tahvil olunursunuz.»

Adem oğullarının İlâhî tekâmül kanunlarına tevfikân Hak Allaha iman ve hakikat dinine ihzârı devreleri

İlk Safha

Putperestlik

Birinci devre - Taş Toprağın cazibe devresi

Gerek hilkat, gerek umumî hayat cereyanlarında abes veya tesadûf eseri hiç bir şey yoktur. Hepsî Allahın birer hikmetine müsteniddir (3).

Allahın tabiat kanunlarına göre her şey zıddı ile kaim ve zıddı ile mütenebbihtir. Meselâ iyiliğın mütenebbihi fenalıktır. Hayırın mütenebbihi şerdir. Müminin mütenebbihi münkirdir. Menfi anasır müsbetleri hem

(3) Kur'an ıKerimden:

(21 - Enbiya - 16): «Biz gökü ve yeri ve aralardaki şeyleri oyuncak ve abes olarak halk etmedik.»

(87 - A'lâ-1:5(2)): «Yarattı ve münasibini yaptı.»

(67 - Mülk-3ve4(3)): «Rahman olan Allahın halkinde tefavüt ve ihtilâf göremezsin.»

(16(27)-Nahil(Neml)-86(88)): «Her şeyi lâyıku veçhile itti-kân eden Allahın sun'u ne mükemmeldir.»

(32 - Secde - 7): «O Allahtır ki her şeyin halkını güzel kıldı.»

gayrete, faaliyete getirir hem de onları tenkit gayretiyle veya onların yapacakları hatalardan istifade gayretiyle mürakabe yüzünden müsbetlerin kendilerini ayarlıyarak, dikkatli hareketlerine yanlışlığa düşmemelerine sebep olur.

Hata imkânıdır ki insanı müteyakkız bulundurur. Doğru harekete, hakikî istikamete ayarlanmasına ve hakikate doğrulmasına sebep olur.

Kemal olgunluktur. Ve binaenaleyh her işte kemal; mebde değil, neticedir. Mebde ile netice arasındaki safhalar inkişaf, terakki ve mümarese safhalarıdır. Binaenaleyh tevhit âkidesinin mebdei de putperestliktir.

Beşeriyet doğup büyürken bir çocuğun yaş safhalarındaki telâkkileri arzeder.

Meselâ: çocuk evvelâ kundakta harice karşı havassı hamsesi ile münasebet ve faaliyette değildir, yalnız midesiyle hayatiyet izhar eder. Bu devirde fikirsiz ve şuursuzdur, binaenaleyh bir hayvan yavrusundan farksızdır. Fikir ve irade ile ilk harekete geçtiği devir (emekleme) devridir. Müteâkiben tutunarak yürür, daha sonra koşar, bu hareketlerde midesi ve kendine bir şey edinmesi sevki tabiisi iledir. Emekleme devrinde çocuğun iradesine hâkim olan yegâne âmil gözdür. Cazip gördüğü her parlak şeye uzanır. Muzır mıdır, faydalı mıdır. Ayıramaz, yalnız, midesinin mütemadî talepleri, altında, midesi için her şeye el uzatır. İşte beşeriyetin fitretinde asıl olan hodgâmlık hareketi şuur-

suz bu devrede bile mihaniki olarak böylece kendini gösterir. Bunu müteâkib ilk fikir devrelinde yiyebildiğini çocuk yer, yiyemediğini avucunda muhafaza eder. Ve yenmiyecek taşları da severek benimser ve kendisine varlık yapmağa başlar. Çocuk biraz daha büyüünce icad fikrine düşer elindeki taşlara çöplere şekil ve biçim vermeye ve daha sonra çamurdan bebek yapıp ona vücut vermeğe başlar ve vücuda getirdiği her şeyle yakınlık hisseder. İşte beşeriyette putperestliğin taşa topraka, ağaca tapmakla başlıyan ilk devri beşeriyetin çocukluk yaşının bu şüursuz devresine yalnız, gözünü doyurmak safhasına aittir. Bu devrenin hükmünü yaşıyan çocuğa elindeki, gözü önündeki oyuncaklardan daha cazibeli bir şey yoktur. Anasını babasını kardeşini bile bir oyuncaya değiştirir. Gözünün görmediği şeyleri sevdirmeye inandırmağa ise hiç imkân yoktur. Meselâ o yaştaki çocuğa elindeki oyuncağı mı seversin yeksa falan yerdeki babanı mı diye sorarsanız cevap bile vermek istemez, babasını istediğiniz yere alıp götürürsünüz. Fakat elindeki oyuncağı almağa kalkarsanız derhal feryat edip ağlar. Çocuk bu halde olduğu gibi beşeriyet te bu yaşta gözünü önünden ayırmaz. Ve önünde gördüğüne tapar, o kadar. Allah mefhumunu anlayamaz ve kavriyamaz. O devrilerini ikmal etmedikçe yüzünü Allaha dönemez. Allahın tekâmül kanunları hükmünden hariç bir vaziyet alamaz. İşte Cenabı Hak beşeriyete iptidaî ve tabîî temayülleri dahilinde inkişaf ve tedricen tekâmüle doğru seyrini ik-

mal için vakit vermiş ve Rububiyeti ile yetiştirmişti:

Çocuk biraz daha büyüyünce mâhiyetini anlamadığı ve cüssesi büyük şeylerden ürkmeğe, korkmağa başlar. Beşeriyet dahi ana dizinden indikten ve kapı dışarı çıktıktan sonra tevehhüş eder. Yabancı veya mâhiyeti meçhul ve kendinden cüsseli her şeyden korkar. Ve bu halde bir tutunacak kuvvet arar, bir koruyucu, gözedici arar ve sümûltedarik bir tepeyi bir kayayı bir ağacı melce ittihaz eder. İltica ettiği bu yer ona mâbut olur. O yer onu da sevsin ve himâyesini idame etsin diye o ağacın, o kayanın o tepenin dibinde insan taabbüde, münacata başlar. İşte beşeriyetin ilk taabbüt devresi arzın üzerindeki heyülâlara böylece teveccüh eder.

İNSANIN HEMCİNSİNE TAABBÜT DEVRESİ

Çocuk bulûğ devresine girince nasıl hemcinsine temâyül gösterirse beşer de o yaşa gelince heyülâ taabbüt hissini münasebeti cinsiyedeki temâyüel kapdırır ve netice itibariyle hemcinsine taabbüde başlar ve bu suretledir ki asırlarca erkek dişi yekdiğerine mabut olmuş ve zina, fuhuş; ibadet mahiyetini almıştır. O devirde tenasül alet şekilleri dağlara tepelere meydanlara put olarak dikilmiş o şekillere ibadet edilmiştir. Her sabah her kadın fuhuşhane olan mâbedin yolunda bir duvarın dibine çömelir, kendisini mâbede götürecektir, ibadete davet edecek bir âbid erkeğin yolunu bekler

ve herhangi erkek tarafından davet edilirse edilsin onun arkasına takılır, mâbede gider ve orada mâbud nâmına zina yaparak ibadet etmiş olurdu. Mâbed ise kendini zinaya vakf ve hasretmiş âbidler, âbidelerle dolu idi.

SEMADAKİ ECRAMA İBADET DEVRESİ

Bir zaman geldi ki çocuğun yaşı daha büyüdü ve yalnız münasebeti cinsiyeye kendini tatmin etmez oldu. Gönlündeki hemcinsine mukarenet muhabbetini daha ruhani ve daha ulvî bir vücutte tevcih etmek mecburiyetinde kaldı. Bu devrede başlar yukarı kalktı, gözler semalara dikildi. Ve herkes kendine göre aya, yıldız, güneşe, inanır ve gönül bağlar oldu. Yâni çocuk beşer; evvelâ yerdeki şeylere, sonra önündeki şeylere daha sonra da yukarıdaki şeylere göz dikti.

Beşeriyetin semadaki mahlûkata taabbüdü devri, uzun sürdü. Ve bu devre Hazreti İbrahim'in gözünü semadan kalbine, batnına çevirmesiyle görünmez, el ile tutulmaz Allaha, gâibdeki Hak Allaha taabbüde başlamasıyla nihayet buldu (4).

(4) *Kur'anı Kerimden:*

(6 - En'am - 75): «Babasının ve kavminin dalaletini gösterdiğimiz gibi İbrahime erbab yakînden olması için göklerin ve yerin melekûtünü, mahlûkat ve mevcudatını da gösterdik.»

BİR MUKAYESE

Evinin içinde anasız, analıksız rahat edemiyen, her şeyden korkan tevehhüş eden ve daima anasına sokularak sarılarak emniyet bulan çocuk evde ne ise, beşeriyet te evinin içinde de dışında da tutunacak, sarılacak, iltica edecek kendinden daha kuvvetli, şuurlu ve kendine alâka ve muhabbeti kâmil, saklayıcı, koruyucu, tutucu, gözetleyici ve hinihacette kurtarıcı bir kuvvete, aciz ve şaşkınlık devrelerinde önünü açıcı, se-

(6 - En'am - 76): «Vakta ki gece onu örttü, bir yıldızı görmekte bu benim Rabbimdir dedi. O yıldız battıktan sonra İbrahim ben batanları sevmem dedi.»

(6 -En'am- 77): «Ayı doğarken gördükte acaba Rabbim bu mudur dedi, vaktaki ay battı, İbrahim de eğer Rabbim bana hidayet etmezse ben yollarını azıtmuş kavimden olurum sözünü ilâve etti.»

(6 - En'am - 78): «Vaktaki güneşin doğduğunu gördü, bu benim Rabbimdir, cümlesinden büyüktür dedi. Güneş batınca ey kavmim ben sizin şirkinizden berîyim dedi.»

(6 - En'am - 79): «Ben veçhimi ve yüzümü batıldan uzak ve hakka mütemâylil olarak gökleri ve yeri yaradana çevirdim ve ben müşriklerden değilim dedi»

(19 - Meryem-43:46(42÷44)):«İbrahim pederine: (Ey babam, işitmez, görmez, senden bir zararı def'e kadir olmalara ne için ibadet edersin. Ey babam, mu-

lâmete götürücü bir kuvvete, acısını dindiren derdini gideren, ihtiyaçlarını temin eden bir kuvvete ihtiyacı ve iftıkârı öyledir.

Anasını yanında bulamıyan şüursuz çocuk ana yerine mutlaka bir şey ikame eder. Ve o analık ona ana yerine kaim olur. İşte benî beşer; bu şüursuz çocukluk devresinde; Allahı tanımağa, hakiki Allahı fark

hakkak buna ilimden sana gelmiyen şey geldi. Bana ittiba et ki seni doğru yola götüreyim, ey babam. Şeytana ibadet etme) [dedi]»

(19 - Meryem-50(49)):«Vakta ki İbrahim babasının kavminden ve ibadet ettikleri putlardan uzaklaşıp bir tarafa çekildi, ona İshak ve Yakubu ihsan ettik ve her ikisini de nebî kıldık.»

(21 - Enbiya - 51): «İbrahime rüşd ve sedâd: verdik, onun buna mustahak olduğunu biz biliyoruz.»

(60 - Mümtahine-4ve5(4)): «İbrahim de ve onunla beraber olanlar da sizin için iktidaya lâıyk sünneti hasane vardır.»

(11 - Hud-74(75)): «İbrahim halim, kalbi rakik idi. Halka acır ve onlar için Allaha yalvarırdı.»

(37 - Safat-83(83÷84)): «İbrahim Nuhapirev olanlardandır. Rabbına selim bir kalb ile geldi.»

(6 - En'am - 161): «De ki, beni Rabbım doğru yola hidâyet buyurdu, bir kuvvetli ve sâbit dine nâil eyledi ki o; hakka yakın ve batıldan uzak olun din İbrahimdir.»

ve temyize muktedir olamadığından dolayı onun yerine ilâhlar, putlar ikame etmiştir. Binaenaleyh çocuk anasız veya analıksız yaşayamayacağı gibi insan da Allahsız yaşayamaz. Şu fark ile ki, Allahsız yaşadığını zannedenler bir yetimin, bir öksüzün acı, rahatsız şartları içinde yaşarlar ve onu tabiî hal zannederler.

Çocukta mâbud aramak fikri; ananın, babanın dahi zayıf ve himayeye muhtaç olduklarını anlıyacak bir yaşa geldikten itibaren başlar. Fevkalbeşer bir mâbud ihtiyacı bu hakikatin idrakiyle başlar. Onu büyüten ebeveyn, bu kuvveti bir putun haiz olduğunu telkin ederse, bu ihtiyacı çocuk, o putla tatmine çalışır. Bu suretle kendini aldatmış, fakat hissini değilse bile fikrini tatmin etmiş olur. Eğer ebeveyn hakikati müdrîk ve Hak Allahı tanıyorsa çocuğuna hakikati telkin eder ve çocuğun hem hissini hem fikrini tatmin eder ve selâmet yolu nu da çocuk bulmuş olur.

Beşeriyette kalb hayatı, hissî alâkalar; çocukta sini buluşda başladığı gibi bu hayat mecazi aşk ve muhabbetle başlar. Tekemmül safhaları geçire geçire bu muhabbet ve incizab hakikî menba ve hedefine teveccüh eder. Çocuk buluş yaşında elindeki oyuncaklardan bı-kıp onları atıyor, çünkü onların mânasız, iptidâî şeyler olduğunu artık idrak ediyor. Zaten o yaşa kadar çocuğun oyuncaklara meyli, kalbî bir hayatın esen değil, nefsî bir temâyülün neticesi idi. Netekim oyuncağa bazan kızıp onu kırıp döktüğü, hiddetle tutup bir tarafa attığı görülüyor. Halbuki kalbden sevse, hisslen

bağlı olsa onu imha edemez. Onu fırlatıp atamazdı.

Görüyoruzki beşeriyetin binlerce sene putperest kalmaları Allahın tekâmül kanunlarının neticesi bir tekâmül seyrinin safhalarından ibarettir. Evvelâ midesinin ihtiyacını duyan kalbî ve ruhî ihtiyaçlarını ilk devrede duyamıyan insanların midesine bağlanması, dolaşısıyla egoizmine tâbi olması ve sırf göziyle hareket etmesi, ve yalnız almağı düşünmesi; insanın iptidaî hayatını gösteriyor.

İnsan hodgâmlıktan diğergâmlığa doğru istihale yaparken, yâni bir kalb hayatı, ruh hisleri yaşamağa başladıktan sonra vermek gayretini duyuyor.

Çünkü mide aldırır, kalb verdirir, midesiyle yaşayan vehşîleşir, yırtıcılaşır, kalbiyle yaşayan şefkat, merhamet duyar, verir, acır ve kıymaktan çekinir.

İnsanı maddenin, maddeciliğin üstüne yükselten yegâne âmil bu kalb, vicdan hisleridir. Madde üstüne yükselmiyen, Allahı tanıdığını söylese de o Allahı sevmez. Yalnız ondan korkar ve hakikatte her şey gibi Allahı da kendi egoizmi hesabına istismar etmek, kullanmak ister. Halbuki din bu değildir. Bu din perdesi altında dalalettir, vahşettir.

İşte dinlerde teslimiyetin mânası, ehemmiyeti, ruhu bu hakikati ifade eder, teslimiyet; insanı nefesine esaretten alıp Allahın önüne koyan iştir. Bu iş tahak-

kuk etmedikçe insan dinin, imanın icabıyla hareket edemez. Çünkü Allaha değil nefesine kul olur. Fazilete değil, tahribe yarayan bir unsur olur.

Beşeriyetin geçirdiği putperestlikteki hayat safhalarını tevsik eden bir misali (5) numaralı haşiyeye dercediyoruz:

Haşiyeye (5):

*Beşeriyetin Putperestlik Devrelerini
Gösteren Bir Misâl*

(Hazakıyal -16-3): «Senin aslın ve velâdetin Kenânilerin diyarında idi. Pederin (Umûrî) ve valden (Hıytî) idi.»

(Hazakıyal - 16 - 4) : «Doğduğun günde göbeğin kesilmedi. Ve temizlenmek için su ile yıkanmadın. Ve tuz ile tuzlanmadın. Ve kundak ile sarılmadın.»

(Hazakıyal - 16 - 5) : «Bu şeylerden birini yapmak için kimse sana şefkat nazariyle bakmadı.»

(Hazakıyal =): «Vücudünün kerahatiyle sahra yüzüne atıldın.»

(Hazakıyal - 16 - 6): «Yanımdan geçtiğimde, seni kendi kanına batmış gördüm ve sen kanının içinde iken sana yaşa dedim.

(Hazakıyal - 16 - 7) : «Seni sahra otu gibi on bin eyledim ve boylanıp büyüdün. Hissin kemale vasil oldu. Memelerin ağırşaklandı. Ve saçın uzadı. Lâkin sen büsbütün uryan idin.»

(Hazakıyal - 16 - 8) : « Vaktin aşk vakti idi. Ve

Tevhid dininde Musevilik Safhası

ve

Musevilikte tekâmül devreleri

Musevîlik; zulümden, Firavunların zulmünden kurtulmak ve bir vatan sahibi olmak, hür ve müreffeh bir hayata kavuşmak mücadelesiyle başlar, ve devam eder.

Hazreti Musa putperest İbranîleri Hak dine da-

ben eteğimi senin üzerine örterek uryanlığını setrettim. Ve sana yemin ederek senin ile ahdü akd eyledim ve sen benim oldun diye Rab Yahova buyurur.

(Hazakıyal - 16 - 9): «Seni su ile yıkadım».

(Hazakıyal - 16 - 10): «Sana nakışlı elbise giydirdim.»

(Hazakıyal - 16 - 11): «Ve seni ziynetlerle tezyin ettim.»

Hazakıyal -16-12): «Ve başına izzet tacı koydum.»

(Hazakıyal - 16 - 13): «Has un, bal ve yağ yedin. Ziyadesiyle güzel oldun. Ve mülûkâne hale vasil oldun.»

Hazakıyal - 16 - 14): «Milletler arasında şöhret kesbettin.»

(Hazakıyal - 16 - 15): «Hüsününe itimad ederek zina eyledin.»

(Hazakıyal - 16 - 16): «Ve elbisenden alıp ken-

vet için: «Hak Allaha yüzünüzü dönünüz, putlarınızı bırakınız, O sizi mucizeleriyle ıztıraplarınızdan kurtaracaktır. Ve sizi süt ve bal akan diyara nakledecektir.» Dedi.

Dünyanın en ağır işkenceleri altında inliyen, en mızlûm bir kavmi olan İbraniler; bu teklifi necat beşareti addettiler ve Hazreti Mısanın dinini kabul ettiler, kabul ettikleri dinde esas, halâs ve necât gâyesi idi. Bu ümit ve gâye ile Hazreti Musaya tâbi oldular. Ve Hazreti Musânın onlara telkin ettiği esaslar hep bu ana esasın etrafında toplanıyordu. Hâlâs, necât, hayat, refah.

dine rengârenk yükseklikler yaptın ve üzerlerinde zina eyledin.»

(Hazakıyal - 16 - 17): «Ve sana verdiğim altın ve gümüşten yuplmuş olan ziynet takımlarını aldın ve kendine erkek suretleri yapıp onlarla zina eyledin [yani putlara ibadet ettin].»

(Hazakıyal - 16 - 18): «Ve nakışlı elbiseni alıp onlara örttün. Ve yağımı, buhurumu önlerine koydun.»

(Hazakıyal - 16 - 19): [Sana verdiğim ekmeği, yağı ve balı] «onların önüne hoş rayiha olmak üzere koydun.»

(Hazakıyal - 16 - 20): «Ve benim için doğurduğun oğullarını ve kızlarını alıp yiyecek olmak üzere onlara zebih ettin [yâni kurban ederek kesdin].»

Museviler Firavunun zulmünden halâs olduktan ve Arzı Kenana satvetli harplerle girip kuvvetle yerleştikten sonra da bu (hayat) gâyesi onlarda dinde esas olarak devam etti. Çünkü kendilerine tebliğ edilen ilâhî müeyyideler içinde ahret hayatı, Cennet meflumu yoktu. Dinde kendilerine ittika için vaad ve tebliğ edilen ilâhî nimetler; ahret nimetleri değil, dünya nimetleri idi Müeyyideler, mükafatlar, teşvikler hep dün yaya ait idi. (Uzun ömürlü olmak), (çok mal, mülk • e' 1.V. sahibi olmak) idi.

Ahret hakkındaki fikir müphem idi. Ahrete ölüm diyarı deniyordu. Oraya ait fikir her türlü vuzuhtan

(Hazakıyal - 16 - 24): «Kendin için bir fuhuş yeri bina eyledin.»

(Hazakıyal - 16 - 25): [Her meydanda]: «Her yol başında kendin için yüksekler yaptın ve hüsnünü mekruh eyledin.»

(Hazakıyal-16(30)-30(31)): «Kalbin ne kadar zayıftır ki bu şeylerin cümlesini hayasız fahişeye mahsus olan işleri işledin.»

(Hazakıyal - 20 - 7): «[Mısırdan huruçta] her gözünün mekruhatını [yâni pullarını atsın ve Mısır putlariyle mülevves olmayınız]. Allahınız, Rab Benim dedim.»

(Hazakıyal - 20 - 8): «[Lâkin onlar] Mısır putlarını terketmediler.»

âri ve binaenaleyh karanlıkta bir uyku yeri mahiyetinde gibi idi (6). Acaba bunun hikmeti ne idi. Bunun hikmeti zannıma göre şu idi: Allah İbranileri; tevhit dinini, bütün beşeriyete neşir için seçip ele almıştı. Bütün beşeriyet ise putperest, egoist, dünyaperest, menfaatperest idi. En fena şey ölmek, en iyi şey yaşamaktı. En güzel şey almak, en çirkin hareket vermektir. Henüz putperestlikten ayrılan İbranîler dahi bu temâyülde idi.

İbranîlerin Hak Allah dinine girdikten sonra hem kendi nazarlarında, hem âlem nazarında onların dünyevî refahı ve hayat şartları, yükselmek lâzımdı. Benî İsrail tevhit dinini yaymak için yaşamak ve kuvvetlenmek, serveti ve hayat şartları göz kamaştırarak hale gelmek lâzımdı. Bir avuçluk kavim; kendini koruması, hayata ehemmiyet vermezse Arzı Kenana göz diken bu kadar kuvvetli kavimler arasında nasıl yaşardı. İşte zayıf, bitik bir halde bulunan İbranîleri Cenabı Hak

(6) *Kur'anı Kerimden: (2 - Bakara - 96): «Sen onları [Musevîleri] insanların hayatına müşriklerden daha ziyade yaşamağa haris olanı bulursun. Onlardan her biri bin sene yaşamağı sever ve ister.»*

Bu hayata bağlanış o kadar ileri gitti ki Hazreti Süleyman (Vaâz kitabında) ilk defa olarak (ölüm günü doğum gününden hayırlıdır) âyetini tebliğ etti ve yine Hazreti Süleyman ilk ahret fikrini vermek üzere (insan ölünce ruh Allaha döner) dedi.

yedi kudretiyle Firavunun pençesinden kurtarıp onları dünyanın en lâtif sahalalarından biri olan Kenan diyarına yine kudretiyle yerleştirdikten sonra Benî İsrailin ruhuna hâkim olan şey kuvvet ve refah ve hayat oldu (7).

BENÎ İSRAİL HAYATINDA İKİNCİ DEVRE

Fakat Benî İsrail hayat gayesini; takva şartlarıyla kolay telif edemedi. Bu kavim zekâ ve faaliyetini; alabildiğine hayata hasredince başına müthiş musibetler geldi. Siyasî varlığını kaybetti. Esaretlere gitti. Münebbih acılara, acıklı âkıbetlere uğradı. Fakat heyeti umumiyesile tevhit dinini sımsıkı muhafaza etti. Ve kendini kurtarmak hayatını idame etmek için dine müstenid insanî fikirleri dünyaya yaymağa mecbur oldu ve dolayısıyla yine ilâhî vazifesini dünyada ifâya çalışmış oldu. Ve hâlâ da çalışıyor. Şöyle ki Musevîler kendi canlarını kurtarmak için beşeriyeti; egoizminden kurtarmak çarelerini aramağa mecbur olmuşlardır. Franmasonluk bu teşebbüslerin her hangi biridir. (Ümanizme) insanlığa dünyada önyak olan ve her devrede bunu necât

(7) *Kur'anı Kerimden: (28- Kasas - 5 ve 6): «Mısır diyarında hakir ve zayıf olanlara lûtuף ve inâyet etmek ve onları metbu ve imamlar kılıp Firavunun ve kavminin emval ve emlâkine vâris eylemek murad ettik. Onlara arzda kuvvet ve temkin veririz.»*

gâyesi olarak gösteren ve gösterecek olan Musevîler; bilerek, bilmiyerek fakat sevkitaî ile veya ilcayı zaruret ile Allahcılığı da yaymağa devam etmişlerdir. Ve güzide kavim vasfını ister istemez idâmeye mecbur olmuşlardır.

DİNLERDE KURTARMAK ESASI,

Musevîliğin esası kurtarmak ve kurtulmak ihtiyacıyla başladığı gibi hıristiyanlığın esası da kurtarmak esasiyle başladığını şu âyet gösteriyor:

(Lûka- 19 - 10): «Zira insan oğlu [yâni nebî İsbâ] kaybolmuş olanı aramağa ve kurtarmağa geldi.»

Burada biraz durup düşünelim. Kaybolmuş olan ne idi. Kurtarılacak olan da ne idi?

Kaybolan şey İncili Şerifte sarıhtır. Benî İsrailin kaybolan eczası idi. Netekim buyuruluyor: (Matta- 15 - 24): «Ben İsrail evinin kaybolmuş koyunlarından başkasına gönderilmedim.»

Kaybolan Benî İsrailin cismanî uzuvları değil, mânevi memuriyeti, vazifesi (misyonu) idi. Onun mümtaz şahsiydi vardı. Çünkü mümtaz vazifesi vardı. Zira mukaddes kitapların beyanına göre Cenabı Hak onu kendi hizmeti için seçmişti.(8). Halbuki o zamanla

(8) *Kur'anı Kerimden: (20 - Tâhâ -11(13)):*
«[Cenabı Hak Musaya] Ben seni kullarım arasından kendim için ihtiyar ettim.»

(28 - Kasas -5, 6) :« Mısır diyarında hakîr ve

bu ruhtan uzaklaşmağa başlamış her bakımdan dünyaya uymuş, çünkü Sezarların ferdi saltanatlarının, batıl fikirlerinin, zalim idarelerinin icablarına kendilerini

zayıf olanlara lûtuף ve inâyet etmek ve onları metbu ve imamlar kılıp Firavunun ve kavminin emval ve emlâkine vâris eylemek murad ettik. Onlara arzda kuvvet ve temkin veririz.»

Tevrâtı Şeriften:

(Hurûç - 19 - 5): «Kavimlerin cümlesi arasında Bana [Allaha] has kavim olacaksınız.»

(Lâviluler-20 - 23 ve 24 ve 26 (23÷24)): «Zira anlar [putperestler] bu şeylerin (menhiyatın) cümlesini icra ettikleri için ben onlardan ikrah eyliyerek size dedim ki onların diyarını miras alacaksınız. Ve Benim olmak üzere sizi kavimlerden tefrik ettim.

(Tesniye-7-6:8(7÷8)): «Cümle kavimlerden çok olduğunuz için Rab sizi sevip ihtiyar etmedi. Zira siz cümle kavimlerden az idiniz. Ancak Rab sizi sevdiği için ve ecdadınıza ettiği yemini hıfzylemek üzere Rab sizi kuvvetli el ile çıkarıp esarethanesinden ve Mısır meliki Firavunun elinden halâs eyledi.»

(Tesniye - 15 - 6): «Seni bereketliyecek ve sen çok tâîfelere ödünç vereceksin, lâkin ödünç almyıcaksın.»

(Tesniye - 26 - 19): «Ve halk eylediği tâîfelerin cümlesine medh ve şöhret ve izzet ile seni faik eyliye ve dediği gibi Allahın Rabba mukaddes bir kavim olasın.»

uydurmuş, mücadeleyi gevşetmiş. Artık hakkı söylemez, hakkı aramaz olmuştu. Tevhit dinini neşretmek, insanlara haklarını tanıtmak ve bu hakları insana ver-

Musevî mukaddes kitaplarından:

(*Mülûkü sâni* -7-23 ve 24): «[Hazreti Davudun Allaha münâcatıdan]: Yer yüzünde kavmin İsrail gibi hangi millet vardır ki kendine kavim olmak üzere anı hâlâs etmek ve kendine nam kazanmak için Allah geldi.

(*Eş'iyâ* - 43 - 21): «Bu kavmi ben kendim için halkeyledim, anlar hamdımı ilân edecekler.»

(*Eremya* - 24 - 7): «Ve anlara öyle bir kalb vereceğim ki Rab Ben olduğumu bileler ve anlar kavim olacaklar. Ben dahi onların Allahu olacağım.»

(*Eremya-29-13(13÷14)*): «Ve Beni arayıp bulacaksınız. Zira beni bütün kalbinizden talep edeceksiniz. Ben dahi sizde bulunacağım (diye Rab buyurur).»

(*Eremya* - 31 - 3): «Seni ebedî muhabbetle sevdim [Rabbın kelâmı].»

(*Eremya* - 31 - 9): [Anları] doğru yolda gezdireceğim. Anda sürçmiyecekler. Zira İsrailin pederiyim ve Efrayim [Benî İsrailden bir kabilenin ismi] ilk oğlumdur.»

(*Eremya* - 50 - 6): «Kavmim kaybolmuş koyunlar gibi oldu. Anları çobanları saptırdılar.»

Bu âyetten; Hazreti İsânın (Ben İsrail evinin kaybolmuş koyunlarını aramağa geldim) sözünün mânası tavazzuh ediyor.»

miş olan Hak Allahı tanıtmak ve bu haklara mazhar olmak için Allahın koyduğu nizamları bildirmek, yaymak esasındaki vazifelerini ihmal etmişti. Binaenaleyh mânen zâfa düşmüş, yalnız ticarete hararet vermiş ve bununla müteselli olmağa başlamıştı.

(KAYIP SÜRÜ)

Kaybolan sürü; Allahın tevhid dinini neşr için kendisine seçtiği Benî İsrail kavminin faaliyetini ihmal etmek suretiyle kendinin kaybolmuş demek olması idi. Vazife hissini, faaliyet azmini, putperest Yunan ve Roma hükümdarlıklarıyla hoş geçinmeğe kadar ihmal eden ve Hazreti Süleymanın mâbedini bir ticaret pazarına alış veriş yerine çevirecek kadar ferdi, nefsi düşüncelere kapılan Benî İsrail kaybolmuş demek oluyordu. Netekim Hazreti İsa Aleyhüsselâmın bu kitapta zikri geçen bir kelâmında; (babamın ölüsünü gömeyim de öyle geleyim diyen bir adama; bırak babanın ölüsünü ölüler gömsün, sen git Allahın melekûtunu müjdele!) demekle o günkü insanları ölü addettiğini söylemiş oluyordu ve işte o ölmüş sürüyü. Benî İsraili yeniden hayata iade etmeğe geldiğini anlatmak istiyordu.

Hazreti İsanın kaybı bulmak veya kurtarmak vazifesine istinad eden nübüvvet ve risaleti; Benî İsraili kurtarıp ilâhî faaliyetine tekrar iade etmek ve hakikatte yeni tealim ile bu faaliyeti insanî ve ahlâkî umdelerle bağliyerek tevhid dini sâliklerinin yüzünü sulh ve selâmete, kemale çevirmek, ve beşeriyeti kemale sevk etmek idi.

KURTARICILIK

Allah kurtarıcıdır. Allahın bir sıfatı da kurtarıcılıktır. Allah kurtarıcı olduğu gibi bu iradesini yer yüzünde izhara vasıta kıldığı küçük, büyük her insan, her kavim, her şey de kurtarıcı demek olur. Çünkü kurtarıcının bu işte âleti olur. Mesihlik kurtarıcılıktır. Mesih kurtarıcıdır. Musevîler; Mesihler gördüler. Hazreti Davut bunlardan biridir, beşeriyet aciz ve zafî dolayisiyle yeryüzünde türlü vesilelerle başı dara gelmekte, ıstıraplara düşmektedir. İnsan kendini kurtarmağa sevki tabii ile çalışır çabalar, fakat esas aczi dolayisiyle kendini kurtaramayınca etrafına bakınır, bir kurtarıcı arar. Kendi gibi her insandan istimdat eder, bir fayda göremedi mi, [yâni Allah; o çağrılanlarda medediyle tecelli edip kurtaramadı mı], o vakti insan; tabiatın üstünde bir kuvvet arar, işte insanda bir şeye tapmak, mâbud edinmek sevki tabiisi böyle başlar ve devam eder.

İptidai bir insan evvelâ mâbud edindiği putlara, mahlûka, eşyaya baş vurur, onlarda da Allah bilvasıta imdat etmedi mi, derdi derinleşir, o vakit eşyanın fevkinde yâni put edindiği mahlûkatın üstünde bir şey arar, ki o Allahın ta kendisidir. Ve putperestlikten bu suretle kurtulur: Bu hale gelen insan, Allah mefhumuna sarılacak hale gelmiş demek olur, sarılınca da Allahı bulur. Ve mutlak daimî ihtiyacı hasebiyle bu kurtarıcıya daima tutunmak ve onun himayesine barınmak ister ki bu da sevki tabiidir. Beşerî bakımdan Allah;

evvelâ halâskâr el ve sığınılacak melcedir. Bu vasıfları Zeburu Şerifte Hazreti Davud ne güzel izah eder. İşte bir kaç misal: (9)

MESİH İSÂNIN VURUDUNDA BENÎ İSRAİLİN HAKİKÎ İHTİYACI NİYE İDİ?

Kurtarılacak olan; Benî İsrailin mânevî hayatı, seciyesi ahlâkıyatı idi, bunlar çok zayıf düşmüş idi. Siyasî hayatında emperyalist ve kapitalist emellerle, taşkının ihtiraslarla çok harpler yapmış, kanlar dökmüş idi. Ve

(9) Zebûru Şeriften:

(Mezmurlar - 25 - 5): «Halâsımın Allahu Sen-sin, her gün Sana muntazırım.»

(Mezmurlar - 37 - 7): «Rabba teslim ol ve ona intizar eyle.»

(Mezmurlar - 44 - 6): «Zira yayıma itimat etmem, ve kılıcım beni kurtarmaz. [Ancak Allah kurtarır].»

(Mezmurlar - 56 - 4): «Allaha tevekkül ettim korkmam, beşer bana ne yapabilir.»

(Mezmurlar -91-2): «Rab hakkında melceim, ve kal'em, ve tevekkül ettiğim Allahumdur, derim.»

Musevî mukaddes kitaplarından:

(Eş'ya - 12 - 2): «İşte halâsım Allaktır. İtimat edeceğim ve korkmıyacağım.»

(Eremya - 39 - 18): «Seni mutlaka kurtaracağım [zira bana tevekkül eyledin].»

siyasi şefler elinde kâh putperestliğe sapmış, kâh ıstırap ve nedametle yine Allaha yüzünü dönmüştü. Ve putperestliğe ayrılan uzuvlariyle kendi arasında daima nifak, niza, harp devam etmişti. Bir taraf dinî, diğer taraf için siyasî egoist gâyelerle vukua gelen bu muharebeler her iki tarafın maddî, mânevî bütün kuvvetini israf etmişti. Binaenaleyh mânevî kurtarıcı Mesih İsâ, Benî İsraille mânevî yolunu, vazifesini tekrar göstermekle beraber onun harbcu itiyatlarını sulhcülüğe tahvile gelmişti. Ve Cenabı Hak bu zamanı yine Benî İsrailin Roma sultanı altında ıstıraplarla ezildiği ve halâskâr, Mesih arayıp beklediği zamana tevfiik etmişti. Şimdi Benî İsrailin ihtiyacı bir Allah bulmak değil, Allahın, kendisine acıyıp uzatacağı kurtarıcı eli tekrar bulmaktı.[Çünkü tekâmül kanunları putperestlik devrini Benî İsrailden geçirmiş idi ve bu kanunlara muhalif olarak Benî İsrail tekrar putperestliğe dönemezdi.] Bu kurtarıcı el şimdi Mesih Musâ yerine Mesih İsâ idi. Fakat Benî İsrail zâhiren bunu anlamaz, tanımaz göründü. Çünkü onu tanımak, Sezarları ürkütme demektir. O Sezarlar ki kendi işleri bozulmasın, sürüler halinde şuursuz ve eşya gibi kullandıkları insanları kimse uyandırmasın, gaspolunmuş haklarını aratmasın diye sıkı tedbirler almıştı. Peygamberlik fikrinde olanları imha etmek hattâ müneccimlerin peygamber olarak doğduğunu söyleyecekleri kundaktaki çocukları bile boğmak için emirler vermişti. Ve netekim Hazreti İsânın doğumunu müteâkib müneccimlerden aldığı ha-

berle harekete geçmiş olan hükûmet o sene doğan hangi çocuğun Mesih olduğunu bilmediği için o vilâyetlerdeki bütün küçük çocukları boğdurmuştu (10).

(MESİHLİK DA'İYESİ)

Beşeriyetin halâskâra olan ihtiyacını her devirde bir çok açık göz müteşebbisler istisimar etmişlerdir. Ferdî saltanatlar; bunların eserleridir, ıstırap çeken insanların kurtarmak ev onları haklarına kavuşturmak da vasiyle her devirde bu gebiler harekete geçmişlerdir. Ve mazlûm halkı kendilerine inandırıp canla başla hareke-

Haşiye (10):

ÇOCUKLARIN KATLİAMI VESÂYIKI

İncili Şeriften:

(Matta-2-21(1÷2)): «İmdi İsâ, Kral Hirodesin günlerinde Yahudiye Beytlaham'ında doğduğu zaman, işte müneccimler Şarktan Yerusâlime [Kudusü Şerife] gelip dediler: «Yahudilerin meliki doğan zat nerededir.»

(Matta -2-3): «Kral Hirodes ve kendisi de bütün Yerusâlim işittiği zaman heyecana düştü.»

(Matta - 2 - 16): «iki yaşında ve daha aşağı bütün erkek çocukları katlettirdi.»

Dünyaya gelen Hazreti İsnânın hangi çocuk olduğunu Kral öğrenemeyince işte bu suretle iki yaşına kadar bütün erkek çocukları öldürttü. Müstebit idarelerin peygamber gelmesinden ne derece korktuklarına bu mukaddes vesika bütün acılığıyla şehadet ediyor.

te geçirmişlerdir. Fakat fikirleri halkçılık esasında samimi olmıyanlar kendi şahıslarına mevki ve saltanat temini gibi hususî ve gayri ilâhî fikirlere istinad edenler; halkı kurtarıyorum diye ezmişlerdir. Neticede kendileri de halka tahakküme ve ıstıraplara vesile olmuşlardır. Ve [bunlar tahakkümlerini idame için] Allah nasıl kurtardığı kavimlere necât yolunda tutunmak için birer din koymuş ise bu müteşebbisler de o emri tabiiyi taklit etmişler, şahsî prensipler vazetmişlerdir. Ve kurtuluşun semeresini ancak bu nizama riâyetle elde edeceksiniz demişlerdir. İşte dünyada müteşebbis ferdleri vücutte getiren saik kurtuluş ihtiyacı olduğu gibi din yerine onlara siyasî âkideler, millî prensipler koyduran da yine bu hâdiseler olmuştur.

Netice itibariyle zavallı beşeriyet şahsî ihtiras vesileleriyle Allahın ana yolundan şuraya buraya çekilmiştir. Beşeriyet her ıstırap devrinde samimî zannettiği, ilâhî addettiği bu egoist ellere sarılmıştır, bu şahıslar yolunda kanını dökmüştür, halbuki elden ele intikal etmekten başka bir semere görmemiştir. ıstırapların temelinde daimî ve hakikî bir çare bulamamıştır. Çünkü böyle çıka gelenler Allahın ana yolunu değil, kendi şahsî yollarını göstermişler ve cemiyetin değil, kendi şahsî menfaatlerine istinad etmişler, ve cemiyette yeni yeni sarsıntılara, zayıyata sebep olmuşlardır.

Museviler Mesih İsâ hakkında şu noktai nazarla da tereddüde düştüler ki:

Musevî tarihi Mesihleri mânevî ve maddî kuvvetle müeyyed olarak gelmiş kaydeder. Mesih denice Musevî; kurtarıcıyı evvelâ maddî kuvvetiyle müeyyed olarak tahayyül eder ve Musevîyi mütehakkimlerin elinden kurtarıp siyasi istiklâline kavuşturacak bir hüviyet diye tanımak ister. Çünkü böyle düşünüş onda an'anece bir itiyattır.

Hazreti İsâyı ordusuz, kuvvetsiz görünce, onun kendilerini Sezarların pençesinden kurtaramıyacağını âşikâr gördüler.

Ve bu vesile ile Romalıların intikamına uğramak için kendilerini kenara çektiler (11).

Musevîler Hazreti İsâya netice itibariyle inanmamış değillerdir. Siyasî vasıfları itibariyle ihtiyat etmişlerdir. Musevî her devirde Allaha inanarak, güvenerek Musevîliği muhafaza ve müdafaa etmiştir. Filhalka insan Allaha tamamiyle güvenirse bir tek başına kalsa da zayı olmaz. Buna misal; Hazreti İbrahimin hayatıdır. Ateşe dahi attılar, perva etmedi ve imanını, kanaatini değiştirerek zilleti kabul etmedi. Allaha ve âleme kanaatini gösterdi, Allah ta onun kanaatinde ya-

(11) İncili Şeriften:

(Yohanna - 18 - 14): «Kavmin [Musevîlerin] uğruna bir adamın ölmesi faydalıdır. [Yâni Musevîler hükûmetin kahrına uğramaktan ise Hazreti İsâyı inkâr ve feda etmeleri faydalıdır] diye Yahudilere öğüt veren Kayafas [baş kâhin] idi.

nılmadığını âleme gösterdi. Ateşten kurtardı. Kendini de evlât ve ensalini de ebedî nimetlere garketti. Musevîler dahi bütün dünyada küçük bir ekalliyet oldukları halde ferdi kuvvet itibarile dünyanın en kuvvetli ferdleri sırasında yer tutuyorlar. Bu netice Allaha güvenmeleri ve Allahtan kendilerine tevdi edilmiş olan dünyevî vazifelerine inanmaları semeresidir. Yoksa bu kadarcık küçük bir ekalliyet bu imanda; bu kadar kuvvetli bulunmasa ; şimdiye kadar bin kere ortadan nam ve nişanları silinmiş olurdu. Buldukları muhitlere temessül ederek yok olurlardı. Ve her yerde uğradıkları tazyiklere, tehditlere tehlikelere de bir nihayet vermiş olurlardı. Her ekalliyet gibi, maddeten tutunacak tarafı olmıyan her ferd gibi; Musevîler de çalışıyorlar, bu azîm dünya ekseriyetleri içinde yaşayabilmek, boğulmamak için uğraşıyorlar. Bu çalışmadır ki onları ayakta tutuyor ve onlara ekseriyetin en kuvvetli ferdlerine rekabet edecek kuvvetli neticeler elde ettiriyor. Musevînin atalete düşmesi mânen ve maddeten ölümü demektir.

(KURTULUŞUN UMUMÎ MÂNASI)

Hazreti İsâ Aleyhüsselâmın: «İsrail evinin kaybolan koyunlarını kurtarmağa geldim.» Buyurmasındaki hususiyeti; bir esasa misâl ittihaz ederek bunu umumiyete teşmil edersek beşeriyet için ibretle, hikmetle teemmül ve mülâhaza edilecek netice şudur: İnsanın; cismanî hayatta en kıymetli şeyi canıdır. Mânevî hayatta ise en kıymetli şey hissidir.

Mânevî ruhu bilmiyen, hissetmiyen veya tereddî ile bu duyguyu yavaş yavaş kaybeden insan iptidaîleşir. Şuursuz, hissiz bir çocuk gibi canına yâni midesine bağlanır kalır. Rüşdü mânevîye ermiş erler ise mide bağılılığından kendini kurtarıp kalbine bağlanır, yâni ruhî temayüllerine, vicdan duygularına hürmetle tâbi olur. Hazreti İsâ Aleyhüsselâmın (canına buğuz etmiyen benim şakirdim olamaz), (canını zayi etmiyen hayatı bulamaz). (İnsan yeniden doğmadıkça Allahın melekûtüne lâıyk olamaz) me'alindeki tebligatı hep bu hakikate işarettir. Filhakika, yalnız cismanî canına, midesine bağlanıp kalan insan rüşdü mânevîden de rüşdü siyasiden de mahrum olur. Öylesi; nefsinin esiri demektir. Nefsinin esiri olan ise her şeye esir olur. Canını acıtan her şeye boyun eğer. Hülâsa; nefesine tapan Allaha tapamaz. Nefsinin esiri olan faziletten bir şey duyamaz, ve hayatta insanca bir mevki alamaz.

Bu hale düşen insan bir çocuk gibi vâsiye muhtaçtır. Ve o tırtıl gibi yalnız yer. Mukabilinde bir şey vermez. Firavun idarelerini, Sezar hükûmetlerini yaşatan, kuvvetlendirenler bu hale düşenlerdi. Bir lokma ekmek için sırf canını kurtarmak için insanlığını, insanlık haklarını, insanlığın yüksek hislerini, insanlığın şerefini, her şeyini müstebidlere, mütehakkimlere terk edip zelil yaşamağa katlanan irfanlar ferdî sultanların keyfine ameleden başka bir şey olamaz. Hakareten, ıstıraptan başka bir şey bulamaz. Halbuki insanlar dünyaya netice ve gaye itibariyle esarete, zillete, mü-

tehakkimlerin, zalimlerin saltanatlarını yaşatmağa, onların saltanatlarına tapmaya,ve onların elinden ekmek beklemeğe gelmiş değillerdir. İnsanlar Allah için, Allahın kemalini izhar için, dünyayı, Allahın melekûtunu cârî kılacak bir hale yetirmek için gelmiştir. Bu ise ancak feragati nefis ile, fazilete muhabbetle, fazilet gayretini can kaygusunun üstüne çıkarmakla mümkündür.

HIRİSTİYANLIK SAFHASI

Birinci devre

İncil müjde demektir. Bu müjde; yüzü yalnız dünya nimetlerine müteveccih olan Musevîlere ahretin de hayatı, hem ebedî hayatı olduğu ve onun da nimetleri, hem daha câzib nimetleri bulunduğu haberi idi. Çünkü Musevîye göre ahret vuzuhsuz meçhul bir yerdi, hakikatte Cenabı Hak salâh müeyyidelerini yâni iyi ve fena âmellerin ahrete de şâmil olan tesirlerini ve Cennet ve Cehennem gibi mükâfat ve mücazat müeyyidelerini Musevîlere ve dolayisiyle dünyaya bildirmiş oluyordu ve insanlara dünya nimetlerine mazhariyet için nasıl çalışmak lâzımsa âhiret nîmetlerine de nail olmak ve ahret safhasına ait ve dünya amelinin mukabili mücâzattan da kaçınmak için öyle çalışmak lâzımgeldiği bildiriliyordu. Ve bu müjde Musevîlikten Hıristiyanlığa beşeriyetin bir dönüm haberi idi. Veyahut dünyacılıktan ahretçiliğe bir geçit noktası idi. Yalnız dünyayı kendilerine hayat gâyesi edinen müttekilere ahretin de, hem de ebedî hayat safhası bu vesile ile

açılıyordu. Allahın salâh talebindeki emirlerine, nehîlerine dünyada muvafık hareket edebilen müttekiler ahrette ahret nimetlerine kavuşacaklar ve Allahın cemali nurunda ebedî bir hayat yaşayacaklardı.

Allahın melekûtu; Hakkın hükümranlığıdır. Yâni Allahın hükümranlığına muvafık bir hayat âlemidir. Bu hükümranlığın ahrette de mevcut ve cârî olduğu haberi insanları iki gayretle harekete geçirecekti.

1) Allahın dünyadaki melekûtuna lâıyk salih halde bulunarak ahret melekûtunun nimetlerine kavuşmak.

2) Ve dünyada salih ve lâıyk halde bulunarak Allahın melekûtunun ahret gibi tamamen dünyada da cârî olmasına zemin hazırlamak.

Hazreti İsâ Aleyhüsselâm bu müjdelerle gerek Benî İsraille gerek başka kavimlere demek istiyordu ki Allahın istediği gibi olursanız dünyada da ahrette de Allahın melekûtu yâni hükümranlığı hakkınızda cârî olur. Her iki âlemde müreffeh yaşarsınız. Dünyada da ıstırap görmezsiniz, Ahrette de, yaşamanın delâlet ettiği müsbet hayat şartlarına burada da kavuşursunuz ahrette de. Dünyada ıstırap çekenler Allahın melekûtuna yâni hidâyet tecellisine lâıyk halde bulunmuşlardır. Ahret nimeti görmeyecek olanlar da yine onlardır. Hülâsa öyle çalışın ki bu melekût her iki âlemde size tecelli etsin.

Firavun idaresinin zulmünden, işkencesinden Benî İsraili kurtarıp sahraya nakleden Allah; sahrada buldukları zaman Benî İsraili kendi melekûtu yâni hü-

kümranlığı ile idare etmiş idi. Benî İsrail adalet, müsâvat ve uhuvvet şartları içinde bir tek vücut gibi hür ve müstakil yaşamıştı. İşte Hazreti İsâ kendi salıklarına yine bu müjdeyi vererek onların da Sezarların, zalim idarelerin, egoistlerin, mütehakkimlerin, ferdî sultaların, dinsiz imansız merhametsiz müstebitlerin zulmünden tazyikinden kurtulmağa çalışmalarını ve kurtulacaklarını söylüyordu.

Bu tebşiratın mukabili Hazreti İsânın hayatında tahakkuk etmiş değildir. Tahakkukuna imkân da yoktu. Beşerî hayatın yaşı bu tekâmülü derhal kabule ve icâbını icraya müsait değildi. O devrenin muhalefet ve tazyiki bir tek insanın bile, yâni bir büyük peygamberin bile vicdan, fikir ve amel hürriyetiyle yaşamasına imkân vermiyordu. Netekim Hazreti İsâ bile açtığı fikrî mücadele şartları içinde dahî muammer olamadı. Semâya çıktı, fakat arzda kemal gâyesini ekti. Kemal fikrini saçtı. Hak, hakikat, halâs, necât için mücadele fikrini yaydı. Yüksek insanlık hissini, feragat aşkını, muhabbet, ve diğergâmlık gayretini din hayatına temel yaptı, bıraktı.

Bütün mukaddes kitaplar Allahın tekâmül kanunlarının insanları ister istemez kemale götürdüğünü gösteriyor ve önümüzde bir kemal devresi pürüzsüz, tam bir kemal devresi olduğunu bildiriyor. İşte Hazreti İsâ kendinden evvel gelen peygamberlerin tebşir ettiği bu kemal devresi olduğunu bildiriyor. İşte Hazreti İsâ kendinden evvel gelen peygamberlerin tebşir ettiği bu kemal devre-

turlarını göstermiştir. O müstakbel kemal devresindeki hayat o ta'alimin tatbikinden ve neticesinden, semeresinden ibaret olacak.

İmdi, Hazreti İsânın ektiği fazilet tohumlarını beşeriyet bir gün kendine hal edinecek ve insanlığın mürüvvetini, saadetini idrak edecektir.

Şimdi sırasıyla gerek Hazreti İsâ Aleyhüselâmın getirdiği müjdeler hakkındaki mukaddes müeyyileri gerekse daha evvelki peygamberlerin kemal devri hakkındaki mukaddes vesikaları derc ve mütalea edelim; müjdelere ve risalet tebligatına ve salâh uğrunda mücâdele fikrine ve te'alimine aid vesiklar (12) numaralı haşiyeye derc edildi.

Haşiyeye (12)

Allahın Melekûtu Hakkında Müjdelere

(Matta - 4 - 17): «Tövbe edin, zira göklerin melekûtu yakındır.»

(Matta - 4 - 23): «Ve İsâ havralarında talim ve melekûtun müjdelelerini vaaz ederek [dolaşıyordu].»

(Lûka - 4 - 43): «Diğer şehirlere de Allahın melekûlunun müjdesini vermeliyim. Zira bunun için gönderildim.»

(Lûka - 8 - 1): «Köyleri dolaşıp vaz ediyor, Allahın melekûtunu müjdeliyordu.»

(Matta -13-37 ve 38): «İyi tohum eken insan oğludur. [Yâni Hazreti İsâdır]. Tarla ise dünyadır. Ve iyi tohum melekûtun oğullarıdır. [yâni salâha ka-

12 inci Haşiyenin devamı

vuşacak veya salâhı hazırlıyacak ve salâh hayatı idrak edecek olan salihler.[Hidâyet ehilleridir].»

(Matta - 13 - 45(45÷46)): «Yine göklerin melekûtu güzel inciler arayan bir tacire benzer. Ve o değeri büyük bir inci bularak gitti. Bütün varını satıp inciyi satın aldı.»

(Matta - 13 - 44): «Göklerin melekûtu, tarlada saklı bir hazineye benzer onu bir adam bulup gizledi ve sevinçle gitti, bütün varını satıp o tarlayı satın aldı.»

(Yohanna - 5 - 24): «Benim kelâmımı dinleyip beni gönderene [Allaha] iman edenin ebedî hayatı vardır. [Ahrette].

(Yohanna -3-3): «Bir kimse yeniden doğmadıkça Allahın melekûtunu göremez.»

(Lûka-4-18(18÷19)): «[Eş'ya kilabını okuyarak] Rabbin ruhu [Ruhulkuddüs] benim üzerimdedir. Zira o beni fakirlere iyi haberi vazetmek için Meshetti, Benî esirlere azadlık ve körlere gözlerinin açılmasını ilân etmeğe, ezilenleri kurtuluşa kavuşturmayı Rabbin makbul yılını ilân etmeğe gönderdi.

(Matta -11- 28): «Ey yorgunlar, ve yükleri ağır olanlar bana gelin, ben size rahat veririm.»

(Markus - 1 - 1:3): «İsâ Mesihin İncilinin [yâni müjdesinin] iptidası: Eş'ya peygamber [Eş'ya kitabında]: İşte yüzünün önünde habercimi gönderiyorum, o; senin yolunu hazırlıyacaktır. Çölde nida ede-

12 inci Haşiyenin devamı

nin sesi: Rabbin yolunu hazırlayın, onun yollarını doğru edin. Diye yazıldığı.»

(Lûka - 19 - 10): «Zira insan oğlu; kaybolmuş olanı aramağa ve kurtarmağa geldi»

HAZRETİ İSÂNIN GÖRDÜĞÜ MUHALEFET VE TAZYİK

(Lûka-9-57(57÷58)): «Ve yolda giderlerken bir adam İsâya dedi: Nereye gidersen senin ardınca gelirim. İsâ ona dedi: Tilkilerin inleri, gök kuşlarının yuvaları vardır. Fakat insan oğlunun [Hazreti İsânın] başını yaslıyacak yeri yoktur. [Bu ifade ile Hazreti İsâ gördüğü tazyikin derecesini anlatmış oluyordu. Her an ölüm tehlikesi geçiriyordu. Gündüzleri vaaz edip dolaşıyor, geceleri dağlara ormanlara çıkıp anî baskınlardan korunmak üzere gizleniyordu, çünkü hak ve hakikate zalim idare meydan vermek istemiyordu].»

(Lûka - 21 - 37): İsâ gündüzleri mâbedde tâlim ederdi ve geceleri dışarı çıkarak Zeytinlik denilen dağda gecelerdi.»

Salâh Uğrunda Mücadele Fikri Hakkındaki

Telkinat

(Matta - 10 -34:39): «Yeryüzüne selâmet getirmeğe geldim sanmayın, ben selâmet değil, ancak kılıç getirmeğe geldim. Zira ben adamı babasına ve kızı anasına karşı ve gelini kaynanasına karşı ihtilâfa koymağa geldim. Ve adamın düşmanları kendi ev halkı olacaktır. Babayı veya anayı benden ziyade seven ba-

12inci haşiyenin devamı

na lâyük değildir. Oğlu veya kızı benden ziyade seven bana lâyük değildir. Ve haçını alıp [yâni kellesini koltuğuna alıp] ardımca gelmiyen bana lâyük değildir. Canını bulan onu zayi edecektir. Benim uğruma canını zayi eden onu bulacaktır.

(Lûka -12-49): «Ben dünyaya ateş atmağa geldim, Eğer şimdiden tutuşmuş ise daha ne isterim. »

(Lûka- 12 - 51:53): «Dünyaya selâmet getirmeğe mi geldim sanıyorsunuz? Size derim ki hayır. Fakat daha doğrusu ayrılık getirmeğe geldim. Zira bundan sonra bir evde beş kişi olacak üçü ikiye, ikisi üçe karşı ayrılacaklardır. Baba oğla karşı, oğul babaya karşı, ana kıza karşı, kız anasına karşı, kaynana geline karşı, gelin kaynanasına karşı olacaklardır.»

(Matta-21(20)-28):«İnsan oğlu[yâni Hazreti İsb] kendisine hizmet edilmek için değil, ancak hizmet etmeğe ve bir çokları için canını fide vermeğe geldi.»

(Lûka -9-59 ve 60): «Ve başka birine [Hazreti İsb] ardımca gel dedi. Fakat o, bana izin ver ki gideyim babamı gömeyim, dedi. Fakat İsb ona dedi: Bırak ölüler kendi ölülerini gömsünler, fakat sen git Allahın melekûtunu her yana ilân et.»

(Lûka -9-61 ve 62): «Bir başkası [Hazreti İsb] senin ardınca geleceğim, fakat evvelce evimde olanlara veda etmeğe izni ver dedi. Fakat İsb ona dedi:

12 inci Haşiyenin devamı

Sapana el vuran ve arkasına bakan hiç bir kimse Allahın melekûtüne lâyık değildir.»

(Lûka - 19-41(41÷42)): «İsa; yaklaştığı vakit şehri gö-
rerek onun üzerine: Keşke sen bugün olsun selâmete
yarayan şeyleri bilse idin, fakat onlar şimdi senin göz-
lerine saklıdır, ..diyerek ağladı.»

(Lûka - 23 - 28): «Ey Yeroşalimin [Kudüsü Şe-
rifin] kızları benim için ağlamayın, ancak kendiniz ve
çocuklarınız için ağlayın.»

(Yohanna - 10 - 11): «Ben iyi çobanım iyi ço-
ban; koyunlar uğruna canını verir.»

(Yohanna - 10 - 16): «Ve benim başka koyun-
larım var ki bu ağıldan değildirler. Onları da getirme-
liyim, benim sesimi işidecekler ve tek sürü, tek çoban
olacaklardır.»

(Yohanna - 12 - 32): «Ve ben yerden yükselti-
lirsem bütün insanları kendime çekeceğim. [Yâni bü-
tün insanları Allahın melekûtunu dünyaya nakletmek
için salâha sevkedeceğim].»

(Yohanna - 12 - 47): «Dünyaya hükmetmeğe
gelmedim, ancak dünyayı kurtarmağa geldim.»

(Yohanna-15-13(12÷13)): «Sizi sevdiğim gibi bir-
birinizi sevin, bir adamın dostları uğruna canını verme-
sinden daha büyük sevgi kimsede yoktur.

(Yohanna - 16 - 2 ve 3): «Dünyada sıkıntınız var-
dır. Fakat cesur olun ben dünyayı yendim.»

(Yohanna - 16 - 2 ve 3): «Sizi havralardan ko-

12 inci Haşiyenin devamı

vacaklar, evet saat geliyor ki sizi öldüren her adam Allaha hizmet arz ediyor sanacaktır. Ve bu şeyleri edeceklerdir, çünkü ne babayı [Allahı] ne de beni tanıdılar.»

(Lûka - 14 - 26 ve 27(26÷27ve33)):« Eğer bir kimse bana gelir ve kendi babasına, anasına karısına, çocuklarına, kardeşlerine, kız kardeşlerine, evet hattâ kendi canına buğuz etmezse benim şakirdim olamaz. Her kim haçını taşıyıp [kellesini koltuğuna alıp] arkamdan gelemezse benim şakirdim olamaz, bunun için sizden her kim bütün varından böylece vazgeçmezse benim şakirdim olamaz.»

Salâh Hakkında Hazreti İsâ Aleyhüsselâmın Tealiminden Bazıları:

(Matta -5-6): «Ne mutlu salâha acıkıp susayanlara zira onlar doyurulacaklar.»

(Matta -5-8): «Ne mutlu yüreği temiz olanlara, zira onlar Allahı görecekler.»

(Matta -5-10): «Ne mutlu salâh uğrunda eza çekmiş olanlara, zira göklerin melekûtu onlarındır.»

(Matta - 5 - 48): «Semavî babanızın kâmil olduğu gibi siz de kâmil olun.»

(Matta -20-26 ve 27): «Aranızda her kim büyük olmak isterse sizin hizmetçiniz olacaktır. Ve aranızda her kim birinci olmak isterse kulunuz olacaktır.»

MÜSTAKBEL KEMAL DEVRİNİ TEBŞİR EDEN MUKADDES VESİKALAR

Musevîlerin ibadetle kıyam tekbirinde Müslümanların (Allahüekber) şهادeti mukabili onlar böyle söylediler: (Allah hükümdardı [yerde] Allah hükümdardı [yerde] Allah hükümdar olacaktır (yerde). İşbu tekbir; Hıristiyanların İncili Şerifinde yevmî ibâdetinde okudukları: «Ey göklerde olan babamız, ismin mukaddes olsun, melekûtun gelsin. Gökte olduğu gibi yerde de senin iraden olsun.» Esas niyazın mukabilidir.

Kemal devrinin geleceğine dair olan tebşiratı (13) numaralı haşiyeye dercediyoruz.

Haşiyeye (13)

Tevratı Şeriften:

(Tensiye - 29 - 4): «Büyük mucizeleri gördünüz, ve lâkin Rab size bugüne kadar fehm eden bir kalb ve görür gözler ve işidir kulaklar vermedi.»

(Tensiye - 30 - 6): «Allahın Rabbi bütün kalbinden ve bütün canından sevmen için Allahın Rab kalbini ve neslinin kalbini hitan edecek [açacak]dır ki hayatta kalasın.»

Zebûru Şeriften:

(Mezmurlar - 67 - 4): «Ve zeminde milletlere hidâyet edeceksin.»

(Mezmurlar - 22 - 27):« Ve milletlerin cümle kabileleri senin huzurunda secde kılacaklar.»

13 üncü Haşiyenin devamı

(Mezmurlar – 22 – 28) : « Zira melekût Rabbin-
dır. Ve milletler üzerine hüküm süren Odur.»

(Mezmurlar -66- 4): «Bütün zemin sana secde
edip Mezmur okuyacak.»

(Mezmurlar - 68 - 30): «Cenk seven kavimleri
perişan eyle.»

(Mezmurlar - 85 - 10): «Înâyetle hakikat mülâ-
kat ettiler. Adalet ile selâmet öpüştüler.»

(Mezmurlar - 85 - 11): «Yerden hakikat bitecek
ve gökten adalet nazar edecektir.»

(Mezmurlar - 102 - 18): «Gelecek devir için bu
yazılacak, halk olunacak kavim; Rabba tesbih edece-
ktir.»

Musevî Mukaddes kitaplarından:

(Eş'îya -2-5): «Ey Beyti Yakup, geliniz Rab-
bın nurunda sülûk edelim.»

(Eş'îya -2-4): «Ve ümmetler arasında hük-
medecek ve çok kavimleri taziz edecektir. Ve anlar kı-
lıçlarını sapan demirleri ve mızraklarını dehreler ya-
pacaklar. Millet, millet aleyhine kılıç kaldırmıyacak
ve artık muharebe etmeği öğrenmeyecekler.»

(Eş'îya - 2 - 11): «Ol günde müteâl [tek büyük]
yalnız Rab bulunacaktır.»

(Eş'îya - 2 -18): «Ve sanemler külliyyen mahvola-
caktır.»

(Eş'îya -11-4): «Ve dudaklarının nefhi
ile şeriri öldürecektir.»

13üncü Haşiyenin devamı

(Eş'iya - 11 - 6): «*Ve kurt kuzu ile sakin olacak [ve bir küçük çocuk onları sürecektir].*»

(Eş'iya -11-9): «*Zemin Rabbi bilmekle memlû olacaktır.*»

(Eş'iya - 42 - 1): «*Ve taifelere hakkı ilân edecektir.*»

(Eş'iya-43(42)-3): «*Hakkı hakikatle meydana çıkaracaktır.*»

(Eş'iya - 32 - 17):« *Ve salâhın ameli selâmet ve salâhın semeresi ilelebet asayış ve emniyet olacaktır.*»

(Eş'iya - 65 - 20): «*Orada bir daha az yaşamış çocuk ve günlerini tamam etmemiş ihtiyar bulunmayacak.*»

(Eş'iya - 65 - 23): «*Onlar abes yere yorulmayacaklar ve belâ için çocuk doğurmıyacaklar.*»

(Eş'iya - 65 - 24): «*Ve onlar dua etmezden evvel ben isticâbet edeceğim, onlar daha söylerken ben dinliyeceğim.*»

(Ereмиya - 31 - 34): «*Ve artık herkes kendi komşusuna ve herkes kendi kardeşine Rabbi bil diyerek talim etmiyecektir. Zira küçük, büyük onların cümlesi Beni bilecektir.*»

(Ereмиya - 32 - 39): «*Ve daima Benden korkmaları için ve kendilerine ve kendilerinden sonra evlâtlarına hayır gelmesi için anlara bir kalb ve bir yol vereceğim.*»

13 üncü Haşiyenin devamı

(Eremitiya - 32 - 40): «*Ve benden sapmalarını için korkumu kalblerine koyacağım.*»

(Eremitiya 33 - 8): «*Ve bana karşı işledikleri günahların cümlesinden onları tathir edeceğim. Ve Bana karşı işledikleri günah ile isyanlarını affedeceğim.*»

(Eremitiya - 33 - 9): «*Ve ona ihsan edeceğim bütün hayır ve selâmetten dolayı korkup titriyecekler.*»

(Hazakıyal - 11 - 19): «*Ve onlara bir tek kalb vereceğim ve içlerine yeni bir ruh koyacağım ve cesetlerinden taş yüreği çıkarıp onlara etten yürek vereceğim.*»

(Hazakıyal - 11 - 20): «*Tâ ki kanunlarımda sülûk eyliyeler, ve ahkâmımı hıfzedip icra edeler. Ve anler Benim kavmim olalar. Ben dahi anlerin Allahı olayım.*»

(Hazakıyal - 34 - 15): «*Koyunlarımı kendim güdeceğim ve anleri kendim yatıracağım, diye Rab Yahova buyurur.*

(Hazakıyal - 34 - 16): «*Kayıbolanını arayacağım ve yolunu şaşıranı geri getireceğim ve kırığını saracağım, re hastayı kuvvetlendireceğim.*»

(Hazakıyal - 34 - 17): «*Ey koyunlarım siz dinleyiniz. Rab Yahova böyle buyurur: İşte Ben koyun ile koyun arasında ve koçlar ile ergeçler arasında hükmedeceğim.*»

(Hazakıyal - 34 - 20): «*İşte semiz koyun ile zebûn koyun arasında Ben kendim hükmedeceğim.*»

13üncü Haşiyenin devamı

(Hazakıyal - 34 - 25): «*Ve onlarla selâmet ahdi akdedeceğim.*»

(Hazakıyal - 34 - 27): «*Ve boyunduruklarının bağlarını kırıp anleri kulluk ettirenlerin elinden kurtardığım da Rab Ben olduğumu bilecekler.*»

(Hazakıyal - 34 - 31): «*Ve siz ey benim koyunlarım, ey mer'amın koyunları insansınız, ve Ben sizin Allahınızım diye Rab Yahova buyurur.*»

(Hazakıyal - 36 - 11): «*Ve sizi evvelki halinizden daha iyi bir hale getireceğim ve Rab Ben idüğümü bileceksiniz.*»

(Hazakıyal - 36 - 26): «*Ve size yeni yürek vereceğim ve içinize yeni ruh koyacağım ve cesedinizden taş yüreği çıkarıp size etten bir yürek vereceğim.*»

(Hazakıyal - 36 - 27): «*Ve içinize ruhumu koyacağım ve sizi kanunlarımda sülûk ettireceğim ve ahkâmımı hifzedip anlerle âmil olacaksınız.*»

(Yüil - 2 - 28): «*Ve bundan sonra ruhumu cümle beşer üzerine dökeceğim ve oğullarınız, kızlarınız ilhamla söyleyecek, ihtiyarlarınız rüyalar görecek ve gençlerinize vahîler gelecektir.*»

(Yüil - 2 - 32): «*Ve her kim Rabbin ismine dua ederse halâs bulacaktır.*»

(Miha -4-3): «*Ve anler kılıçlarını sapan demirleri ve mızraklarını dehreler yapacaklar. Millet millet aleyhine kılıç kaldırmıyacak. Ve artık muharebe etmeği öğrenmeyecekler.*»

Her devirde ve elyevm Musevîlerin ümidi ve tesellisi; muhakkak Allahın hükümranlığının tekrar yüzünde tecelli edeceğidir; Musevîler için bu katiyyen böyle olduğu gibi İncili Şerifte Hazreti İsâ Aleyhüsselâmın münacâtı olup [Müslümanların Fatihai Şerife sûresi gibi] Hıristiyanların her gün ibadetlerinde ve her münasip vesilede tekrar ettikleri dua ve münacâta esas olan metnin de ilk başlangıcı işte bu melekûtun yer yüzünde tecellisi niyazına aittir. Ve aynen şöyledir: (Matta - 6 - 9 ve 10) : «Ey göklerde olan babamız ismin mukaddes olsun: Melekûtun gelsin. Gökte olduğu gibi yerde de senin iraden olsun.»

Sezarların zulmü altında inleyen mazlûm kütle, dünyadan yılan, bikan muztarip halk; ahret hayatıyla, ahret nimetleri müjdesiyle teselli buldular. Ve o hayata liyakat kesbetmek için kendilerini riyazata, nefs-

13 üncü Haşiyenin devamı

(Miha -5-7): «*Ve Yakubun bakiyesi çok kavimler içinde Rab tarafından gelen çığ gibi ve insandan bir şey beklemiyerek ve beni ademden bir şey ümit etmiyerek, çimen üzerine damlıyan yağmur gibi olacaktır.*»

(Miha -6-8): «*Hak üzere hareket etmek ve merhameti sevmek ve mütevazi olarak Allahın ile yürümekten başka Rab senden ne talep eder.*»

(Zakariya - 14 - 9): «*Ve Rab bütün zemin üzerine Melik olup ol günde Rab bir ve ismi bir olacaktır.*»

lerile, mücâdeleye ve hattâ inzivaya temâyül ettiler. Bunlar yalnız ahreti düşünenler idi. Bu müjdenin dünyaya ait kısmı da vardı. O da Allahın melekûtunun dünyada da cârî olacağı idi. Bu devre liyakata hazırlanmak isteyenlerde yeni bir hayat neşesi ile birbirlerine sokuldular, sarıldılar, tam bir kardeşlik, müsâvat, adalet ve müvazene fikrine müstenid olarak Havaryonun etrafında cemaatler kurdular. Hazreti Yahya Aleyhüsselâmın ümmeti olan Essenîleri takip ederek müşterek sayı, müşterek semere düsturunu ortaya koydular. Cemaati bir vücut addettiler. Cemaatin her ferdi kendi servetini birlik nâmına ortaya koydu, ve kendini de şahsen birlik nâmına işe tahsis etti. Elinden gelen işe çalıştı, yaptı ve yevmî işinden aldığı semereyi de ortaya getirdi koydu. Amele yevmiyesini, çiftçi semeresini birlik nâmına ortaya koymuş oldu. Ve bu semereler müsâvaten cemaatin ihtiyacına sarfolundu, bu semerelerden çalışamıyacak derecede ihtiyar ve malûl olanlar, hastalar veya çocuk yaşta âciz olanlar da müsâvaten müstefit oldu. Binlerce kişi aynı elden yedi içti, giyindi kuşandı. Fakir kimse kalmadı. (14).

Hâşiye: (14)

**Hazreti İsanın semaya alınmasını müteakıp
Havvariyyun etrafında teşekkül eden
hristiyan cemaatin birlik hayatı**

(Resullerin işleri - 1 - 12): «O zaman [Hazreti İsa semaya kaldırıldıktan sonra] onlar Zeytinlik denilen dağdan Yeruşalime [Kudusü Şerife] döndüler [Hazreti İsanın etrafı]»

Ancak daima tehdit altında idiler, çünkü kendilerine; hakim olan idareler putperest idiler, Musevîler de izah edilen sebeplerden dolayı kendilerine iyi gözle bakmıyorlardı. Hazreti İsbâyı Mesih, yâni halâskâr telâkki etmemiş bulunuyorlardı. Çünkü halâskârın cismanî kuvvetle geleceğini bekliyorlardı, halbuki Hazreti İsbâ Aleyhüsselâm netice itibariyle beşeriyetin cismaniyetini değil ahlâkını kurtarıp yükseltmeğe ve kemal yolunu göstermeğe gelmişti.

HIRİSTİYANLIĞIN İKİNCİ DEVRESİ

Musevîlik Mısırdan Kenan diyarına nakledip orada ruhanî ve cismanî, siyasî, müstakil idareler tesis ve din esasında hürriyetle teessüs etmesine mukabil Hiris-

(Resullerin işleri - 1 - 14): «Bunların hepsi, kadınlar ve İsbânın anası Meryem ile kardeşleri birlikte daima gayretle düaya devam ederlerdi. »

(Resullerin işleri - 1 -15): «O günlerde bir arada yüz yirmi kişi kadar bir cemaat [vardı]»

(Resullerin işleri - 2 - 41, 42): «Ve o gün üç bin kadar can onlara katıldılar. Resullerin [yani Havarilerin] taliminde ve müşareketinde ekmek kırmakta ve düalarda gayretle devam ediyorlardı.

(Resüllerin işleri - 2- 44: 47): «Bütün iman edenler bir arada olup her şeyleri müşterekti. Mallarını ve mülklerini satıp her birinin ihtiyacına göre hepsine dağıtıyorlardı, her gün gayretle birlikte mabede devam edip evde ekmek kırarak sevinç ve yürek sadeliği ile

tiyanlık; dünyanın en kuvvetli putperest idareleri içinde doğdu ve büyümeğe mecbur oldu. Bu suretle dinî bir hükümet, yâni İncili Şerifin ruhuna muvafık bir siyasî idare, Hıristiyanlığın sulh ve salâh ve kardeşlik ruhuna muvafık bir siyasî varlık; tesis edemedi. Cemaat daima tazyik ve mevani içinde ancak cemaat ruhunu muhafazaya çalıştı. Ve Hıristiyanlığın bu birlik, diğergâmlık ruhunu, Hıristiyanlığın hakikî safvet ve nezahet hayatını ancak havarilerin ve onların hakikî şakirtlerinin hayatında idame edebildiler. Sonra beşerî tekâmülün seyri ile; muhitlerine ve kendilerine hâkim olan imparatorluklar; putperestlikten ayrıлып bir doğru din kabulüne temâyül ettikleri zaman Hıristiyanlığı ka-

yemek yiyorlardı. Allaha hamd ederek bütün kaviminde lûtufluyorlardı.»

(Resûllerin işleri - 4 - 4): «Kelâmı işidenlerin bir çoğu iman ettiler ve adamların sayısı beş bin kadar oldu.»

(Resûllerin işleri - 4 - 32): «İman edenlerin cemaati; tek yürek ve tek can idi. Ve hiç biri kendisinin olan şeyler için benimdir demezdi. Her şey onlara ancak müşterekti.»

(Resûllerin işleri - 4 - 33:35): «Ve hepsinin üzerinde büyük lûtuflardı. Çünkü aralarında yoksul kimse yoktu. Zira tarlalara, yahut evlere sahip olanların hepsi satıp, satılmış şeylerin bedellerini getirerek Resûllerin ayakları önüne kordardı. Ve her birine ihtiyacına göre dağıtıldı.»

bul etmelerine cemaatçe vesile oldular. Fakat netice itibariyle kendileri de bu büyük kalabalıklara karışarak cemaatlerindeki o safveti tabiatıyla yavaş yavaş zayi etmeğe başladılar. Hattâ onun zıddı olarak siyasî ruh ile alûde oldular. Taassuba, siyasete büründüler ve asabiyete geçtiler. Hilim ruhu yerine gazab yer aldı ve bu asabiyet zamanları kendilerine hükümdarlıklarının egoizmine yaramaktan ve Hıristiyanlığa ziyandan mada bir şey temin etmedi.

İşte bu devredir ki engizisyon devrini, ehli salıp muharebeleri ve mezhep muharebeleri devrini vücade getirdi. Bu devrin vasfı; dinin siyasete kendini kaptırmış olduğu devirdir.

Hülâsa:

Hazreti İsb Aleyhüsselâm Hıristiyan bir idare tesis etmeğe ömrü müsaid olmadığı gibi hakkî halefleri Havariyun dahi, kahir kavi, egoist hükümdarlıkların tazyiki altında hakikî Hıristiyanlığı temsil edebilecek bir hükümet kuramadılar, Hıristiyanların bu nezih mürşidlerinin de ömürleri bir idare kurmağa müsaid olmadığından Hıristiyanlık Havariyunun şakirdleri etrafında bin müşkülât ve mevani içinde ancak yer yer birer zümre hayatı yaşayabildiler ve bu nezih hayatı egoist imparatorluklar içinde ancak kısa bir müddet idame edebildiler.

Anden sonra gelenlerin ise kimi zamana uydu. Hükümdarlarla anlaştı, kimi zamana uymamak için manastırlara çekilip inziva etti. Zümreler ise ortada e-

goistlerin hükmü altında kaldı. Artık Avrupa kâmilen Hıristiyan devletlerden tereküp etmişti. Fakat hükümdarlar hakikî Hıristiyanlığa uymuş değildi, Hıristiyanlık; hükümdarları kendi tealimine ve terbiyesine tâbi kılamadı. Bu suretle Hıristiyan isim taşıyan hükümetlerde yine Sezarizmin ruhu, egoizm, emperyalizm, kapitalizm devam etti, siyasî varlıklarını kaybedip bütün kuvvetlerini servet cem'ine ve servetle hayatta tutunmağa mecbur olan ekalliyetler Avrupada hem siyasî işlere el koymuş hem de kapitalizmi inkişaf ettiriyordu. Hükümdarların nüfuzu altına düşen ruhanî memurlar siyasetin tesiri ile fanatizmi icat ettiler. Taassubu siyasetle yaşıyordu. Nihayet Avrupa bildiğimiz bu hale geldi ve ondan sonra intibah çocukları olan demokrasiler zuhur etti. Ve bunlar emperyalizmin, kapitalizmin, fantaizmin, egoizmin tehdit ve tehlikelerini önlemeğe ve idarelerini ıslaha koyuldular, çalıştılar, çalışıyorlar ve çalışmağa mecbur olacaklardır.

Müslümanlık Safhası (Birinci devre)

Gelelim Müslümanların ilk devresine:

Müslümanlık; ilk devrede Hıristiyanlığın karşılaştığı müşkülâtla karşılaşmadı, çünkü:

1 — Müslümanlık Arapça gelen Kur'anı Kerim ile ve Araplar tarafından Arabistanda kuruldu. Binaenaleyh Allahın Müslümandan talep ettiği emirler herkeşe anlaşılabilir ve hakikatler kendilerinden gizlen-

miyordu. Ve Arapları tehdit eden ve Arabistana hâkim büyük bir muhalif imparatorluk ta yoktu. Arap hür ve kendi yurdunda idi.

2 — Kur'anı Kerim beşeriyetin daha mütekâmil bir yaş devresinde gelmiş; idi. İnsanlar; Musevîlik ve İsevîliğin nâzil olduğu devrelere nazaran daha olgunca idi.

3 — Kur'anı Kerim müstakil bir kitap idi. Ahkâm ve şeriatı kendi ihtiva ediyordu. Hıristiyanlar gibi ahkâmda Tevratı Şerife merbut değildi. Ve binaenaleyh Tevratı Şerifteki Arzı Kenan putperestlerini imha hareketi tarzında bir hareketi taklide imkân verecek misal de yoktu. Harbe aid ahkâm hem vardı, hem de sarîh idi. Fakat bunun hukuku, şurutu ve hududu muayyen ve mahdud idi. Ve mefhumu şöyle idi:

A- Kureyş putperestleri taarruz ederlerse, müdafaa harbini kabul etmek, vebununla vicdan hürriyetini içtimaî hürriyeti, siyasî varlığı ve istiklâli müdafaa etmek,

B- Putperestler sulh yaparlarsa sulh ahkâmına tamamiyle riâyet etmek ve onları da Allahın kulu ve insan bilerek haklarında insanca hüsnü muamele edilmek.

C- Putperestler istiman ederlerse onlara aman vermek esasları emrolunmuştu.

4- Velev putperest dahi olsa sırf putperest olduğundan dolayı kimsenin sulh halinde canına ırzına, malına, beşerî haklarına tecavüze mesağ yok idi. Hat-

tâ harp halinde de putperestin gayri muharip kısmına, çoluğuna, çocuğuna, ihtiyarına, kadınına karşı kılıç çekmek veya mülkünü, malını, tahrip, ihrak ve yağmaya cevaz yoktu. Yâni Benî İsrailin Kenan yurdundaki putperestlere karşı topyekûn tatbik ettikleri imha hareketine emir yoktu. Yalnız muhariplerden harben iğtinam edilen eşya alınabilir. Bu da âmmenin malı olarak toplanır ve ondan sonra bir esas tahtında alâkadarlara taksim olunurdu.

5 - Binaenaleyh Müslüman için Müslüman olmayanlara karşı velev putperest dahi olsa kılıç çekmeğe izin olmadığı gibi bilâkis kat'iyetle tahzir ve men edilmiş idi. (15).

Hâşiye (15)

(Kâfir) Kelimesinin Mânası

Müslümanlara hatırlatmak vesilesiyle bütün dünyaya da anlatmak isterim ki Kur'anı Kerimdeki (kâfir) sıfatı Kureyş putperestlerinin vasfıdır. Müslümanın Kur'anı Kerimde (Yarabbi bize kâfir olan kavme karşı nusret, yardım et) mealindeki âyetlerden maksad, Medinedeki müslümanları ve müslümanlığı imha etmek üzere taarruz ve tasallut etmekte olan ve müslümanları müdafaa-i nefse, müdafaa-i hukuka mecbur eden Mekke putperestleridir ve bunlara karşı mükerreren hali harpte bulunan Müslümanların muhafazai mevcudiyet için harp içinde Cenabı Haktan yardım talebidir. Emperyalist bir harp açarak her hangi bir gayri Müslim kavme karşı

15inci Haşiyenin devamı

galibiyet, hâkimiyet temennisi değildir. (Kâfir) in mâ-nim (örtmek) tir. Allahın mevcudiyetini örten yâni onu görmek, bilmek istemeyen ve Allah hukukunu putlara veren demektir. Ehli kitap yâni Museviler ve Hristiyanlar din ve akide itibariyle mümin zümresine dahildirler. Allahı tanıyan diğer dinler dahi mümindirler. Çünkü müminin vasfı Allaha şirk koşmıyarak iman etmek ve onun emirlerini iradelerini kabul edip salih amel işlemektir. Kur'anı Kerimden şu âyetler hakikati tavzih eder:

1 — Cennete Kimler Girer

(2 - Bakara - 111): «Ehli kitaptan ancak Yahudi ve Nasranî olanlar Cennete girer dediler. Bu; onların hülyalarıdır.»

(2- Bakara - 112): «Bu; belki şöyledir: Muh-sin yâni iyilik ve ihsan eder olduğu halde Allahü Teâlâya bütün mevcudiyetini teslim eden kimseler için Rabbi indinde ecir ve mükâfat vardır. Onlar için korku yoktur ve bir endişe ile mahzun dahi olmazlar.»

Demek ki Cennet; hiç bir din ehlinin dinlerine münhasır bir yer değildir. Her kim Allahın kitabında kendi dinini tesis eden ahkâmı icra eder ve kendini Allahın iradelerine teslim edip Allahın mahlûkatına iyilik yaparsa Cennete onlar girecektir.

2 — Her Kitab Haktır

(5 - Mâide - 68): « Deki, ey ehli kitab, tevrati, İncili, Rabbımız tarafından size inzal olunanı yerine ge-

15inci Haşiyenin devamı

tirmedikçe siz deyince bir şey üzerine değilsiniz.»

Demek ki; her hangi bir din ehlinin Allah indinde makbul olması; kendi kitabının ahkâmına riâyet etmekle mukayyettir. İster Musevî, ister Hıristiyan, ister Müslüman ismini taşısun, beheri kendi kitabının emrettiğini işlemezsé dinî vaziyeti bir hiçten ibarettir. Ve eğer işlerse Allahın makbulü bir mümindir.»

3 — Her Din Haktır.

(22 - Hac - 67): «Her ümmet için bir din kıldık ki ona sâlik olurlar.»

4 —Din Ta' dadının Sebebi

(5 Mâide-51(48)): «Ey insanlar sizden her biriniz için bir şeriat ve meslek mahsus kıldık, Eğer Allah murat etse sizi bir tek millet kılarđı. Lâkin sizi imtihan için muhtelif ümmetler kıldı. Hayırlarda müsabaka ediniz. Cümlenizin mercii Allahü Taâlâdır.»

5 — Mümin vasfı

(3 - Âli-Ümran-54(55)): «[Cenabı Hak Hazreti İsbâya] vesana ittiba edenleri kıyamet gününe kadar küfredenlerin üzerinde kılarım.»

Demek ki Hıristiyanlık kıyamete kadar muammer olacak bir dindir. Allahın takdiri böyledir.

Diğeri:

(57 - Hadid - 28): «Ey mü'minler, [bu hitab ehli kitabın mü'minlerinin umumiyetine müteveccihdir.] Allahtan ittika ve Resulüne de iman edin. Size rahmetinden iki kat verir, size bir nur verir ki onunla yürür

15inci Haşiyenin devamı

ve hidâyet bulursunuz ve sizi mağfired eder. Allah gafurürrahimdir.»

6—Her dindeki salih amel sahibileri

(2 - Bakara - 62): «Şunlar ki iman eylediler [yâni mümin vasfını iktisab ettiler] ve onlar ki Musevî, İsevi ve Sâbiî oldular, onlardan Allahü Taâlâya ve ahret gününe iman edenler ve iyi amel işliyenler için Rabları indinde sevab ve mükâfat vardır.»

(5 - Mâide -72(69)): «Bu gibiler için azab korkusu yoktur. Ve mahzun dahi olmazlar.»

7—Sadık vasfı

(5 - Maide-121(118)): «[Hazreti İsnânın ümmeti için Cenâbı Hakka münâcâtı] eğer onları azaba duçar edersen onlar senin kullarıdır. Eğer affedersen sen kadiri mutlak ve hâkîmsin dedi.»

(5 - Mâide-122(119)): «O zaman [Hazreti İsnânın münâcâtı vesilesiyle] Cenâbı Hak; işte bugün sadıklara sıdkının faydası olduğu gündür. O sadıklara, ağaçları altından nehirler akan Cennetler vardır. Onda muhalled, ebedî kalırlar. Allah onlardan, ve onlar dahi Allaktan razı olurlar. Bu da büyük bir fevzî necâtür buyurdu.»

Havra ve Kiliselerin Mâhiyeti ve Allahın Himayesi

(22 - Hac - 40): «Eğer nâsın bâzını bâzı ile Allah defetmemiş olaydı [savmaalar, kiliseler, havralar

15inci Haşiyenin devamı

ve onlarda Allahın ismi çok zikr olunan camiler yıkılırlardı.»

9 — Salih Vasfı

(3 -Âli-Umran - 113): «Ehli kitabın cümlesi müsâvi değıllerdir. Onlardan bir taife vardır ki Allahın ibadet ve taatıda kaim olub gece saatlerinde secde eder oldukları halde Hakkın âyâtını tilâvet ederler.»

(3 -Âli-Umran-114): «Allahü Tealâya ve ahret gününe iman, mâruf ile emr ve münkerden nehî ederler. Hayrat ve hasenata koşarlar. Onlar salihlerdendirler.»

Mütteki Vasfı

(3 -Âli-Ümran-115): «[Ehli kitabın] hayırdan işledikleri her şey inkâr olunmayıp mükâfatı noksansız verilir. Allahü Teâlâ müttekileri [hangi dinde olursa olsun onların kimler olduğunu] bilir.»

10 — Mukaddes Kitablar ve Mûteber Olan

Hükümleri

(5- Mâide-47(44)): «Biz onda hidâyete rehber ve nur olan Tevratı inzal eyledik.»

= Allahın inzal eylediğı şeyle kim ki hükmetmez onlar kâfirdirler.»

(40 - Mü'min - 53 ve 54): «Biz Musâya yol gösterir şeriatı verdik. Ve rehber hidâyet ve erbabı akle mev'ize olmak üzere Tevratı Benî İsraille miras ettik.»

15inci Haşiyenin devamı

(5 - Mâide-49(46)): «*Ve İsâ İbni Meryemi, kendinden evvel gelen Tevratı tasdik eder olduğu halde Enbiyanın izi üzerine gönderdik. Ve ona hidâyete rehber ve nuru muhtevi olan İncili verdik ki kendinden evvel nâzil olan Tevratı tasdik eder.*»

(5 - Mâide-50(47)): «*İncil ehli; Allahın onda indirdiği ile hükmetsinler, Allahın inzal eylediği şeyle kim ki hükmetmez fasiklerdir.*»

11 — Havariyunun Allaha Teslimiyeti

(3 -Âli - Umran-51(52)): «*Vakta ki İsâ onlardan küfrü hissetti. Allah yolunda bana yardımcı olacak kimlerdir, diye sordu. O zaman Havariyun biz Allahın yardımcılarıyız, Allaha iman eyledik, sen şâhid ol ki biz Müslimleriz [yâni kendimizi Allaha teslim etmişlerdeniz, dediler.]*»

12 — Evvelkilerin Sünnet ve Meslekî

(4 - Nisâ-25(26)): «*Allahü Teâlâ size helâl ve haram ahkâmını beyan etmeği ve sizi, sizden evvel geçenlerin sünnet ve mesleğine hidâyeti, günahlarınızı bağışlamağı murad eder.*»

13 — Ehli Kitab ile iyi münasebet ve Allah

önünde birlik

(29 - Ankebuût - 46) : «*Nefslerine zulüm ve küfredenlerden [putperestlerden] gayri ehli kitab ile en iyi surette mübahase ediniz. Ve bize ve size kitab ve din gönderen Allaha iman ettik, bizim ve sizin Al-*

Netekim Kur'anı Kerim; (bir insanı öldürmek sanki bütün insanları öldürmektir. Bir insanı kurtarmakta bütün insanları kurtarmaktır) vasfiyle her hangi bir insanı öldürmeği şiddetle meneder. Ve bir gayri müslimi öldüren Müslüman; Müslüman mahkemesinde kısasa mahkûm olur.

Nitekim Tevratı Şerif dahi evâmiri aşerede katli

15inci Haşiyenin devamı

lahınız birdir. Ve biz ona teslimi mevcudiyet etmişiz deyiniz.»

(6 - En'am - 52): «Allahın rızasını istiyerek sabah ve akşam Rablarına dua edenleri meclisinden taretme. Onların hesaplarından sana bir şey olmadığı gibi senin hesabından da onlara bir şey yoktur. Eğer onları tardedersen sen zalimlerden olursun.»

14 — Her iki tarafın yemeği helâl

(5 - Mâide-6(5)): «Kendilerine kitab verilenlerin yemelerini size ve sizin yemekleriniz de onlara helâldir.»

15 — Düşmanlık gösteren putperestlerden

Gayrisine iyilik yapılabileceği

(60 - Mumtâhine - 8): «Sizinle din için mukatele etmeyen ve sizi diyarınızdan çıkarmıyanlara hayır etmekten, ihsan etmekten Allah sizi nehî ve menetmez, Allah adil edenleri sever.»

16— Din Birliği

Hadisi Şerif: «Dünya ve ahrette İbni Meryeme

nüfusu menettiği gibi. (Hükümlerin yerli ile yabancılar hakkında aynı olmasını) emretmektedir.

İmdi İslâmiyeti kuranlar bu hususlara gayet dikkat ettikleri gibi kendi hudutları dahilindeki Hıristiyanların rühban sınıfına ve kilise müstahdemlerine ve kiliselere istisnâî imtiyazlar vermişler ve onları umumî te-kâliften muaf tutmuşlardır.

— Müslümanların ehli kitab ile münasebeleri o

15 inci Haşiyenin devamı

[Hazreti İsâya] *benden evlâ ve yakın kimse yoktur. Benimle onun arasında başka bir peygamber dahi gelmedi. Peygamberler bir babanın evlâdıdır. Anneleri ayırdır ve dinleri ise birdir.»*

17 — *Hidâyetin ayniyeti*

(6 - *En'am-91(90)*): «Onlar o kimselerdir ki Allahın mazharı hidâyeti olmuşlardır. Sen de onların mazhar olmuş oldukları hidâyete iktida eyle.»

(56 - *Vâkıa-10(10÷14)*): «Bir sınıfı da sabikündür ki imanda sebkât ettiler. Onlar nimetleri bol Cennetlerde Cenabı Hakka karib olanlardır. Evvelki ümmetlerde çok ve sonraki ümmette azdırlar.

18 — *Din Esasının Ayniyeti*

(42 - *Şûrâ - 13*): «Allah size dinden Nuha vasiyet eylediği şeyi şeri buyurdu. Ya Muhammed sana vahî eylediğimiz ve onunla İbrahim ve Musâ ve İsâya vasiyet ettiğimizi, dinin ahkâmını tamamiyle yerine getiriniz. Ve onda tefrikaya düşmeyiniz, [Bunu size emir ve şeri' buyurdu].»

derece iyi cereya nemiş ki Hazreti Ömer zamanında İran putperestleri Müslümanlara taarruz ettikleri zaman Hazreti Ömer Hıristiyan Araplardan yardım istemiş ve onlar da imdada koşmuşlar ve Müslümanlar derecesinde fedakârlıklar yapmışlar, samimiyetle yardım göstermişlerdir. Müslümanlar da onların ne yaralısını, ne sağlamını, ne de ölüsünü kendilerinkinden ayırmamışlar. her hususta müsâvî muamele göstermişlerdir.

Bu suretle Müslümanlar; Hıristiyanlardan davalarını menfatlerini hayatî hiç bir şeylerini ayırmadıklarını göstermişlerdir. Binaenaleyh ayrılık gayrılık, İslâmda saltanat sistemi teessüs ettikten, şahsî egoizm, egoist siyaset hâkim olduktan sonra zuhur etmiştir. Nettekim Hazreti Ömer zamanında kendi maişetini sayîle tedarik edemeyecek derecede malûl, ihtiyar ve âciz olanlara Beytûlmali Müsliminden maaş bağlandığı zaman bunlar içinde Hıristiyanlar ayrılmamıştı. Onlar dahi cemiyetin malı addedilerek içtimaî muavenetten en geniş mânasiyle hissedar edilmişlerdi.

Ehli kitabın müşterek hayatı nasıl kuruldu? Hıristiyanlara verilen ahdü âmân

Bir mühim vesikaya muttali oldum. Cenabı Peygamber Efendimiz zamanında ve taraflarından Müslümanların muhitinde sakin olan Hıristiyanları emniyette bulundurmak üzere verilmiş olan (ahdü âmân) nâmedir. Bu vesika; İslâm dininin, diğer dinlere olan hürmetine ve ruhanî sınıfı himâyesine ve mâbedlerin um-

rânına, hatta maddeten yardım edilmesine ve gerek ruhânî sınıfın her türlü maddi ve cismânî tekâliften mâsuniyetine ve velev harp ve sefer zamanlarında bile olsa bu mâsuniyetin devam ettiğine ve seferde dahi kiliselerin ve rûhban meskenlerinin her hangi bir suretle kullanılmaktan mâsuniyetine dairdir. Bu vesikanın sıhhatine delâlet eden üç vesika gördüm: biri İngilterede 1869 da (J. Davenport) tarafından basılmış (An Apology for Mohammed and the Koran) isimindeki kitabdır. Diğeri; muharriri Meis adası kaymakamı Mihran M. Boyacıyan ve nâşiri Babıali caddesinde matbaacı (Arşak Garoyan) olduğu yazılı ve (Ahdnamei Mübareke) başlıklı diğeri bir kitaptır.

Üçüncüsü de Erzurumda bir kilisede mahfuz bulunmuş olan suretlerden biridir. Bu sureti Ermeni vatandaşlarımızdan ve maruf zevattan (Leon Bey) nezdinde gördüm. Kârıkadim, tomar tarzında yazrna mükellef bir suret idi. Çok itina ile hem arabça aslı hem de bilâhare yapılan tercümesi dercedilmişti. [Fakat türkçesi bugünkü neslin hiç anlayamayacağı kadar eski lehce olduğundan buraya dercettiğim kısımlarını maâlen bugünkü türkçeye çevirdim.]

Cenabı Peygamber Efendimizin emirleriyle ve nâmlarına yazdırılmış olan bu vesikanın aslı Cihariyar Güzin Hazeratı dahil olduğu halde yirmi bir sehâbî isimleri ile de tevsik edilmiştir.

Bunların bugün bilinmesi en ziyade lâzım olan kısımlarını (16) inci haşiyeye nakl ve dercediyorum:

Haşiyeye: 16

Mihran Boyacıyan kitabından bazı kısımlar:

[İfade tarzı bugünkü türkçeye göre tâdil edilmiştir].

Başlık: «Hıristiyanların İslâmiyete karşı olan şükür ve mahmedetleri.»

— «*Nezdimde mahfuz bulunan ve sureti leffen dercedilen (mübarek ue muallâ ahidnâmei celili Peygamberi) yi enzarı ümmete arza şitab eylemekten maksad ahas.»*

— «*O Nebii Azimüşşanın Hıristiyan taifesine bağışlayıp ihsan buyurdıkları müsaadeler ne kadar ulvî, ne kadar mukaddes ve ne kadar tebcile şayan olduğunu umum Hıristiyan vatandaşlarımıza ve Avrupa milletlerinin kâffesine ibraz etmektir.» «Vakti saadette Turî Sina rahiblerinin bazı urban tarafından gördükleri muamelei haknaşinasaneden dolayı Cenabı Nebii Zişan Hazretlerine müracaat ve tazallümü hâl eylemeleri üzerine.»*

— «*Cenabı Peygamber meselenin ariz ve amîk müzakeresine lüzum görmüş ve sahâbei kiramdan mürekkep alelusul bir meşveret meclisi akdetmiş ve müzakere neticesi verilen karar zabta geçmiş, hattâ ashabı kiram hazeratının imzaları dahi ilâve edilerek sureti mumaileyhim rahiblere tevdi kılınmıştır.»*

16 ıncı Haşiyenin devamı

— «Sözümüzü Hıristiyan vatandaşlarımıza tevcih edelim:»

— «Ey Rum, Bulgar, Sırp, Katolik Protestan ve sair Hıristiyan vatandaşlar, melfuf Ahidnamei Mübarekenin ne münasebetle Yavuz Sultan Selime takdim olunduğunu ve tarafı şahanelerinden ne suretle takdis, tercüme ve tasdik buyurularak ehli İslâma hitaben tekiden ve tecdiden vesaya icra buyurulduğunu nazarı şükr ve mahmedetle mütalea edelim.»

«Eğer Hıristiyan doğmamızla, Hıristiyan büyümemizle, Hıristiyanlığı bugüne kadar muhafaza etmemizle iftihar edersek, bin üç yüz yirmi senedenberi Hıristiyanlığın himaye ve idamesine yegâne sebep olan işbu Ahidnamei Peygamberinin ahkâmı celilesinden dolayı Allaha secdei şükran ve minnete kapanmak borcumuzdur.

— «Eğer Kur'anı Azimüşşanda; Hıristiyanların ehli kitab olub anlerin canı, ırzı, malı vikaye ve muhafazası tekiden emir ve ferman buyurulmıyadı; eğer bu Ahidnamei Mübarekede rey ve imzası olan Hazreti Ömer R. A. Kudüsü Şerifi feth ve teshirinde Hıristiyanlara karşı bir muamelei cemile ve nüvazişkâranede bulunup Kamâme kilisesinde kitab ehline kardeşçe samimî bir his göstererek Cuma namazını kılma idi. Eğer derim, müsaadati maruza ihsan buyurulma idi.»

«Avrupa, Asya ve Afrika kıt'alarını az müddet zarfında istilâya başlayan Emeviyye ve Abbasiyye ve

16 ıncı Haşiyenin devamı

İran ve Selçuk devletlerinin ve alehusus Osmanlı devleti muazzamasının altı yüz senelik devrinde bu üç kıt'ada Türk ve Arap ve Acemden başka Hıristiyan kalmazdı.»

«Avrupada ve Hıristiyan âleminde İsevî dini mensuplarını titreten engizisyonlar. Sen Bartelmi vekayii gibi müellim hâdiseler, yekdiğerini takib ve tevali eylediği hengamda İslâmiyete sığınan Hıristiyan milletler kemali serbestî ile âyinlerini icra, lisan ve âdatı milliyelerini muhafaza etmişlerdir. Ve eylevm iftihar eyledikleri bu varlıklar; mücerred Ahidnamei Mübarekenin ahkâmı celilesi sayesinde.»

«Hali hazırda dahi bulunduğumuz bu yirminci medeniyet asrında bazı Avrupa devletlerinin, Hıristiyanlar ve bazı anasır hakkında şiarı insaniyete muhalif reva gördükleri bazı muamelât dahi göz önüne alın dıkta Hazreti Muhammed Aleyhüsselâm cânibinden verilip İslâm hükümdarları tarafından muhafaza buyurulan müsaadat dolayisiyle ne kadar şükür ve hamdüsenâ izhar etsek yine azdır.»

Yine Mihran Boyacıyan kitabından:

Ahidnamei Mübarekin aslı hakkındaki malûmat:

[İfade Ve lehçe aynen nakledilmiştir.]

Bu ahidi; Hülefayı Raşidiynden Alî İbni Ebu Talib Mescidinnebi Aleyhüsselâtü vesselâmda oturup hattı destiyle tahrir etmiştir. Hicreti Nebeviyyenin

16 ıncı Haşiyenin devamı

ikinci senesinde mahi Muharremülharamın üçüncü günü idi. Nüshasını hazineye vazetmişlerdi. Badehu ahaliî Taifeden bir kimsenin yedinde bulunup bu sureti sahiha andan menkûldür. Bu minval üzere kaydolunmuştur. Bir rubu kıt'a mikdarı bir yeşil renk cild üzerine müzehheb turuncalû on varak mücelled bir kitab idi. Andan bu tercüme menkûldür. Ve 977 tarihinde mahi Cemaziyelevvelinin evasıtı tarihinde idi. Mevalii izamdan Mısır Valisi Mehmet Efendi hatemiyle mahtum, imzasıyla mumzî bulunup itimad olunmakla zikrolunan ahkâmı münfienin her biri bu alâmatı şerife ile alelâde mersumdur.»

«981 senesi Şabanında yazılmıştır.»

Kaymakam Mihran Boyacıyan Beyin kitabında Ahidnamei Mübarekin yazılmasını mucib esbab hakkında bazı kısımlar:

AHİDNAMEİ MÜBAREKİN

Yazılma Sebebi

[İfade ve lehçe bugünkü türkçeye çevrilmiştir.]
«[Musâdağı denilen] Cebeli Musâ Aleyhüsselâmda sakin ve riyazatla meşgul olan bazı rahibler Cenabı Peygambere müracaatla meclisinde hazır oldular. Ve şöyle ifadede bulundular:

Bundan evvel civar kazalardan mübarek Tur dağına gelib (vadii mukaddesi) saiy eden ve makamı Kelimüllah-ı-a'lâ Cebeli Musâ Aleyhüsselâm da miünacâta çıkıp Turi, Sinâyı ziyaret edenler için o vadide

16 ıncı Haşiyenin devamı

kâin eskiden kalma kiliseye bir sahih hüccet verilmiş idi. Hıristiyanlar öyle düşündüler ki bundan sonra da o gibiler için hüccetin vücudu lâzımdır. Ve o Ahidnamei Nebevî ki; âbâ ve ecdadımızı ve büyük imamlarımızı ve üstatlarımızı ve sairlerimizi raiyye edib ve anlar dahi zimmet kabul edib ve ettikleri için kendilerine ihsan buyurulmuşdu. Bu mübarek Ahidname hülefayı Raşidiyn zamanındanberi yanımızda mahfuzdu, Ve münderecatı Sultan Selim ve Süleyman tarafından tahriratla da teyid ve tasdik edilmişti. Fakat Ahidnamei Mübarekin aslı hazineyi hümayuna hıfzedilmek üzere alınmış bulunduğundan onun yerine kaim olmak üzere İkinci Sultanı Selime müracatle bir hüccet istenildi. Müşarinileyh dahi Ahidnamei Mübareki ve anı tasdik eden vesayiki tetkik edib istenen hücceti verdi ve bâdema taleb vukuunda sureti verilmek üzere de asılın tescil ettirdi. Bu hüccette şöyle yazılı idi:

«Bu yazıların münderecatı; o kitabenin tercümesidi ki ihtiva ettiği emirler bütün insanlara iyiliklerin avakibini müjdeleyici ve fenalıkların âkıbetlerinden sakındırıcı Resûl olarak Allahtan gelen Cenabı Muhammed İbni Abdullah Hazretleri tarafından yazdırılmış ve hükmü daima carî olmak üzere verilmiştir. Ve keyfiyet cem'i ehli sünnet ümmetine şöylece emir olunmuştur: (Allahın kulları, Allahın emanetleridir. Emin ve emniyette bulunmaları gerektir. Hıristiyan milletinin ve kabilelerinin irâğına ve yakinına, bilirine, bilmezine

16 ıncı Haşiyenin devamı

ve mârufuna, meçhulüne ahid ve bütün müslümanlara malûm olmak üzere beyan olunur ki: Müslüman her kim bu Ahidnamede olan ahdi bozub misâka uymamış olur ve ahdin emrine muhalefet ederse dini istihza etmiş olur. Sultan olsun, her kim olursa olsun. Bölgesi lânete lâyük olur. Her hangi bir rahib ve seyyah bir dağda veya bir vadide veya mâmûre ve sahrada veya yaban yerlerde veya kilisesinde ve ibâdetgâhında, netice; her nerede bulunursa bulunsun onların arkalarında kendim ve a'vân ve ansarım ve bütün ümmetim ile varım ve anların gözedeni ve koruyucusuyum. Çünkü onlar benim riayamdır, ehli zimmetimdir.

Onları haraçdan ve ağır yüklerden koruyorum. Bunlara cebir ve ikrahî mucib mahiyette muameleyi menediyorum ve içlerinde rahib ve kadı olanlar ve inziya hayatı yaşıyanlar işlerinde ve kendi hallerinde devam üzere olsunlar. Halleri tebdil ve tağyir edilmesin. Ve seyyahları seyâhetten menedilmesin ve kiliseleri, malları ve mülkleri, mescid binasına ve Müslüman menzillerine tahvil için kendilerinden alınmasın. Her him bu menahiden bu memnu şeylerin birini yaparsa Allahın ahidine re resulüne muhalefet etmiş olur.

Ve dahi kadılarından ve rahiblerinden ve kendi ibadatleriyle meşgul olanlardan haraç ve vergi alınmasın. Ben bunları zimmetlerden korudum. Her yerde, karada, denizde. Şarkta, Garpta, Şimalde her nerede olurlarsa bunlar benim zimmet ehlimdir. Ve misakım

16 ıncıHaşiyenin devamı

ehlidir. Onlar İslâma vediadır. Yine şunlar ki tenhaca dağlarda ibadet ederler, onların kendilerine mahsus ekinlerinden haraç ve öşür alınmasın. Ve Müslümanlar onlardan pay istemesinler, zira bu ziraat ancak onların maişeti içindir. Hurma ağaçları mahsul verdikte her bir erdebde bir kadem versinler. Ve onlar sefere ve muharebeye sevkolunmasın. Haraç sahiblerinden ve yerli yurdlu ve mallı ve bazirgân olanlarından on iki dirhemden ziyaed alınmasın. Kendi başları dahi haraç için haddinden ziyade teklif etmesinler. Ve kendilerine Kur'anı Kerimde: «Ehli kitab ile en güzel surette muamele edilsin.» Âyeti kerimesinde emir buyrulduğu gibi güzel münasebet ve muamelelerde bulunulsun. Haklarında merhamet edilsin. İçlerinde fenalık çıkarsa men ve def edilsin. Bir Hıristiyan kadın bir Müslüman ile evlense kadın Müslümanlığa icbar edilmesin. Keyfiyet kadının rızasına bırakılsın. Ve kiliseye gitmesi menedilmesin. Dinî mükellefiyetlerine muhalefet edilmesin. Kiliselerin tamir ve ıslahı işleri menedilmesin.

Bir kimse, Allahın bu ahdine muhalefet etse ve zıddına gitse muhakkak Allahın misakına âsî olmuş olur. Ettikleri ahde göre bunlar silâh altına alınacak değillerdi. [Müslüman idaresine verdikleri vergi; onların emniyet içinde yaşamaları mukabilinde olduğundan] icabında Müslümanlar onların emniyeti için harbedeceklerdir.

16 ıncı Haşiyenin devamı

Bu ahde kıyamete kadar ve raiyelik sona erinciye kadar ümmetimden bir kimse muhalefet etmesin) diye emrolundu.»

Şimdi (Leon Bey) nezdinde görüb suretini istinsah ettiğim (Ahidnamei Mübareke) tercümesini bugünkü türkçeye ma'âlen nakil ve ihtisâr ederek dercediyorum:

*Üzerine salâtüs - selâm olsun
Hazreti Muhammedin izniyle
yazılan Ahidnamei Şerif
Tercümesi*

Bismillâhirrahmanirrahîm

Cenabı Hakkın emri şerifiyle bu kitabenin yazılmasına izin verdim. İnşallah mübarektir. Hıristiyanların talebiyle ahid bağladım; hükmüne Müslümanlar riayet için bununla amel etsinler. İslâmı Allahü Tealâ âli kıldı. Müslümanlar bu icâba göre hareket etsinler. Allahın ahdine riâyet; Nebîlerin, Resûllerin Asfiyanın, Evliyanın ve Müslüman halkın vacibei zimmeleridir. Allahın ahdine cümle, hattâ melekler itaat ederler. Hakkın ahdine herkes, içerde, dışarıda her yerde vefa ve emirleri ifa ederler.

Hıristiyanlar himaye edilsin, kiliseleri ibadet yerleri, rühban mekânları her yerde mahfuz ve mâsun olsun. Her hangi bir yerde ibadetlerine müdahale ve mümanaat edilmesin.

Kendileri karada, denizde mağribda, maşrıқта

16 ıncı Haşiyenin devamı

siyanet edilsin. Haklarında her hangi bir ezadan sakınılsın ve düşmanlarına karşı kendileri müdafaa edilsin. Onlara eziyet bana ve ashabıma edilmiş gibidir.

Bunlar Müslümanların uhdesine emanettir. Müminler bunlara teveccüh edecek eziyeti bertaraf etsinler.

Haraç yüzünden tazyik edilmesin, iyi muamele edilsin. Verecek kudreti olmyanlar zorlanmasın. Bunlara kimse İslâm ol diye cebretmesin. Keşiş ve rühban vesair Hıristiyanların seyyah gezenlerin hareketlerine müdahale edilmesin. Kimse bir kilisenin eski duvarını bile yıkmaya el uzatmasın. Âdetlerine karışılmasın. Mescid gibi binalarına müdahale edilmesin. Rühbanları ve keşişleri işlerinden menedilmesin. Sof, ruhanî kisve giyebilsinler. Bellerine ip bağlamakta serbest olsunlar.

Kendilerinden dört dirhemden fazla haraç alınmasın. Ve her sene kendilerinin cemaat ihtiyaçlarına yardım edilsin.

Karada, denizde serbest hareket ve ticaretlerine müdahale edilmesin. Yabancılardan gelib geçenlerine ve gariblerine yerlileri gibi iyi muamele edilsin. Eziyet edilmesin. Bunların erkeği köleliğe ve kadını cariyeliğe alınmasın. Bunlar harbe sevkedilmesin. Tekâlifî harbiyeye tâbi kılınmasın. Meğer bir şey kendiliklerinden teberrü' edeler. Kendilerine hüsnü muamele edilsin. Müşküllerine yardım edilsin. Her hangi bir yer

16 ncı Haşiyenin devamı

de ve zamanda üzerlerine teveccüh edecek her hangi bir zulüm menedilsin. Onlara yardım Müslümana düşer. Hasımlariyle araları sulhen ıslah edilsin. Sulh ahkâmının efendisidir. Bunlar yüzüstü terkedilmesin. Zira bunları sıyanet Müslümanların vazifesidir. Hıristiyan kadın zorla Müslümanla evlendirilmesin. Nikâhta rıza ve muvafakatleri şarttır. Hıristiyanlara zararlı iş teklif olunmasın.

Eğer bunlar kiliselerini tamire muktedir olamıyacak halde bulunurlarsa İslâm hazinesinden kendilerine para ile yardım edilsin. Düşmanı olanlar muhafaza edilsin.

Bu ahdin ahkâmından birine hıyanet eden Peygambere ve İslâma hıyanet eder. Müslüman; sözü tutar, ahde vefa eder.

Bunların evlerinde Müslüman düşmanı barınmasın. Anların ibadet yerlerinde de Müslümanlar iskân etmesin. Bunlar gece gündüz kitaplarını okumaktan menedilmesin. Ve bir senelik zahire idhar etmelerine mümanaat edilmesin. Bunlardan biri gelib bir Müslümana beni sakla! derse saklayıp korusun, zalim eline teslim etmesin. Müslümana gayret gerektir.

Muhtaç ve mahrum oldukları şey kendilerine verilsin. Sırları muhafaza edilsin. Müşkûlâta düşenler kurtarılsın. Rühban, keşişler ve okuyup yazma öğreten kimseler haraçdan muaf olsun.

Bu ahkâmı bozan padişah dahi olsa lânete müs-

16 ıncı Haşiyenin devamı

tahak olur, Halka şefkat gerektir. Bu şartlara muhalefet eden zalimdir. Hakka âsî olur.

Din değiştirmek için bir Hırîstiyân korkutulmasın. Bunlara muhalefet eden İslâmiyetle âmil değildir. Künahkârdır. Bunlara riayet için Allahu bilmek kâfidir.

Bu ahidname ashab müvacehesinde yazıldı. Allah cümlesinden razı olsun.

Fikrim:

Din esasında medenî kültür nâmına büyük ehemmiyeti ve dolayisile hisselerimize düşen bir şerefi de olan bu Ahidnamei Mübarekin sıhhati hakkında fazla malûmatım yoktur, Maamafih bunun sıhhatini araştırmak için fazla gayrete de lüzum görmüyorum, Çünkü:

Bir Müslüman sıfatiyle düşünmeğe mecbur olduğum esas şudur:

Acaba din ruhu ve bu meyanda İslâm dini, esas itibariyle ehli kitabdan bir cemaat hakkında bu muameleyi göstermeğe ve bu derece insanlara hüsnü muameleye ve böyle bir geniş hayat hakkı vermeğe müsaîd midir, değil midir?

Sonra: Hazreti Muhammed Aleyhüsselâm: kemali itibariyle bu ulüvvücenabı göstermeğe şahsı ve şahsiyeti müsaîd mi idi. Değil mi idi?

Evet, hem hiç şüphesiz buna din de müsaîdirdir. Peygamber Efendimizin yüksek, müsaadekâr vasıfları

16 ncı Haşiyenin devamı

da. O halde mesele yoktur. Peygamber Efendimiz bu ahidnameyi vermemiş olsa bile imkânı selb etmiş olmaz. İstenilmemiş ki vermemiş demek olur. İsteneydi elbet verirdi. Çünkü İslâm dininin hakkını vermek dinin, fazilet ruhunu insanlara gösterip Allaha yaklaştırmak onun ilk işi idi.

Kendi dininin de Allah dini olduğunu isbat için her güzel fırsattan istifade etmek ve din vesilesiyle Allahın ismini yükseltmek esas vazifesi idi. Bu maksadla böyle bir vesikayı âlemin önüne koyacak fırsattan elbette istifade ederdi. Netekim Hazreti Ömerin zamanında İslâm hazinesinin müsaadesine binaen Hıristiyanlar hakkında yapılan içtimaî muavenetin vüs'ati ve Hıristiyanlarla yapılan iş birliklerinin ehemmiyeti bu hakayık ameli tatbikatını, fiilî misâllerini ihtiva etmektedir.

Binaenaleyh kendime göre bu vesika hakikî bir imkâna istinad ediyor. Fakat bu imkân bir fiile iktiran etmiş midir, etmemiş midir?. Bilkuvve mevcut bir hakikat böyle bir muahede vesilesiyle zâhire çıkmış mıdır, çıkmamış mıdır? keyfiyetine gelince bunu teferruat addediyor, bunu bir vak'a, bir tarih meselesi telâkki ediyorum. Mevzuumuz ise, dinlerin ulviyeti, Allahcılığı ve insancılığı meselesidir. Eldeki vesaik ise mevzuumuz itibariyle bizi müstefid etmiş ve mevzuumuza yüksek bir düşünce vesilesi olmuştur.

Ö. F. M.

Ehli kitab ile münasebetimiz, hakkında verdiğim tafsilâttan ve dercettiğim mukaddes vesikalardan anlıyoruz ki İslâmiyet; ilk teşekkülü anından itibaren; içerek kendi idaresi içinde, gerek dışında yaşayan diğer dinlerin sâliklerine insani haklar tanımıştır. Onların da dinlerine, vicdanlarına hürmet etmiştir. Ve onlarla müşterek dünya işlerinde el birliği yapacak müsaid bir zemin temin etmiştir. Onlarla ittifaklar akdine ve mütekabilen haklara hürmet ve ihtiyaçlara yardım esasında bir insanlık birliğine elverişli saha açmıştır. Ve yine bu vesikalarla anlıyoruz ki, ve tarih gösteriyor ki; Müslüman idareler; gerek kendi içlerinde ve gerek dışlarında Hıristiyanlar ve Musevîlerle bir insanlık ailesi kurabilmişlerdir. Ve hariçden siyaset tahriki olmadıkça bu vifak hiç ihtilâfsız, asırlarca devam etmiştir. Müşterek hayat imkânını ancak din kurmuştur. Din nazarında ne ırkın, ne rengin insanlar arasında insanlık kıymetine tesiri yoktur. Böyle bir fark olmayınca insanlık esasadaki müsavat cârî olabilir. Müsavat olunca adalet olur. Adalet olunca müvazene olur. Müvazene olunca insanlar yekdiğerine samimiyetle, muhabbetle bakmak ve refah içinde yaşamak imkânını bulur.

Bir hadisi şerifte Peygamber Efendimiz şöyle, bu yuruyor:

«Rabbınız birdir. Pederiniz birdir. Ne Arabın Aceme, ne Acemin Araba, ne Kırmızının Siyahiye ve ne de Siyahînin Kırmızıya tefaddul [yâni üstün Görmeklik] hakkı yoktur. Takvadan gayri [yâni Al-

lahın emirlerini ve nehîlerini tutar olmaktan gayri.]

Diğeri: «Hükümlerin efendisi sulhtur.»

Diğeri: «Allaha imandan sonra amellerin en efdali insanları sevmektir.»

Diğeri: «Oruç, namaz, sadaka derecesinden efdal bir amelin vücudünden size haber vereyim mi, o amel ıslahı beyndir. (Ara yapmaktır). Zira fesadi beyn [ara bozukluğu] mühliktir.»

Putperestleri kâfir telâkki etmekle beraber onlara karşı bile sırf küfründen dolayı tecavüzü, ezayı; din tecviz etmemiştir. Sırf küfründen dolayı bir Müslüman bir putperestin ne canına ne malına, ne mülküne ne hukuku insaniyesine tecavüz edebilir.

Yalnız Müslümanlık tedbir ihtiyatı olmak için onlarla aile teşkil etmek gibi yakın ihtilâtlara müsaade etmez. Tâ ki putperestlik fikri intişara vesile bulmasın. Netekim bu hususta yaşadığı devrin icâbı en hassas ve titiz hareket eden Musevîlik olmuştur, bakınız müşrikler hakkında Cenabı Hak ne buyuruyor.

(17)-Esra-(53) Kullarıma söyle küffara hüsnü muamele etsinler.
54

(9)-Tövbe-(6) Eğer müşriklerden biri gelip senden aman diler ve himayeni isterse ona himayeni ve amanını ver.
7

Şimdi de Müslümanlığın içtimâî salâh hakkındaki emirlerini mütalea edelim:

Hadisi Şerif «Ey Allahın kuları kardeş olunuz.»

Kur'anı Kerimden: (9 - Tövbe - 72(71)): « Erkek

ve kadın müminler birbirinin dostu ve velisidir. Mâruf ile emir ve münkirden nehî iderler.»

Diğeri: (3 - Âli - Ümran - 103) : «Cümleniz Allahın ipine sımsıkı sarılınız, birbirinizden ayrılmayınız.»

Diğeri: (8 - Enfâl-74(73)) : «Kâfirler [putperestler] biribirinin velisi olduğu halde siz biribirinize dost ve müzahir olmazsanız yeryüzünde fitne ve büyük fesad olur.»

Diğeri: (5 - Mâide-3(2)): «Fazilet ve Takvada birbirinize yardım ediniz.

Diğeri: (Höcerât - 10): «Muhakkak müminler kardeşler. Kardeşlerinizin arasını ıslah ediniz ve Allahtan sakınınız. Tâ ki rahmete nâil olasınız.»

Her dinin olduğu gibi İslâmiyetin ruhu da insanıyete hizmet, insanlığı yükseltmektir, dünyayı tahrib değil imârdır. Ve yine bu vesikalardan anlıyoruz ki dinlerde ayrılık, gayrılık ve doalyisiyle husumeti, münâfereti tevlid eden taassuba, tefrikacılığa hiç cevaz ve yer yoktur.

Ferdlar gibi milletler de, medeniyetler de tabii hayat seyrini takib ederler. Doğarlar, büyürler ve göçerler. Binaenaleyh her milletin kuvvetli devresi olduğu gibi zaaf devreleri de vardır. Kuvvetli devresini yaşayanlar umumî hayatta bu kuvveti tahakküme değil, hak ve adaletin muhafazasına vesile kılarlarsa aynı nimete kendileri de muhtaç günlerinde lâıyk ve nail olurlar. İnsanlar ektiklerini biçerler.

AİLECE HAYAT

Bir aile efradı kendi aralarında ancak müte-kabil haklara riâyet ve karşılıklı teavün ve tesanüt mü-kellefiyetlerine riayet sayesinde ki o evde rabıta, alâka, muhabbet, intizam, emniyet ve saadet temin e-derler Bu esaslara göre bir mahallenin selâmeti ve sa-adedi de o mahalleyi teşkil eden evler halkının ve bir memleket için o memleketi vücade getiren mahalleler halkının, ve bir milletin siyasî hudutları içindekiler için memleketler halkının aynı suretle harekete mecburiyeti tabii olduğu gibi bütün dünya üzerindeki milletlerin de aynı esaslar dahilinde hüsnü münasebet tesis etmek mecburiyetinde oldukları bir emri zarurîdir. Avrupa-ya, Amerikaya tahsile gidiyoruz. Onlar dahi vaktiyle Endülüse bu maksadla gelmişlerdi. Oralardan mual-limler, mutahassıslar getiriyoruz. Onlarla karşılıklı ti-caret yapıyoruz. Onların icad ettikleri iyi şeyden ist-ifade ediyoruz. Ve ancak beynelmilel bu ilmî, fennî, sınaî iktisadi, ticarî muameleler ve siyasî müte-kabil yar-dımlarıdır ki dünya yüzündeki memleketlere müref-feh yaşamak imkânlarını veriyoruz. Ve terakkiye sâik oluyoruz. Hele bugün insanların bir tek şeye ihtiyaç-ları var, beynelmilel emniyete!. Bu da tamamiyle yo-luna girerse o vakit milletler bütçelerinin yarısından fazlasını yekdiğerini öldürecek vasıtalar tedarikine tah-sis edeceklerine kendi cemiyetlerinin yaşaması esbabına tahsis edecekler, dünyanın bir ucuna konan kundak.

ister istemez, bütün dünyayı ateşlemeyecek, ıstırlara düşürmeyecek.

Bu emniyet ne ile kabili istihsaldır! Ancak ilâhî mükellefiyetleri samimiyetle kabul ve ifa ile. Ancak Allah korkusu iledir ki insanlar birbirine tecavüzden birbirini ızrardan tevekki edebilirler. Bilâkis birbirinin yardımına koşarlar. Yekdiğerine iyilik esasında anlaşabilirler ve her suretle müzaheret edib faydalı olabilirler.

Eğer ehli kitabın her biri en pratik ve kolay bir vesile ile bilirse ki aynı Allah herkes için, aynı şeyi emretmiş, aynı iyiliği herkesten herkese karşı istemiş ve her fenalığı herkesten herkese karşı menetmiştir, o halde Allaha imanı nisbetinde salâha yüzünü döner. Egoizmine, her hangi bir isim perdesi altında taassubuna, egoizmine revaç vermez.

DİN BİRLİĞİNDE HAYAT TELÂK- KİLERİNİN HÜLÂSASI

Her din; beşeriyetin yaşına, başına ve o günkü ihtiyacına hitab etmiş ve ona hayatta o yaşın icabına göre bir istikamet ve iptidâî bir sürat vermiştir.

Hülâsası şudur:

Musevî dini; Benî İsrâile şunu demiştir: «Eğer Allahın irâdelerini hayata tatbik edersen; Allah sana uzun ömür, sıhhat ve âfiyet, malına ve evlâdına bereket, ailene refah ve kuvvet verecektir. Aksi halde bunlardan mahrum olacaksın, yani hastalığa, kılıca, kıtlığa, istilâlara, esaretlere uğrayacaksın.»

Hristiyan dini beşer çocuğuna demiş ki: «Dünyaya muhbbette çok ileri gittin. Gâye bu dünya hayatı değil, hayatı ebediyedir. Vazifen hayatı ebediyeyi kazanmaktır.

Binaenaleyh: (Nen varsa sat, fıkaraalara dağıt ve hayatını insanları irşada vakfet.) (iki gömleği olan birini olmyana versin. Yiyeceği hakkında da öylece yapısın.)

Hattâ: (Bu uğurda yalnız malını, mülkünü, değil; ananı, babanı, kardeşlerini, kız kardeşlerini, evlâdını ve hattâ canını dahi fedayı göze al. Tâ ki ahrette Allahın melekûtunda yaşıyasın ve yer yüzünü de Allahın melekûtuna lâyük hale getiresin.)

(Hayatta mutlak surette sulhcu, selâmetçi ol. Barış, seviş, anlaş.)

Mudammedîlik; Dünya ve ahret fikirlerindeki ayrılığı birleştirmiş, birini diğerrinin âkıbeti addetmiş ve böylece her iki telâkkiye bir müvazene vermiştir. Musevîye göre hayat burada biter, İsevîye göre hayat ahrette başlar. Muhammediye göre burada başlar ve ötede devam eder. Binaenaleyh beşerin o yaştaki çocuğuna selâmet; (Dünyanın için ahreti feda etme, ahret için de dünyanı feda etme.) (Ölmiyecek gibi çalış ve ölecek gibi ahretini hazırla, takva ile ittisaf et. Hayır, hasenat yap, salih amel işle, Allaha kulluk et.) O derece ki (beşikten mezara kadar çalış), (Dünyaya yarar bir şey için Çine bile git), (Allahın sana verdiği serveti israf etme) ve (kendine kiâyet mikdarından

fazla olan gelirini muhtaçlara ver), (yatgın servetinden her sene yüzde iki buçuğunu zekât olarak içtimâf muavenet için ver). (Allahı canından, malından, babandan evlâdından, evinden, mülkünden fazla sev). O derece ki: (Evlât ve aylin seni Allahla meşgul olmaktan. Allah yolunda cemiyete hizmetten, Allah için insanlara iyilik etmekten alıkoymasın). (Dünya hayatını yükselt iki günün birbirine benzemesin. İkinci gün daha müterakki halde olsun. Aksi halde müsavî geçen iki günün biri zayıdır.) (Çalış ki kazanasın ve faydalı olabilesin). (İlim ibadetten efdaldır), (bir sat tefekkür yetmiş yıl ibadetten hayırlıdır). (Bilenin uykusu bilmiyen cahilin ibadetinden hayırlıdır.) (Cenneti kazanmak ister misin. Canını ve elinden geleni, cemiyete vakfet. Çünkü Allah yolu cemiyet yoludur. Cemiyete hizmet Allaha hizmet ve ibadettir.) (Cemiyet için yaşa; cemiyeti yükseltmek ve kemalle götürmek için çalış. Bu uğurda canını da esirgeme. Mükâfatı hayatı ebediyedir.)

Bu mukayese ile bir müvazeneye varılıyor. Cenabı Hakkın bir olan dini beşer çocuğun evvelâ cismaniyetini kuvvetlendirmiş, zâhirini imar etmiş, dünya hayatını gâye göstermiştir. Sonra bu dünya hayatını suiistimal edecek kadar ifrata giden, yâni ömrünü, ihtiraslarla, harplerle geçiren, benlik ve menfaat ruhiyle hareket eden ıstıraptan ıstıraba düşen bu beşer çocuğunun içyüzünü imâr zamanı gelmekle Cenabı Hak ona Hazreti İsâ vasıtasıyla mâneviyat, batını [mistik] ha-

yat ve ahret fikri ile feragat ve diğergâmlık telkin eylemiştir. Hıristiyan nâmını alan bu çocuğun yüzünü ahret nimetlerine tevcih etmiştir. Dünyayı tahribattan, şürişden kurtarmak, huzur ve sükûne, sulh ve selâmete kavuşturmak istemiştir. Musevînin almak fikrini vermeğe çevirmiştir.

Dışı son derece dünyacı ve içi son derece ahretçi olarak meydana gelen bu iki yaştaki çocuğun müstakil müvazenesi için yarı elverişli hale gelince Cenabı Hak Hazreti Muhammed Aleyhüsselâmı göndermiş, beşerin aynı çocuğuna itidal ve müvazene yapmasını emretmiştir. Böylece son dinin hayata tatbik imkânlarını temin etmiştir.

Emperyalizm Musevînin aldığı sür'atı iptidaiye ruhunu okşar. Hıristiyan ne taarruzî, ne tedafüi hiç bir harbe yer vermek istemez. Müslüman ise yalnız müdafai nefis yâni müdafaai meşrua, harbine yer verir.

Netice: Şimdi üç dinin sebep ve hikmetlerini hü-lâsaten tekrar edelim:

Dünyayı kurmak ve dünyalığı bulmak, terakki ve kazanç vesilelerini icad etmek için Musevîlik ruhu beşeriyet için iptidaen bir zarûretti. Yoldan çıkarcasına ileri götürülen dünya hırsını Hıristiyanlık ahret müeyyideleri ile önledi. Hayat merhalesinde bu da bir zarûretti. Mistik batın zevki ile batın hayatı ile ve ahretin ebedî nimetleriyle buna yeni bir istikamet verdi. Bu da onun neticei tabiiyesi idi. Sonra bu iki ruhun müvazenesi zamanı geldi . Bu da bir zarûretti.

Beşeriyetin bu yaş devresi buna hem muhtaç hem müsaiddi. İşte beşer çocuğu bu yaşta din ruhiyle hayat ruhunun telifine, tevhidine memur oldu. Netekim Avrupa ve Amerikada bu esasta fikrî hareketler var, bu fikir etrafında teşekkül etmiş guruplar var. Bunları amelde ne Musevîden, ne İsevîden, ne Muhammedîden tefrikan imkân yoktur. Beşeriyetin her üç devresini hazm ve inkişaf ettirmiş insanlar, böylece Allahın birliği etrafında bir çok din ve mezheb sâlikleri toplanmışlardır. Kimsenin hususiyeti mevzuabahs değildir. (Herkes dinince ibadet etsin, fakat Allahın mülkünü imâr için elbirliği yapılsın. Cihanı ıstıraplarından kurtarmak için kalb birliği yapılsın) denmiştir. Ve (bu ayn igâyeyi ihlâs ile Allahtan hep birlikte yanyana, dizdize dileylim) demişlerdir.

BUGÜNKÜ TELÂKKİYE GÖRE MAZİYE BİR BAKIŞ VE HASBİHAL

Bugün bütün dünyada din telâkkileri ne türdür? İnsanların din telâkkileri ve dini anlayış, kavrayış tarzları ve dereceleri ne haldedir? Din; denilince her ferd, her zümre, her cemaat aynı şeyi mi anlıyor? Aynı gayrı şeyler mi düşünüyor?

Hakikat ki bir tek şeydir. Bu şey; insanlar elinde türlü türlü şeyler nasıl oluyor?

Engizisyon mahkemelerini kuran ne idi? Yalnız Hıristiyan olmıyanları, Müslümanı, Musevîyi değil, Hıristiyan olduğu halde katoliklik inzibatı haricinde bir parça serbestçe düşünmek isteyenleri de i şkence ile öl-

düren haklarında merhametsiz katliamlar hükmeden düşünce ne idi. Bu ki din değildi, hangi beşerî endişe idi. Böyle bir salâhiyeti ki hiç bir din kimseye vermemişti. Bu salâhiyet neye istinat etmiş nasıl vücade gelmişti?.

Protestanlık içtihadına karşı harp açan yirmi milyon Hıristiyanın ifnâsına sebep olan tahrik ne idi. O iki Hıristiyan taraf ki her biri hak kendinde olduğunu zannediyor ve bu kanaatle ölüyordu. Acaba hak ve hakikat ne idi. Bunu tahrik edenler ne gibi mes'uliyetler deruhde etmiş oluyordu. Veya işlerindeki isabete hangi esasta kani oluyorlardı. Fakat ölenlere onların yetimlerine acıyacak kim idi?.

Hiç bir dinde başkasını kendi dinine sokmak için veya arazî zaptetmek için tecâvüze, kılıç çekmeğe cevaz yok iken ehli salîb seferlerini açan, mümin kütleleri birbirine kırdıran, memleketler tahrib eden sâik ne idi? Her din nifakı menederken dinler, mezhebler arasına ekilen husumetin kudsiyeti ne idi.

Din kardeşliği ve kardeşlerin arasını ıslahı emrederken Osmanlı ve İran hükümdarlarının şahsî rekabetleri ile Müslümanlar arasında sünnî, şii ihtilâfı esasında icâd edilen husumetler ne idi. Müslüman iki camia arasında yapılan muharebelerin, Müslüman kütlelerin, Osmanlı Türkleri ile İran ordusundaki azerî Türklerin birbirlerinin kanını dökmesi gayreti nereden geliyordu?

Dinin, hikmetin, akıl ve mantığın hilâfına olarak bu her şeyden habersiz kütleleri birbirine ifna ettiren her iki tarafı da zaafa düşüren sebep ne idi?

Komşuları, ırkdaşları, dindaşları birbirine düşman yapan, saldırtan, kardeşi kardeşten ayıran, kardeşleri birbirine garib kılan, memleketleri harabeye, yurdları viraneye, eytamhaneye çeviren bu hareketlerin ruhu ne idi?.

Bütün dünyada yer yer zuhur eden istilânın, tahakküm ve tahribatın topyekûn sâiki ne idi?.

Bütün bunların sâiki sebebi sultaların egoizmi idi. O egoizm ki hodgâmlıkta Firavunluğa kadar çıkar, vahşette kurduları geçer, desisede şeytanları gölgede bırakır.

O, egoizm ki menfaatini karşısındakinin zaafında bulur. Ve kendi ile karşısındakinin arasında açacağı tefrikada bulur, kendi kuvveti için her insanı, her zümreyi, her cepheyi zaafa duçar etmek ister.

Egoizm ki ne hakka, hukuka, adalete yer verir, ne ilâhî hak, ne beşerî hak tanır, yalnız ve yalnız tahakküm etmek ister. İnsanları müdafasız birer sürü haline koymak ister.

O egoizm ki kendi ihtirasatına ne had, ne hudut tanımak ister, ne de bir mes'uliyet kabul eder. İşte bütün dünyanın müsel sel daimî felâketi bu ruhtan, bu yüzden idi.

Bütün peygamberlerin sebebi vürudu, bu egoizm ile mücadele içindi. Egoistlerin ortadan kaldırmak is-

tedikleri hak, adalet, hukuku beşer, insanlık ruhunu ika-me içindi.

Egoistlerin batıla tevcih ettirdikleri istikametleri tashih, ve insanların yüzünü, gönlünü Hak ve hakikate çevirmek içindi.

Tahakküm yerine müsâvat, zulüm yerine adalet, husumet, kin, garaz yerine kardeşlik, muhabbet, tah-ribkârlık yerine imârcılık, vahşet yerine medeniyet, ifna yerine ıslah ve boğuşma yerine tesanüd ve teavün ika-me etmek içindi. İşte sultanlar dahi bunun için Pey-gamberliğe husumet etmişler, ve Peygamber gelmesin diye beşikte çocuklara kadar mâsum boğdurmuşlar-dı.

İKİNCİ SAFHA

1914 — 1918 harb felâketi, fecaati nisbetinde büyük bir intibaha sebep oldu, bütün dünya insanların birbirine samimiyetle sokularak derdleşmesine, felâketin acılarını insanî bir his ile paylaşmalarına sebep oldu. Yani ferdler ve cemiyetler egoizmlerine inen ka-hir darbenin tesiri altında galip taraf ta, mağlûb taraf-ta bu halin tekerrürüne mâni olmak için eğöizmden, diğergâmlığa doğru fikirlerinde, hislerinde bir inkılâb hissetmeğe başladılar. Zira acılar o kadar derin, gerek ahlaki gerek maddî tahribat o kadar geniş idi ki, iktisa-diyatta darlık, maişette boğucu sıkıntı o kadar derindi, feci idi ki, herkesin insanlık ruhu şahlandı. Yüreğindeki Merhamet, teavün, şefkat hisleri ortaya döküldü. İn-tibah ile gayretler, himmetler yükseldi. Herkes tamir

edilecek muazzam harabeler ıslah edilecek geniş bozukluklar karşısında kendini buldu.

Papa Hazretleri din, mezheb ayırmaksızın bütün müminleri Allah için Allah yolunda el birliğiyle müsbet mesaiye davet etti. Egoizm yerine diğerğâmlığın müşterek menafiini ileri sürdü. Husumet yerine muhabbet, rekabet yerine uhuvvet tavsiye etti. Hep el birliğiyle insaniyeti, insanlığı, dünyayı kurtarmağı teklif etti. İnsanları fazilete davet etti. Bu davet bugünkü telâkkinin zarûri icâbı idi. Hayatta bir devre kapanıyor. Yeni bir devre açılıyordu.

Senelerce hükümdarların şahsî davalarına âlet olarak birbirini boğan, sünniler şiiiler bu 1914 harbinde tarihte emsali olmıyan bir samimiyet gösterdiler. Bu da beşerî kemalin icabı idi (17).

Asırlardanberi kendi işiyle meşgul ve dünyanın diğer kıt'asındaki insanlara karşı lâkayt yaşıyan Amerika, Avrupa harbinde cebhe aldı. Dünya sulhünde alâka gösterdi. İnsanlık davasında öne atıldı. Bu da beşeri aile hissinin tekâmülü meselesi idi.

(17) 1914 harbinde Rus, İngiliz, Fransız hükümetleri nâmına Tahran sefaretleri İran Şahı Hazretlerine bir ultimatom vererek vaziyetini tasrih etmesini istediler. Çünkü Türk ve Almanlara müzahir bir bîtaraflik takib ettiğini ileri sürdüler. Bir Rus kolordusu da bu ultimatomu arkalar vaziyette İran şimalinde tehditkâr bir mevki almış bulunuyordu. Bu sefirler ayni

17 inci Haşiyenin devamı

Zamanda İran hükûmetine eğer kendi cephelerine il-tihak edib İran harbe girerse harb sonu İrana en câzib ve en hayati menfaatler de vaadediyordu. Bu suretle İran kapitülâsyonlardan, nüfuz sahalarından, borçla-rından kurtuluyor, tam müstakil, ve tamamîyetine sa-hib oluyordu. Eli ayağı çözülyüyor, Hazer denizinde bahrî kuvvete bile sahib oluyordu. Harbe girdiği tak-dirdede harb masarîfini ve levazımını da onlar verecek-ti. Buna mukabil bizim ve müttefiklerimizin İrani ne tehdit edecek ne de tehditten kurtaracak ortada maddî bir kuvvetimiz yoktu. Aramızdaki bağlar; dinî alâka-dan mütevellid hissî bir sempatiden ibaretti. Fakat ne-ticede görüldü ki his maddeye galebe etti. Evvelâ Tahran ülema ve eşrafi Şah Hazretlerinden bir mülâ-kat taleb ettiler ve huzura girdiler. Şah Hazretlerine: «Türk din kardeşlerimize kılıç çekme, Eğer çekersen biz İranlılar din kardeşlerimizin önünde yere yatacağız ve bu kılıca biz kendi vücutlerimizi siper edeceğiz» de-diler. Şah Hazretleri çok mütehassis oldu. Arzularına muvafakat etti. Türkler aleyhine bir harekete geçmiye-ceğini vadetti. Onlar bu vadi yemin ile teyid etmesini istediler. Şah Hazretleri yemin dahi etti. Tahran eş-rafi Şah Hazretleriyle bu muahedeyi yaparken İranın bütün vilâyetlerinden aynı mealde Şah Hazretlerine telgraflar yağdırıldı. Ve bu suretle bütün bir İran milleti; temiz din hislerinin tesiri altında siyasetlerin üs-tüne yükseldi. Ve hükûmetin Rus ve İngiliz cephesin-

17 inci Haşiyenin devamı

de Türklere karşı harbe girmesine mâni oldu.

Kat'iyetle biliyorum, Türkler bu neticeyi istihsal için rüşvet mâhiyetinde hiç bir ferde, hiç bir zümreye hiç bir para vermemişlerdir. Bütün bu hareketler dinî bir hissin ilâhi tesirleri altında yapılmıştır. Ve İran bu kararının âkıbetinde Rusların askerle yaptıkları tazyik hareketlerinden çok ziyan da gördüler. Ve elem çektiler. Fakat bu acuları çekerken mânevi zevk duydular. Hiç şikâyet etmediler.

Fakat hemen şurada Allaha şükrederek iftiharla zikredebilirim ki biz Türklerde tam bir his mukabelesini fiilen izhara fırsat bulduk ve Bireslitosk sulh müzakeresine giden heyetimiz; Türkler için ne istedilerse aynen ve öne alarak peşinen İran için dahi aynı şeyi istediler.

İran Köylüsü Bir Çocukla Muhaverem

İranda yolum bir köyden geçiyordu. Orası bir konaklık yolun ortası idi, öğle yemeği yemek için yolun kenarında bir ağacın altına oturdum. On yaşlarında kadar bir köylü çocuk oracıkta oturmuştu. Bana tebesüm ile selâm verdi, Ben de bu sempatiden istifade için hemen hal hatır sordum. Bu başlangıç; sohbeti İrandaki Rus Türk muharebelerine naklettirdi. Bu köy ;darülharekâtın yegâne güzergâhı üzerinde idi. Ruslar da, Türkler de bu yol üzerinde birbirini takib ederek geçmişlerdi.

17 inci Haşiyenin devamı

Çocuğa sordum:

— Ruslar geçerken köyünüz bir zarar gördü mü? İcini çekerek cevap verdi:

— Ruslardan zarar görmedi. Fakat Ruslar geliyor diye haber alınca köylü hep dağlara iltica etti. Mağaralarda barınmağa çalıştı. Bu sebeble çoğu soğuktan dondu, hastalıktan kırıldı, öldü. Ruslar çekilib Türkler buradan geçmedikçe köylü köye inmedi. İndiği zaman da hayatta azı kalmıştı. Fakat değil mi ki sonunda İslâm galib oldu. Onlar feda olsun. Bizim bu sevinçle yüreğimiz mütesellidir.

Sordum:

— Türkleri sever misin?

— Severim.

— Ne diye seversin?

— Onlar benim İslâm kardeşim değil mi?.

İşte Müslümanın siyaset eli dokunmamış bir saf, samimî evlâdı ile karşılaşmış idim. Gerek Hıristiyan gerek Müslüman her din ve mezheb ehli arasına nifak sokanların bir siyâsî emel takib etmiş olduklarını bir kere daha düşündüm. İnsanları kendi hallerine bıraksa-lar ne güzel anlaşacaklar. Şevki tabiî ile ne güzel baş-başa verib derdlerini düşünecekler dedim.

Diğer Bir Vak'a

Bir bayram sabahı idi, Kermansahda İran hükûmet erkânı muayede yapacaktı. Muayedeye oradaki şehitliği ziyaretten, Türk şehitlerin kabrini ziyaretten

17 inci Haşiyenin devamı

sonra başlamağı düşündü. Kadirşinaslık gösterdi Sabahleyin erkenden herkes şehitliğe toplanmış idi. İnan mebuslarından ve ülemasından bir zat tercümesini aynen aşağıya dercettiğim hitabeyi okudu. Hitab ettiği ruhlar Müslüman Türk askerleriydi. Onlar İranda Ruslarla muharebe eden Osmanlı ordusunun o sahada düşmüş şehitleri idi:

Hitabe:

[Âyeti Kerime] «Allah yolunda katlonanları ölüler saymayınız. [Onlar ölü değildirler belki] Rabları yanında hayatta ve rızıklanmaktadırlar.» Ey necib ve nezih ruhlar, ey muazzez ve pakize vücutler, bu minnettar İslâm toprağı sizi ağışu tekrimine almış, artık sadayı şehametiniz duyulmuyor. Sizler ki ilhyi kelimetullah için, muhayyeril-ukül fedakârlıklarla kanınızı ve hayatınızı feda ettiniz, bu mihmannüvaz topraklarda mes'ut ve müsterih yalnız... Ey İslâmın hakikî hayrülhalefleri; sizler ki yalnız Lâilâheillâllah Muhammedin Resûlüllah düsturu celilinin bekası için mücahede meydanında, şehamet arsasında rütbei şahadeti kazandınız.

Ey (Bedir) ve (hüneyn) - marrikleri fedailerinin evlatları;... Ey İslâmın tulûu - muşa'saında, Cenabı Peygamberin huzuru mukaddesinde fedayı can ederek islâmiyeti müdafaa eden, kurtaran namdar babaların evlâtları!.. Siz bugünkü fedakârlıklarınızla İs-

17 inci Haşiyenin devamı

lâmın şanlı müdafalarını tecdit ve İslâm tarihine altın yazı ile bir sahife daha ilâve ettiniz... Ey silâhşör Türk gençleri; bu İranlı din kardeşlerinizi kurtarmak ve onlara necât vermek için ne kadar uzaklardan gelerek besalet ve şecaat süngülerini çekip İslâm düşmanlarını tenkil ve İslâmın mukaddes hir havzasını düşmanın taad-disinden kurtardınız. Düşmanın haşin ayaklarından temizlediniz. Onların gaddar emelleri pişi besaletinizde tebâh aldı.

Zannetmeyiniz ki İranlı kardeşleriniz, sizin bu fevkalâde fedakârlıklarınızı unutacaklar, asla!...

Ey sükût sahrasında saadete ve istirahat müstağrak olanlar, sizler ki İslâmiyet uğurunda mukaddes ve nâmağlûp İslâm bayrağını mübeccel kanlarınızla tezyin ettiniz. Ve (Allah cihad edenleri, oturanlara tafdil etti). Âyeti kerimesinin tebşiratına mazhar oldunuz. Ne mutlu sizlere! «Tubâ leküm ve hüsnü maâb»

Ey bahtiyar toprak; bil ki İslâmın en bergüzide evlâtları, İslâm askerinin en vefalıları ağışundadır. Bu muhterem misafirleri hürmetle sakla!..

Ey dünyanın halıkı, ve Benî Ademin Rab Âzâmi; ey eşyanın masdarı, ey Kadiri - kün - feyekûn.

İslâm milletinin feda ettiği muazzez kurbanlarını kabul et. Bütün bu fedakârlığın mükâfatı olarak İslâmın hakkını, hürriyetini koru!

Ey sahai şehamette rahatla yatan, yiğit Türk şehitleri, ey Allaha kavuşmuş yüksek ruhlar, ey şehid-

BUGÜNKÜ TELÂKKİLER

Muhafazakârlık ataleti:

Din telkinini kendine meslek ittihaz etmiş öyle zevat vardır ki; Allahın kendisinde her an tecelli etmekte

17inci Haşiyenin devamı

ler, ey insan büyükleri, bugün huzuru şefaatinizde hürmetle saf bağliyerek gamlı kalblerimiz, yaşlı gözlerimizle selâmlar, hürmetler fatihalar ithafına geldik. Bizî kabul buyur, ve dergâh ilâhîde mâsumlara, mazlûmlara, İslâmlara şefaât buyur. Hürmetler size ey İslâm ölüleri.»

İşte enzârı ibrete öyle bir vesika ki, Müslüman iki millet arasına şahsî saltanat ihtiraslariyle konan siyâsî kundakları aradan çıkarıp atmağa kâfidir. Mütekabilen ebedî, samimî bir kardeşlik ruhu ikamesine de kâfidir. Kıyamete kadar her iki tarafın birbirini ancak takviyeye, faydalamağa kâfi bu güzel tohum şehitler bahçesine ekilmiştir. Bu iki millet ki bu intibah ve tekâmül devresine kadar, ferdlerin, cemiyetlerin uyanma ve rüşdünü hissetme devrine kadar her biri birer siyaset elinde birbirlerini yalnız tahrib etmişler, ve zayıflatmışlardı. Ve netice itibariyle haricî savletlere zemin hazırlamışlardı. İnşallah bu bir kaç samimî intibah sözü ve ona takaddüm eden milli hareket her fena günlerimizi, fena hareketlerimizi fena münasebetlerimizi her iki tarafa unutturacak ve her iki mâsum milleti birbirine ve dolayisiyle bütün insanlığa hayırlı ve faydalı kılacaktır.

olan ilham yolunu benimsemez, akıl nurunu mühimsemez, vicdan tazyikleri nazarı dikkatini celbetmez, an'aneye sımsıkı sarılıb kendini yok eder, beş on asır evvel gelen kendi gibi bir insanı kendi gibi bir insanın telkinatını yaşar ve yaşatır. Çünkü ilk boş kafasına aldığı fikir onundur. O fikre dört el ile tutunmuştur. O fikir onun içine işlemiştir. Ondan ayrılmaya cesaret edemez, çünkü kendine itimat etmez. Başkasına uymağı kendine uymaktan kolay bulur. Kendine hakkını vermez, zira kendine itimad etmesi telkin edilmemiştir. Ferdî tekâmüle teşvik edilmemiştir. Halbuki mazide yaşamış olan bir insan kendi devrinin hakkını vermiştir. Yeni devirlerin yeni âlimlerden yenilikler istemesi hakkıdır. Yeni nesil elektrik lâmbasına müstahaktır. Yine buna yağ kandili ile ışık tutmak; an'aneye sadakat zaafından başka bir şey değildir. Her devir; o devrin ilhamlarını öne alarak yolunu açmak terakki ve tekâmül istikametini durmadan takib etmek mecburiyetindedir. Kendini ve kendine gelen ilhamları hiçe sayan insan; kendi devrini de, âti neslini de hiçe saymış demektir. Nurunu her zaman Allahtan değil, maziden, hükmünü icra etmiş fikirlerden almağa alışmış demektir. Halbuki o fikirler insanı asırlarca maziye götürüp yaşatmağa kalkar. Buna imkân yoktur. Zira Allahın tekâmül kanunu buna mânidir. Daima önümüzü görmekle, tekâmül yolunda yürümekle Allahın o günkü nurunu öne tutmakla mükellefiz. Vaktinde hükmünü icra edib geçmiş fikirleri; günün ihtiyacı için kâfi telâkki edbi sıkı

sıkıya sarılmak atalettir. Günün hakkını vermemek, her günün ilhamına ehemmiyet vermemek demektir, ilham; Cenabı Hakkın rubûbiyetinden tecelli eden nimettir. Bundan istifade etmemek mahrumiyettir. Bunun sebebi işte insanın kendine inanmamasıdır. İnsan kendine inanmak için kendini tanıması, kendini tanımak için de Allahı iyi tanıması ve insanın Allah ile olan münasebetlerinin bütünlüğüne vakıf olması lâzımdır.

Öyle mev'ize veren vardır ki, söylediği şeylerin bazısına kendi içi de inanmaz. Fakat muhalefet eden bu iç mefhumunun ne olduğunu bilmediği ve yahut bildiği hakikatlere lisanını da tevfiğ etmek cesaretini kendinde bulmadığı için idarei maslahat eder. Beşerî ıstıraplara sebep olan âmillerin biri de işte bu idarei maslahattır. Sebebi ya mânevî rüşd noksanıdır, ya ilim, ya vazife duygusu noksanıdır. Ya vazifesine aid takdir noksanı veya ciddiyet noksanıdır. Her vazife mukaddestir. Bhusus başkalarına fayda veya zarar vermesi melhuz vicdanî vazifeler umumî bir ehemmiyeti haizdir. Vazifesinin hakkını ihmal etmeğe alışmış, bundan vicdan azabı da duymaz hale gelmiş insan; hem kendi için hem insanlık için tehlikeli bir mâhiyet almış demektir. Alâka bağlarını çözmüş, bir insanın heyeti içtimaiye içinde iyi bir yeri yoktur.

İPTİDÂİ TELÂKKİLERE BAĞLANIP KALMAK MÜMKÜN MÜ?

Allah büyük bir mefhumdur. Din; hikmetle dolu derin, geniş bir mevzudur. Din; kendi hakayıkını nü-

zulü tarhiindeki beşerî idrake; o günkü nesillerin kabiliyetine göre söyler, anlatır. Üst tarafını istikbale bırakır, yâni müstakbel nesillerin yükselecek idrak kabiliyetlerine göre alacakları ilhamlara bırakır. Bunun içindir ki eldeki mukaddes kitapların mâna telâkkilerinde insanlar evvelâ ibarelerin lugat mânasında, yani zahirinde kalır. Sonra tedricen hakikî mânalarına nüfuz eder. Müfessirlerin yaptıkları işler bu esasadır. Fakat her insan gibi müfessir de kendi neslini ve kendi devrini yaşar.

Mukaddes kitabların zâhirî mânaları içindeki derinlikler, nesilden nesile tekâmül nisbetinde ve tedricen anlaşılmaktadır. Ve Allahın tekâmül kanunları bu hakayıki böylece beşerî tekâmüle göre atiyen de vazih kılacaktır.

Her neslin müfessiri o devrin âlimidir. Kürrei arzın müstevî olduğunu zanneden neslin âlimi de bu noktayı müstevîlik esasından izah ve tefsire çalışmıştı. Fakat beşeriyet Allahın tekâmül kanunları içinde ve rubûbiyeti elinde durmadan terakki ve tekâmül ediyor.

İnsan; değil bir asır evvelki halini hattâ bir gün evvelki fikrini, işini tashih ve ıslaha kabiliyet kesbediyor. Çünkü her günkü kabiliyeti artıyor. Ve Allahın mütemâdiyen gelen ilhamları ile her şeyi daha iyi mukayese edebiliyor. İnsan bir gün evveline nazaran daha uyanık daha mükemmel bulunuyor. Binaenaleyh gerek Allah mefhumu, gerek din mefhumu hakkında ve dindeki emirlerin nehîlerin hikmetleri ve istihdaf et-

tikleri umumî, hususî maksadlar hakkında âyetlerin ifade etmek istedikleri hakikatler; her nesil tarafından vukuf, idrak ve ihata kabiliyeti nisbetinde tenevvür etmek ihtiyacı kat'îdir. İnsan bir tekâmülle inkişaf ediyor. Her gün görüldüğü halde göze çarpmıyan bir noktanın mânası nihayet bir gün tavazzuh ediyor. İşte o bir nimettir ki beşeriyete mal oluyor.

İşte bunun gibi bize ve istikbal nesillerine mânalari yeniden inkişaf edecek nice hakikatler var. İnsanları ikaz edecek nice esrar var. İlâhiyatta bu böyle olduğu gibi tabiat âleminde de böyledir. Cihan ve içindeki şeyler; inkişaf için sıra bekliyen, beşeriyetin olgunluğunu bekliyen, nice esrarı ihtiva ediyor.

Elverir ki insanlar her devrin terakki hakkını, kernal hakkını vermediği bir mukaddes borç ve vazife bilsin. Her şeyi görüp geçmesin. Kendine ve muhitine, insaniyete yarar derecede uyanık bulunsun. Hissi vazife duysun. İntibah ve ikaza yarayan şeylerden istifade etsin. İdrak ettiği her şeyin faydalarını kendine ve başkalarına mal etmeğe tevessül etsin.

Tekâmül kanunlarına muhalefet ederek sınımsız maziye bağlanmak, taassubla muhafazakâr yaşamak isteyenler ve bunu marifet sayanlar, çocukluk elbisesini her yaşta giyinmeğe kalkmış gibi olurlar. Buna imkân olmayınca vücutlerini örtmemiş olurlar.

(Her zaman için bir kitab vardır.) âyeti kerimesi bizi lüzumu derece ikaza kâfidir. (İki gününü mü-

savî şerait altında geçirenin bir günü zayıdır) hadisi şerifi de öyle.

Çocuğun başlığı büyüyen kafasına geçmez, her yaşta başta durmaz. Onu kafa büyüdükçe genişletmek zarûridir. Tâ ki o, her gün o başa uysun ve faydalı olsun Bu başlık misali kendi zaruretini; aynı neslin çocuğunun yaş devirlerinde böyle gösterdiği gibi aynı devirde bir neslin muhtelif uzuvlarında da aynı zarûreti gösterir. Çünkü bir çocuğun muhtelif yaştaki idraki farklı olduğu gibi aynı yaştaki ve aynı devri yaşayan insanların idrak kabiliyeti de farklıdır.

Binaenaleyh her ihtiyaç mevzuu gibi din dahi beşerin her devirdeki yaşına, başına uyabilecek halde kabili tatbik bulunmalıdır. Olduğu gibi muhafazayı düşünmek anın hayata tatbiki imkânlarına mâni olmak demektir. Halbuki onun kabiliyeti tatbikiyesini idame etmek için Allahın mütemadî tecellileri insanlara mütemadiyen ilham nuru veriyor.

Elverir ki boşuna akıp giden sular gibi insan ana lakâyt kalmasın. Onunla dolsun ve onu kendine müsabet muharrik kuvvet yapsın. Ve ondan kabiliyeti kadar istifade etsin ve ettirsin.

BEŞERİYETTE TELÂKKİ DEVİRLERİNE AİD MİSÂLLER

Mukaddes kitaplar ve tarih kitapları bu mevzua dikkatimizi celbedecek misâlleri ihtiva ediyor:

Görüyoruz; eski telâkkiler ilmî hakikatlere uymuyor. Fakat onlar, beşeriyetin o devirlerdeki telâkkileri-

nin tabîî bir ifadesidir. Bilmiyerek fakat samimiyetle söylenmiş sözlerdir. Bugünkü neslin ekseriyeti Allahın evsafını biliyor. Onun uyumaz, usanmaz, yorulmaz olduğunu her iş; onun işi olduğunu, hiç bir fiil onsuz vukua gelmez hakikatini biliyor. Bu bilgiyi doğru olarak en eski devirlerde de bilen vardı. Fakat pek münferid bir ekalliyetti.

Asrımızda dahi Allahın ne olduğunu, Allah mefhumunu hakkiyle bilenler olduğu gibi hiç bilmiyenler de var. Binlerce sene evvel yaşayanlar içindeki bilenler; asrımızı yaşamışlar. Asrımızın hiç bir şey bilmiyenleri de binlerce sene evvelki devirleri yaşıyorlar.

Bugünkü neslin hakikati arayanları müsterihtir. Çünkü Allahın evsafını biliyorlar, O vasıflar onları tamamiyle rahatlandırıyor. Bununla kendi başlarına terkedilmiş olmadıklarını biliyorlar ve biliyorlar ki Allah her türlü noksandan, kusurdan ve ayıptan münezzehtir.

Allah kulunu hiç bir zaman hiç bir vesile ile terketmez. Rubûbiyeti buna mânidir. Yine biliyorlar ki Allahın iradesi lâhik olmadıkça hiç bir şey olmaz, bitmez, yürümez. Buna kayyûmiyeti mânidir. Kayyûmiyet, Allahın her şeyi ayakta tutan bir sıfatıdır. Yine biliyoruz ki biz ona lâkayt durmuş görünsek de o bize karşı lâkayt değildir. O bize bizden yakındır. Onun nuru ile nefes alıyoruz, onun ruhiyle yaşıyoruz, onun vücudiyle mevcudüz. Yine biliyoruz ki onun el koymadığı bir şey yoktur. Onun sevk ve idare etmediği bir

tek mahlûk yoktur. Onun tertibinden hariç bir mevzu yoktur. Onun ihata etmediği bir zerre yoktur. Yine biliyoruz ki bizim hayatî her şeyimizin temeli ve zemini olan ruhumuz gibi ilmimiz de, sevki tabiimiz de, irademiz de, kudretimiz de onundur. Karıncanın yuvasını yaptıran, karıncaya varınca her mahlûku hikmetiyle kullanan, muammer kılan, çalıştıran, her şeyi bulduran, ettiren, kazandıran, koruyan, yetiştiren odur. Hiç bir mikyasda bir iş yoktur ki onda Onun eli olmasın. Hiç bir hâdise yoktur ki onun tertibine dahil ve bir hikmete müstenid olmasın. Gözümüzün seçemediğini o görüyor, aklımızın eremediğini O biliyor, bizi hayatta O yediyor. İnsanın ferdî veya içtimaî her devredeki hayatı Onun insana, insanın yaşına göre adım adım hikmetle tatbik ettiği ve rubûbiyetiyle idare ettiği mukadder, muayyen hayatıdır. Ve bunlar kendi tekâmül kanunları içinde cereyan etmektedir. O ne ister de olmaz. Veyahut O istemedikçe kimin istediği olabilir. Eski devirlerdeki insanların telâkki mertebeleri icabı içlerinde Allaha akıl öğretmeğe kalkanlar, Allahı gayrete getirmeğe çalışanlar da görüldü, halbuki aklın de, gayretin de menbaı Odur. Kendi iradesini halkta izhar ediyordu. Her varlığın menbaı Odur. Mahlûk boş bir tecelli kabından, bir aletten, vasıttadan ibarettir. Bizatihi hiç bir şeyi kendinden ve kendinin olmıyan bir vasıttadır.

TELLÂKKİ HATALARI

Hayatta ibretle gördüğüm bir takım vekayi ve o

vekayie müessir olan telâkkiler var. Bunların birini nümune olarak nazarı ibrete arzedeyim:

Bir tarihte Makedonyanın bir kasabasında kazanın asayışı ile alâkadar bir işte idim. Bir sabah bir haber aldım: «Falan köyde Rumlarla Ulahlar kütle halinde birbirlerine girmek, boğuşmak üzere imişler.»

Hemen o köye koştum, filhakika iki taraf birbiriyle müsademeye, mukateleye hazırlık görüyorlardı, hemen aralarına girdim, iki tarafın ihtiyarlarını çağırarak bu fesadın sebebini sordum: Aldığım cevaptan şunu öğrendim: Aynı birer kilisesi bulunan her iki tarafın yalnız bir nüsha kitabı var. Gelen mübarek bir günde her iki taraf kendi kilisesinde ibadet mecburiyetindedir. Bir taraf ibadete geldiği zaman o tek nüsha mukaddes kitabı kilisesinde bulamamıştır. Diğer tarafın bunu her hangi bir suretle kiliseden aşırıldığı zannındadır, Suizanna maruz kalan taraf bunu inkâr etmekte ve aynı zamanda bir izzeti nefis meselesi yapılarak isnaddan münfaildir.

Netice: Her iki taraf bu mukaddes kitap yüzünden birbirini öldürmeğe kalkmıştır. Ben vak'anın sebebini hayretle öğrenince teessürümden bilâihtiyar gözlerimden yaşlar dökülmeğe başlamış, ağlamam karşımdaki ihtiyarların meraklarını mucib olmuş, sebebini sordular. Dedim ki: «Kıtale, cinayete, tahribata vesile itihazına kalkıştığınız mukaddes kitap bilmiyor musunuz ne yazıyor ve insanlardan ne istiyor? Bakın o ne diyor. (Komşunu kendin gibi seveceksin), (kimseyi öl-

dürmiyeceksin), (nifaka, fesada, nizaa, husumete gir-miyeceksin. Senden abanı isteyene gömleği de esirge-miyeceksin. Her hangi bir kimse ile dargınlığının üze-rinden güneş batmıyacak.)

Bu sözlerimi işiden ihtiyarların da intibahla göz-lerinden teessür yaşları dökülmeğe başladı, hepimiz bu yaşlı gözlerimizle gençlerin arasında dolaştık vaaza başladık ve iki tarafı da barıştırdık. Elhamdülillâh.

İşte hayatımda her dine mensub görüştüğüm in-sanlar içinde din ve Allah telâkkisinde çeşit çeşit ha-talara düşmüş kimselere rastladım. Bunların içinde yüksek tahsilni bitirmiş kendi mesleğinde çok münev-ver, umumî malâmatı da vasi insanlar dahi vardı. Fa-kat hayatta en az fikir hasrettikleri mevzu din ve Allah telâkkileri idi. Onlara göre her hangi bir ilim veya fen şubesinde âlim, mütahassıs olmak insana kâfi idi. Aynı ilmin umumî mantığıyla her şey kabili hal idi. Binaenaleyh bunlar bilmiyorum demezlerdi, biliyor gibi görünmek isterlerdi. Fakat söze başlayınca hakikati değil gelişi güzel bir şeyler söylerlerdi ve hakikate uy-mıyan bu şeyler söyleyeni de dinleyenleri de yanlışlı-ğa sevketmiş olurdu.

Bir çok yanlış telâkkileri şu maddelerde hülâsa et-mek mümkündür; bazılarına göre:

1 — Allah teferruat ile değil, büyük işlerle meş-guldür.

2 — Allah insanları yaratmış ve onlara irade ve ihtiyar, akıl ve fikir vererek dünyada onları hareketlerin-

de serbest ve müstakil bırakmıştır. Binaenaleyh insanların işlerine müdahale etmez, yalnız onların hareketlerinin âkıbetini neticelerine göre ahrette mükâfat veya ceza ile karşılayacaktır.

3 — Allahın sevdikleri ve sevmedikleri vardır. Sevmediklerine husumet eder ve onlardan ahrette intikam almak üzere onları kendi hallerine terkeder.

4 — İnsanların saadetleriyle veya ıstıraplarıyla Allah yakından alâkadar değildir. Yalnız, uzaktan bilir. O kadar. Alâkadar olması için ona müracaat etmek, merhametini tahrik etmek gerektir. [İşte ancak felâkete uğrayınca ibadete sarılanlar, basları sıkışınca Allaha yüzlerini dönenler bu zümredendirler.]

Yukarıda hülâsası görülen başlıca hatalı telâkkilerin doğruları ise şöyledir:

1 — Allah yalnız büyük işlerle değil her işle meşguldür. Asgarî namütenahî en küçük bir teferuat derecesindeki fiiller, hareketler dahi onun ilmi ve iradesi ile vukubulur. Bu külliyatın ikinci kitabı olan (Hakikat İlmi) kitabında ve on sekizinci kitabı olan (Hikmetler ve Hakikatler) kitabında bu mevzua münasebet derecesinde mufassalan temas edilmiş ve bütün müeyyideleri ile hakikat izah edilmiştir. Burada yalnız hülâsaten şunu söylemekle iktifa edeceğiz: Kur'anı Kerime göre:

A — Bir yaprak düşmez, ki Cenabı Hak onu bilmesin.

B— Bizi ve eʿalimizi yaradan Cenabı Haktır.

C — Bizim için bir şey ihtiyar etmek hak ve imkânı yoktur.

D— Allah istemedikçe biz bir şey isteyemeyiz.

E — Umûrun kâffesi Allahın elindedir.

İncili Şerife göre:

A — Bir serçe kuşu bile Allah izin vermedikçe yere inemez.

Musevî mukaddes kitaplarına göre:

Melekût [hükümranlık] Allahındır. Cümlelerin âmiri Allaktır. Kuvvet ve kudret Allahındır. Her şey Allaktadır ve Allahındır. İnsanın yolu kendi elinde değildir. Kendi adımlarını doğrultmak insanın elinde değildir. İnsanın emeğinden hayır görmesi Allahın atiyesidir. Allah isterse bir kalb hidayet ve selâmet bulur. İnsan dünyada bir kiremit parçasından başka bir şey değildir. Onu yapan, kullanan Allaktır.

2 — Birinci maddedeki hakikatlere göre insan eʿalinde serbest ve müstakil değildir. İnsanda zâhir olan ilim, kuvvet, irade, ihtiyar akıl ve fikrin menbâ Allaktadır ve Allahındır. Ancak Allahın bu sıfatları insanda cüz'en tecelli eder. Ve insanın esas fıtratına göre zâhir olur. Meselâ yer yüzüne çıkan ve akan suların aslı hakikatte bir şeyden, yağmur suyundan ibarettir. Fakat geçtiği toprak tabakalarının tabiatine göre tad, renk ve hassa alır. Binaenaleyh, eʿâl ve harekâtımıza hâkim olan Cenabı Hakkın iradesi, kuvveti, ilmi

fitratlarımıza istidad ve kabiliyetimize göre bizde zuhur ediyor ve müsbet, menfî bu hareketler, bütün bu işler öyle meydana geliyor. Yararlığının mükâfatını ve kemalsizliğinin cezasını ise insan yalnız ahrette değil bu dünyada dahi görüb terbiye oluyor. Fakat ceza hakikatte bir hayırın münebbihidir. Cezayı bir nimet takib eder. Ve insanı daha iyi bir hale, daha kabiliyetli, daha kemalli bir hale koyar ve mükâfatlara yol açar.

3 — Allahın sevmediği yoktur. Sevmiş ki yaratmıştır. Allahın hakîm sıfatı abes şey yaratmağa mânidir. Kendi fitratımıza göre menfî gördüğümüz ruhların da hayatta mühim vazifeleri vardır. Onları da kullanan Allahtır. Âlemde her şeyin müvazene ve sıhhati; müsbet menfî tabiatli unsurların faaliyetlerinin muhassalasıdır. Her şeyin bu âlemde bir yeri, bir vazifesi vardır. Bir ana, halıkı ve sahibi olmadığı evlâdına karşı bile husumet etmiyor, onun hissi muhasamaya tenezzüle müsaid olmuyor. Allah ki insanın halikidir. Ve onu istediği gibi yaratmıştır. O halde mahlûkun tavrı hareketi; halıkın ef'alinin mahlûkta cüz'en zuhurunu gösterir, mahlûkun fikirleri, temâyülleri halıkın iradesinin mahlûkta fer'an zuhurundan ibarettir. Allah kuluna [hakikî mânasiyle] nasıl olur da düşman olur ve düşmanlık eder?

İşte mukaddes kitaplardan hemen şu esaslarla (şer) mefhumunun hakikati pek güzel kabili izahıdır.

Yâni İslâm dininde olduğu gibi Musevî dini de

hayır ve şerrin Allahtan olduğunu zâhir mânasiyle şöylece tesbit ediyor:

(Eş'ya - 45 - 7) : «Nuru vücade getiren ve zülmeti halkeden selâmeti yapan ve beliyeyi halkeden, bunların cümlesini yapan Rab benim.»

Fakat buradaki beliyeye kelimesi zâhir mânasiyle şerdir: Hakikatte hayır vücade getiren bir âmildir. Bu, bir terbiye, ikaz. ve tenbih işidir. Netekim yine kitabı mukaddes bu mevzuda bakın ne buyuruyor:

(Eyüp - 34 - 10): «Ey âkiller, bu ecilden beni dinleyiniz. Hâşa ki Allahda şer buluna ve Kadîr [Allah] de haksızlık ola.»

(Yûil - 2 - 13): «Belâdan dolayı [Allah merhamete gelir].»

(Ereymiya - 5 - 1) : «Eğer hak icra eden ve hakikat arayan bir adem bulabilirseniz ben o şehri [bütün günahlarına rağmen] affedeyim.»

(Mezmurlar - 30 - 5): «Anın gazebi bir dakika, hüsnu rızası ise ömürdür. Ağlayış bir gece kalır, amma sabahleyin meserret gelir.»

(Mezmurlar - 145-14(9)): «Rab cümleye kerimdir. Ve merhametleri mahlûkatının kâffesi üzerindedir.»

(Hoşa' - 11 - 9) : «Gazebimin şiddetini fiile getirmeyeceğim. Efrayimi [Benî İsrâilden bir kabilenin ismi] helâk etmiye dönmiyeceğim, zira Ben insan değil, ancak Allahım. Senin aranda Ben Kuddûsüm, gazabla gelmiyeceğim.»

(Eş'ya - 61 - 8) : «Zira ben Rab hakkı severim. Zulüm ile gazebeden ikrah ederim.»

Ve yine bütün mukaddes kitaplara göre halkda zuhur eden ef'alin netice itibariyle Allahın ef'ali olduğu muhakkaktır.

Bu takdirde (Allah mahlûkunu kendi hallerine terketmiş) nasıl denebilir. Bunu tevsik eden şu âyetler hakikati izaha kifâyet eder. (Safat - 96): «Ve Allah sizi ve amellerinizi halk buyurdu.»

(Eyyûp - 12 - 16) : «Kuvvet ve hikmet Andedir. İzlal olunan ve izlal eden Anındır.»

4 — Allah insanların saadet ve ıstıraplarıyla alâkadardır. Hem her nefesde ve bütün şumûliyle, mahiyetleriyle. Allah her mahlûkunun haz veya elemi yalnız Hâbîr sıfatiyle haber almakla kalmaz, hazzı haz, elemi elem, ezayı eza olarak duyar. Ruhumuz onun değil mi? Her nefesteki hayatımız onun her an tecelli eden hayatından bir damla değil mi, her şey ondan gelir ve ona rücu eder değil mi. Bu bahisler dahi bu külliyanın (Hakikat İlmi) ve (Hikmetler, Hakikatler) kitabında tafsilten ve müeyyedeleriyle izah edilmiştir. Kur'anı Kerime göre (Cenabı Hak her şeyi [her zerreyi] ihata etmiştir, insanlara şah damarlarından daha yakındır, Allah insanın kalbiyle ruhu arasına girer. Her nerede bulunsak Allah bizimledir, her ne tarafa barksak Hakkın yüzü oradadır) hakikatleri ve (onlar ki Allaha ve resulüne ezâ ederler..) âyeti kerimesinde (Allahın ezayı eza olarak duyacağı) hakkındaki sa-

rahat bu esasları kâfi derece tenvir eder.

(Allah merhamete gelmek için onu mağfirete davet için ona müracaat ederek alâkasını tahrik etmek lâzım gelir) zannına gelince bu esasından yanlıştır. Çünkü Allahın şanını, evsafını bize bildiren esması hükümlerine mugayirdir. Allah demek, alâka demektir. Rubûbiyyeti ve Rahmaniyyeti icâbı olarak kâmil bir alâka demektir. Allahın lâyenkati tecelli eden sıfatlar ve bu sıfatlar içinde alâkaları vücude getirenleridir ki, insanı uyurken de, şuursuz iken de, yaşıyor, koruyor, envayı rahmet bezlediyor. Bizim Ona dua ve müracaatımız Allahın her hangi bir noksan vasfını [hâşâ] ikmal etmez. Bizim ona ibadet, ubudiyet, iltica vazifelerimizi ikmal eder. Ve bize iltifatlarının, lûtuflarının çok çok bezline vesile olur.

Zira mahlûkun yegâne işi, ubudiyet vasfı Allaha ilticadır. Bunun aksi Allahdan istiğna olur. Bu ise kulluğun sıfatına muhaiftir. Kul için alâkasızlık budur.

Bakınız ancak başı sıkıldıkça ibadet edenler, zora gelmeyince Allahı tanımak istemiyenler, Allaha ve kendi vazifelerine karşı kayıtsızlık, alâkasızlık gösterenler hakkında Cenabı Hak ne buyuruyor:

(10 - Yûnüs - 12) : « İnsana bir zarar ve keder târî olsa yatarken, otururken, ayakta gezerken bize dua eder . Vakta ki ondan o zarar ve kederi açarız, sanki başına gelen belâdan dolayı bize dua etmemiş gibi geçer gider.»

(11- Hûd - 9) : « Eğer biz insana tarafımızdan

rahmet ve nimet verib sonra onu ondan nez'etsek derhal yeise ve küfrana düşer.»

(11 - Hûd - 10): «Eğer o insana mübtelâ bulunduğu zararı izaleden sonra nimetler tattırırsak binden fenalık gitti diye ferahlanır ve kibir eder [şükretmez].»

(17- Esrâ - 68(67)) ; «Size denizde tehlike hâsıl olursa Allahtan başka ibadet eylediklerinizi unutursunuz. Allah sizi kurtarıp karaya yetiştirdiği zaman ondan yüzünüzü çevirirsiniz. İnsan nimete küfran eder oldu.»

(17- Esrâ -69(68)) : «Denizden kurtuldunuz ise karanın bir tarafı çöküb sizi yerin dibine geçirmesinden, üstünüze gökten taş yağmasından [âfatı semaviyeden] emin mi oldunuz.»

(39 - Zümer - 49) : «İnsana bir zarar ve musibet gelirse bize dua eder. Sonra onu tarafımızdan nimete nail etsek; bu mal ve nimet bana ilmim ve istihkakım ile hasıl oldu der. Belki bu onlara imtihandır ve lâkin insanların çoğu bunu bilmez.»

(41- Fussilet - 51): «Eğer bir insana nimetler ih-san edersek şükürden ve ibadetten yüz çevirir ve bir tarafa çekilir, ona bir şey [keder] isabet etse derhal uzun ve arîz dualara başlar.

(89 - Velfecir - 15 ve 16): «Bir insanı Rabbi belâya duçar etmeyip ikram ve nimetlere garkederse Rabbım bana ikram etti der, diğer bir insan, Rabbi onu mübtelâ kılıp rızkını azaltsa Rabbım bana ihanet etti.

der, (17: 20) Hayır belki siz yetimi ikram etmezsiniz ve fakire yedirmeğe birbirinizi sevk ve teşvik eylemezsiniz. Bütün haramları yerdiniz ve mala son derece muhabbet ederdiniz [işte iptilânızın, rızkınızın azalmasının sebebi budur].»

(96 - Alak - 6:8): «Muhakkak insan kendini gani [varlıklı ve Allahtan müstağni gibi] gördükte Rabbına tugyân eder. Halbuki rucuu [dönüp geleceği] Rabbınadır.»

(35 - Fâtır-16ve17(15÷17)) : «Ey insanlar siz Allaha fakirler ve muhtaçlarsınız gani ve bizatihi mustahakı hamd olan Allahtır. Eğer isterse sizi giderib yerinize yeni bir halk getirir. Bu. Allahü Tealâya müşkül değildir. Onun kudretinden hariç değildir.»

TELÂKKİLERDE HAKİKAT NEDİR?

Bu mevzua şu âyeti kerimeyi esas ittihaz ederek giriyorum:

(28 - Kasas - 77): «Allahın sana verdiği şeyle dari ahreti iste. Ve dünyadan nasibini unutma. Ve Allahın ihsan ettiği gibi sen de İbadullahaya ihsan et. Ve yer yüzünde fesadı taleb etme. Muhakkak Allah müfsitleri sevmez.»

Din; yaklaştırır, sevdirebilir, korudur, acındırır, bağışlar, faydalar, yardımlar, kurtarır. Dindarlık; cömertliktir, iyi niyet, iyi iştir, yüksek alâka ve gayrettir.

İhtilâfların, husumetlerin, nifakların, fesadların, zulümlerin dinde zerre kadar yeri yoktur.

Din yıkmaz yapar. Kırmaz sarar, din hiç kimseyi, hiç bir zümreyi hakir, aşağı, hukuka liyakatsiz görmez. Din zayıfı takvîye eder, garibi rahatlandırır, biki kucaklar, barındırır. Din; hakkı, hakikati söyler ve öğretir, insanı talim ve terbiye eder, yetiştirir, ferdî tekâmüle, mânevî rüşde eriştirir. Din hukuka müzaheret eder. Zalime karşı kor, mazluma zahir olur, Din öldürmez kurtarır. İşkence etmez, imdad eder. Din; istilâ harbine emperyalist emellere müsaade etmez. Cenabı Peygamber Efendimiz ölümlerin en fenası mücerred arazi zabtetmek için açılan harbde maktul düşmektir; buyurmuştur.

Eğer bugün dünyada nisbî bir salâh mevcut ise, engizisyon mahkemeleri insan yakmıyorsa, din ve mezheb harbleri açıkça yapılmıyorsa, bu keyfiyet; egoizmin zayıflamasından değil insanlarda intibahın, tayakkuzun kuvvetlenmesindedir. İnsanların muhtaç olduğu şey; bu intibahı lüzumu kadar ileri götürüp insanlar arasına sokulan bütün ihtilâfları atmak ve insanları egoizmin oyuncağı, kurbanı, metai olmaktan kurtarmaktır. Yâni insanlarda mânevî ve siyasî rüşdü kuvvetlendirmektir. Ferdî tekâmülleri temin etmektir. (18).

(18) *Musevî mukadses kitabı (Ereymiya - 5 - 1)*
Eğer hak icrâ eden ve hakikat arayan bir adam bulabilerseniz ben o şehri affedeyim.»

EGOİZM - HODKÂMLIK

Egoizmin her hareketi şuurlu mudur?

Hayır değildir. Şuursuz sırf nefsi temâyül ve ihtiraslarının tesiri altında hareket edenler de vardır.

Egoizmin her savleti suiniyetle midir?

Hayır, öyle cahiller vardır ki bir çok fenalıkları iyi bir iş yapıyorum diye yaparlar. Muhariklerin tahrikâtına âlet olub yıkan, yakan ve neticede yıkılan ve yakılanlar gibi. İşte bütün işin ruhu, ferdi egoizmin savletinden cemiyeti korumaktır. Ve onun tesirini kuvvetsiz bırakmak için cahil kütleri rüşde erdirmektir, onları sürü hayatından kurtarıb ferdi şuura kavuştur-maktır. İnsanı kalabalığa uymak itiyadından kurtarmak düşünce sahibi yapmaktır. İnsanı iradesine sahip kılmak ve una ancak iyiliğe âlet olur bir kabiliyet ver-mektir.

Engizisyonu kuranlar, din, mezheb muharebesi açanlar; asırlarının siyasî zihniyetini, siyasî hükümran-lığını yaşadılar. Böylece dünyevî emellerine dinin kud-siyetini bile âlet ettiler. Hakikati bilmiyen halk, bü-tün saf, kütle bu emellere kurban oldu, bu zihniyetin kudsiyetine inandı. Samimiyetle kullanıldı. Netice iti-bariyle milyonlarca insan bu siyasete tâbi ve heder ol-du. Muharikler; emellerini Allah gayreti gibi gös-terdiler. Çünkü bunu doğru zannedecek seviyede in-san buldular.

Onlar Tevratı Şerifteki Arzı Kenan istilâ hare-ketini gözönüne aldılar. Avrupa ahalisini Mısırdan hic-

ret eden Benî İsrail yerine koydular ve gözlerine kestirdikleri her yeri Arzı Kenan farzettiler, karşılarında ki insanları da Arzı Ken'ânın putperest halkı addettiler. Benî İsrail Arzı Kenana yerleşmek için kılıç çekmişti. Ve putperestlerle ihtilât imkânı kalmamak için bilâ istisna bu şehirleri mel'un addedip çoluk çocuğuyla cümlesini kılıçtan geçirmişti. Hayvanı ile eşyası ile cümlesini imha etmişti. İşte Hıristiyanların siyasetini idare edenler de bunu taklid etmek istedi.

Arzı Kenan hareketi nev'i hususiyetine münhasır, bir tek vak'a idi. Ve Hıristiyanlığın tealimi böyle bir hareketi taklide kat'iyen müsait değildi. Tevratı Şerifde de bu hareketin misal teşkil ve taklid edilebileceğine dair bir tek cevaz yoktu. Fakat insanlar işlerine geldiği gibi hareket etmek itiyadında idiler. Tahrik edenlerin zihniyetine siyaset hâkimdi. Âlet olan halkın ise hiç bir şeyden ilmi, haberi yoktu. Biçare halk hak ile batılı ayırd edecek seviyede değildi.

Engizisyon devri geçmiştir. Çünkü insanlar olunlaşmıştır, her felâket insanları intibaha, kemale zorla sevketmiştir. Her insan gibi insanlara delâlet ve ri-yaset edenler de asırlarının ruhunu yaşıyorlar. Ve mevkilerinin zarurî kıldığı yüksek fikri, müsbet ruhu, salih zihniyeti, ilâhî kemali taşıyorlar. Binaenaleyh halk ta yükselmiş reisler de yükselmiştir. Çünkü hak ile batıl dünyada göze çaracak derecede mâhiyetçe tayyün etmiştir. İnsanların aldatılarak gözü bağlı batıla âlet edilmeleri imkânı zayıflamıştır.

Eski rüesa devirlerinin cehaletini istismar etmiye idiler. Hıristiyanlığın ruhu ile bu hareketlerin katiyyen kabili telif olmadığını te'emmül edebilecek uyanık halk bulaydılar elbette bu hareketlere kalkışmazlardı. Yâni İncilin muhteviyatını Hıristiyan milletlerin lisanlarına tercüme ettirerek herkese bildireydiler, hakikati halka tanıtmış olaydılar, halk ne engizisyon hareketlerine âlet olur ne de din ve mezheb muharebelerinde heder olurdu.

Onlar her fena şeye iyi bir şey yaptıkları zaniyle âlet olmazlardı. Netekim Hıristiyan küveykerler üç yüz senedenberi bu hareketlerin tam bir intibahiyle yaşıyorlar, aksülâmeliyle hareket ediyorlar. Hıristiyanlık ruhiyle insan öldürmenin kabili te'lif olmadığını anlayarak öldürmekten ise ölmeği tercih ediyorlar.

Yine engizisyon devrini yaşayanlara göre Allaha düşman insan vardı. Allahın düşmanlarını imha etmek Allaha hizmet demektir. Ve onlara göre kendi zaviyelerinden Allaha bakamıyanlar, iman etmiyenler, Allahın düşmanı idiler. Bunları ifna, ve bilâmerhamet çoluk çocuğuyla imha etmek Allaha sadakat idi. Binaenaleyh bir cahil mutaassıb bu mevzuda ne kadar çok adam öldürür ve can yakar, ve insana işkence ederse o kadar kahraman ve mukaddes demek oluyordu. İnsanın canına kasdeden, imha için, istilâ için memleketlerine yürüyen böyle siyasetçilerin kendilerinden başkaları için beşerî hak veya hakkı hayat tanımlarına da

imkân yoktu. [Netekim dinlerin hakayıkı meydana meydana çıktıktan sonra bu tefevvuk ve tahakküm siyasetine ırk ve renk meselesi bahane ettihaz edildi].

Bu zihniyetin sebebi de her din cahilinin kendi dinini, mezhebini hak, diğerlerinkini batıl addetmesi idi. Ve bu zihniyetle hak nâmına batılı imha ve izaleye kalkması idi. Ve bu hareketi mukaddes zannetmesi idi. Onlara göre bu gayret; Cenabı Hakka yüksek sadakatın bir ifadesi idi [Hâşiye - (19)]:

İncili Şerifin münderecatında, Hazreti İsâ Aley-hisselâmın tealiminde sulh ve müsalemetcilik talebi mutlaktır. Fakat bunun mânası zalimle uyuş, zalimle elele verib ona şerik veya muîn ol demek değildir, çün-

Hâşiye (19)

Bile bile kendini ve âlemi aldatmak isteyenler

(3 - Âli - Ümran-74(75)): «Ehli kitaptan öyleleri vardır ki onlara kantarlarla emanet etsen sana onları iade eder. Ve öyleleri de vardır ki bir dinar emanet etsen onu iade etmez. Bunu ancak onu tazyik ile almak mümkündür. Onların bu hali bize Ümmilerin [ehli kitaptan başkalarının] malını almakta günah olmaz. Onların bizim üzerimizde hakları yoktur. Demelerindedir. Bunun yalan olduğunu bildikleri halde Allahü Tealâya kizb ederler.»

Bu âyeti kerimede görülüyor ki her fitrat kendi esası dahilinde inkişafını yapıyor. Müsbetler müsbet istikamette menfîler menfî istikamette tekâmül ediyor.

kü vinç Hazreti İsâ kendi tealiminde zalimle, batıl ile, hidâyet yolunu kapayanlarla ve insanları Allahın yolundan çıkarıp kendi yollarına dökkenlerle, insanların yüzünü Allaktan çevirip kendi şahıslarına, şahsiyetlerine tevcih edenlerle yâni Benî İsrail koyunlarını zayi edenlerle mücadeleyi esas tutmuştur. Ve bu esas; bahsi mahsusunda dahi gördüğümüz vechile hülâsaten şöyle der:

Hazreti İsâ:

«Canını evebeynini, evlâdını, kardeşlerini, malını, mülkünü fedayı göze alamıyan, haçını arkasına yüklenemiyen [yâni kellesini koltuğuna alamıyan] bana lâ-yık değildir, benim arkamda yürüyemez. Kâmil olmak istiyen, gitsin nesi varsa satsın, fıkaraalara dağıtsın ve gelsin arkamda yürüsün.» Buyurmuştur. Çünkü onun insanları kavuşturmak istediği haklar Sezarlar tarafından gasbedilmişti. Benî İsrail ezilmiş ve mâneviyatından tecrid edilmişti. Bu yolda yürümek Sezarların zulmüne karşı yürümektir. Onlar ise dünyanın en kuvvetli imparatorluklarından biri idi. Ve bu büyük kuvvet, Hazreti İsâyâ ve her hangi bir Allah adamına şiddetle karşı idi.

İncili Şerif; mutlak muhabbeti, mutlak diğergamlığı emretmiş iken, hattâ düşmanlarınızı bile sevin, onlara bile iyilik edin diye mutlak birliği istemiş iken bir gün gelip Hristiyanlık nâmına ve Hristiyanlığın asıl ve esasına mugayir bu gib i harb tahribatının zuhuru Hı-

tiyanlık kuvvetinin siyasî ellere geçmesinden idi. Çünkü Avrupa hükümdarlıkları Hıristiyanlığı kabul etmekle bu din; bütün Avrupaya yayılmıştı. Havariyunun yetiştirdiği nezih, fakat küçük zümreler bu koca kütleyle karışıp dağılmış, salâbetini tecanüsünü kaybetmişti, Zümreler bu kütleyle değil kütleler bu zümreye hâkim olmuştu. Din, hükümdarlıklara değil, hükümdarlıklar dine hâkim olmuştu. Din siyasete değil, siyaset dine hâkim olmuştu.

Hıristiyanlıktan evvel, milletlerine şahıslarını yarı ilâh gibi tanıtan Sezarlar, heykellerini put mevkiinde mâbetlere koyduran imparatorlar, yâni milletlerinin cismanî, ruhanî, bütün varlıklarını tac ve tahtlarına bağlamak isteyenler. Hıristiyanlığı kabul etmekle mânevî nüfuzlarını kaybetmek istemediler. İlk işleri; bu nüfuzu Hıristiyan olarak ta ellerinde bulundurmak gayreti oldu. Mütekabil menfaatle ruhanî rüesa ile anlaştılar. Din siyasete mal oldu. Her kuvvet gibi bu da hükümdarların hesabına yaşadı. Ve din kendi gâyesinden, hedefinden ayrı bir şey oldu. Bu suretle halk kendilerine ötedenberi mânen ve maddeten tahakküm eden saltanatların mutlakiyeti altında sürü itaatini, sürü hayatını idame ettiler. Ve her şeye gafletle ve samimiyetle âlet oldular.

HAKİKATİN VE İSTİKBALİN İSTEDİKLERİ:

Din telâkkisinde hakikat:

Din; bir küldür, dinler bu küllün safhalarıdır.

Din sırf iyiliktir, beşeriyete mahzû rahmettir. Tefrika ve nifak tevlid eden her hangi bir fikir; dinden değildir.

Din; siyasete, politikaya, entrikaya, âlet edilemez. Eğer edilmişse o; din değildir.

Din; nizamdır, intizamdır, asayiştir, emniyettir, imardır, ıslahtır, terakkîdir, tekâmüldür, istisnasız adallettir, merhamettir, şefkattir, insafdır, akıldır, hikmettir, mantıktır, kardeşliktir, muhabbettir, ahlâktır, seciyedir. Hülâsa her türlü iyiliklerdir.

Din nâmına, bir fenalık yapılmışsa o; yapanın, yapanların, kendi fenalıklarıdır. Din fenalıktan münezzehtir.

Din; kelimesi; şahsî ihtiraslara âlet edilmişse hem insanlara fenalık, hem dine muhalefet edilmiş demektir.

Din; Allahın kendi mülkünde, kendi mahlûkatının iyi yaşaması için koyduğu kanundur. Bu kanunun hakikatine mugayir, ruhuna muhalif, hareketle; iyiliği fenalık, fenalığı iyüük diye gösterenler; Allaha hiyanet ve hemcinsine en mukaddes bir mefhumu âlet ederek fenalık etmiş olurlar. Bir misâl ele alalım:

Din; meselâ bir baba yasıdır, bu; çocukların ferden iyi yetişmesini ve müctemian iyi yaşamasını temin eden bir mevzudur. Onun bu ruhuna mugayir işlenen her şey; cürmüdür. Bir ailenin veya efradından birinin geriliğini, atâletini, tedennîsini, tereddîsini, sefâletini, ve binnetice her hangi ziyan ve ıstırabını mucip

olan her muamele, ve birliği ihlâl eden ve efradı, aile arasında nifak ve husumet, tevlid eden her şey; fena-lıktır. Binaenaleyh dine karşı bir harekettir, dünyanın her yerinde bu böyledir.

Bu hareket; ya aileye riyaset edenin şahsı kemal-sizliği neticesidir, veya baba kendisine mukaddes bir e-manet olan çocukları ve yurtlarını; kendi ihtiraslarına âlet ve kurban etmiştir. Yahut, babanın cehaletinden, veya hissi vazifedeki gayreti veya vazifesine âit bilgi noksanından çocukları yetiştirmemiş, heder etmiştir.

Babanın vilâyeti akamet veya zâfa uğrayınca; çocukların her biri yasa esaslarını kendi mizacına, temâ-yülüne, keyfine, şahsî menfaatine uydurmuş demektir.

Bu gibi cahil kalmış âile çocukları üzerinde mi-sallerle bazı tahliller yapalım;

Cahil; evvelâ nefisperesttir. (Hodgâm = egoist-tir.) Tamahkârdır, hasuddur, ve tevehhümettiği bir benlik ve varlıkla da mutaassıbdır. O malûldür, kim-seye karşı müsaadekâr, müsamahakâr değildir. Her şe-yi fena görmek ister, kendini beğenmek için kimseyi beğenmez, teferrüd etmek için kimseyi kendine küfûv addetmez. Müsâvi hakla kimseye yanında yer vermez, sûizan sahibidir, öyle kıskançtır ki başkalarının noksa-nından, yoksulluğundan memnun olur. hem de haşin-dir, intikamcıdır.

DÜZELMESİ ZARURÎ GAFLETLER TERS KANAATLER

1— Cahil bir dindar zanneder ki din; Allahın zatına mahsusdur, halk ile alâkası yoktur.

2 — Yine zanneder ki din; mâbedin dört duvarı arasındaki ibadete ait şahsî bir mevzudur.

3 — Yine zanneder ki din; herkesin kendini Allahın gazabından korumak ve ondan muhtaç olduğu şeyleri elde etmek için şahsın bir kazanç muamelesidir.

4 — Ona göre: Allah; yalnız kendi dinindekilerin ve kendi gibilerin dostudur. Maidası hakîrdir, murdardır.

Yabancılara Allah nâmına husûmet etmek, (hâşâ) Allahı memnun eden, ve Allaha sadakat arzeden bir harekettir, dünyanın her yerindeki mutaassıplar bu zihniyettir.

5 — Yine ona göre; dinde mertebe, taassupta, teferrut ve tecerrütte mertebedir, Peygamberi memnun etmek ilk vazifedir. (Hâşâ) Allah Peygamberlerin tesiri altında gibidir. Evet ona göre Peygambere sadakatin mânası; kendi dinini, kendi mezhebini egoist bir ruhla diğerlerinkine müreccah göstermek için diğerlerini kötölemektir. Halbuki ta'rîz ettiği yine Allahın bir dinidir. O; cahilâne bu gayretiyle, hakikate, ilme, edebe mugayir hareketinin farkında değildir. Hiç düşünmiyerek ve sanki o din de, o Peygamber de Allahın değilmiş gibi hareket eder. Bu; ona göre ma-

rifettir, ve o; Allaha karşı en büyük cürmü irtikâp ettiğini hiç zannetmez, bilâkis mükâfat bekler. Binaenaleyh; bu gibilere göre hotgâmlık mukaddes bir histir. Yine ona göre; din; zühüttür. Zühüt; ferdin taassupta salâbetidir, bundan fikre yer ve tefekküre lüzum yoktur. Böyle bir mevzua kasır bir akli karıştırmak hatadır, gözü kapalı bir teslimiyetle ananeye uymak ve bu hususta muhafazakâr ve mutaassıb bulunmak lâzımdır. Ona göre taassub salâbet demektir, makbul olanı da budur, mutaassıb olamıyanın sözü samimi ve halis olmaz, yenilikler, bid'attir. tehlikedir. Zühütte asıl olan; ibadettir. Fikirsiz, mihanikî ve binaenaleyh gayri samimî bir ma'bed ibadeti; çünkü fikir karıştırmak mevzuun nezâhetini ihlâl edebilir, hattâ kanaatları teşviş edebilir, böyle tehlikeli temâyülden kaçınmak lâzımdır. Gâye Allahdan cenneti kazanmaktır. Bunun için niyette samimiyet kâfidir, bu samimiyeti muhafaza için ise cemiyetten, cemiyetin şerrinden, yanlış telâkkilerinden uzak durmak lâzımdır. Cemiyetten ne kadar kaçılır, cemiyete ne kadar arka çevrilirse o kadar zühte muvafık hareket edilmiş olur.

İşte her şeyi ters gören bir cahile göre dini hayat; böyle bir takım batıl malzeme ile düzülmüş böyle dalâletlerle çevrilmiş bir egoizm, bir infıratçılıktır.

6 — Yine ona göre, ibadet ne kadar külfetle yorucu ve güç şerait altında veya esrarlı veya tantana ile yapılırsa o kadar makbuldür. İbadet için insan ne kadar eziyet çekerse, hayatî ve içtimaî vazife-

lerini bu uğurda ne derece terk ve ihmâl ederse; o kadar doğrudur, ve o kadar dinin ruhuna mutabıktır.

7__Yine ona göre; mukaddes hotgâmlık esasında her hangi bir cürüm dahi irtikâb edilse mahiyeti tebeddül eder, madem ki cürmü işleyen ibadet eden. Alldı gayretini güden, ve o gayretle harekete geçmiştir. Allah onu hoş görür. Binaenaleyh, cebren alınmış her hangi bir bina, mâbed olabilir, gaspolunmuş bir arsaya mâbed kurulabilir, haram para ile bir hayır müessesesi vücutte gelebilir. Yağmanın getirdiği vesaitle bir hayrat çatılabilir.

İşte insan; cehli neticesi bu kadar hakikatten uzak kalabiliyor, dinden bu derece ayrılabilir ve yahut dine karşı bu derece aykırı hareket edebilir.

Yine insan zühd yapıyorum diye cehaletle bu kadar nefesine tapabiliyor, Allahın yolundan bu kadar ayrılabilir ve dine hizmet ediyorum diye bu kadar nefesine, egoizmine tâbî olabiliyor. Allah ile ticarete kalkışacak kadar, Allahı, dini, cemiyeti, nefsi için kullanacak kadar dalâlete ve gaflete düşebiliyor.

Halbuki hakikat tamamen bu kanaatların zıddıdır. Her devrenin dini, herkesin dini esasta ve fer'ide insandan bu vasıfların aksini istemektedir. Fakat ne yazık ki insan, esastaki hüsnüniyetine rağmen ve bu kadar çalışıp çabalamasına rağmen cehli hasebiyle yine nefsinin arkasına düşüyor ve neticede dine karşı yürümüş oluyor. Sevaba değil günaha giriyor. Allaha

değil nefesine boyun eğiyor, Allah için kendine ve cemiyete iyilik yerine fenalık ediyor.

Şimdi cehli yüzünden nefsinin esaretini bilmiyerek kabul eden cahilin tahlil ettiğimiz yanlış kanaatlarının, yanlış hareketlerinin zıddı olan doğrularını yazalım:

Hakikatte:

1 — Dinin hedefi cemiyettir. Din; ferdin Allah aşkına (*) ittisaf edeceği ilâhi ahlâk ve seciye ile cemiyete Allah gayretiyle yapacağı iyiliklerdir.

2 — Din; mâbedin dört duvarı arasında vakti muayyen ve mahdud bir ibadet hayatına münhasır ve mahdud bir vazife değildir.

Din; bütün bir hayattır, bütün bir hayatın, bütün safhalarını, kefaleti altında tutan, cemiyeti kefaleti altında bulunduran hâkim bir varlıktır.

Din; her zaman, her yerde, her muamelede, her münasebette insanı temiz tutan, insanın en zayıf zamanında da, en kuvvetli zamanında da insanlığını koruyan, insanın her düşüncesinde her teşebbüsünde, her hareketinde, önünü aydınlatan, istikametini doğrultan bir nurdur.

Mâbed; ferdin cemiyet hayalında sarfedeceği gayreti, kuvveti Allahın feyzinden dilediği bir yerdir.

(*) Söz arasında bile yekdiğerimize (Allah aşkına) diye ant vererek bir şey teklif etmez miyiz? İşte din; Allah aşkına gösterilen iyiliklerdir.

Mabedin ibadetten ve niyazdan ibaret olan hayatı hususiyesi; fikri, kalbi, alettevalî temizleyip insanı cemiyete hazırlayan bir intibah ve feyz vesilesidir. Yevmi hayatın üssülharekesidir.

3 -- Din; ferdin şahsı için bir kazanç mevzuu değil, cemiyetin saadet ve selâmeti için ferdin evvelâ salâhı esnasında inzibat ve ahlâk işidir. Saniyen cemiyet lehine feragat ve fedakârlık mükellefiyetidir. Dinin hedefi cemiyettir ve binaenaleyh dünyadır. Ahretle alâkası müeyyedesi itibariledir. Ferdin amelîne göre dünyada göreceği mükâfat ve mücazâtın ahret hayatına kadar sirayet ve şumulû meselesidir, ibadet; cemiyet lehine bu dünyada ferdde alâka ve diğergâmlık için ittıkayı vücade getiren terbiye ve itaat vesilesidir.

Din; (dünyada meyil etme!) derse, maksadı, (dünyalık bir menfaatin, şahsî bir emelin için cemiyet zararına vicdanını satma!) demektir. (Mala, mülke, paraya, kadına tama' ederek zulüm etme, haksızlık etme) yâni: (nefsin için cemiyete fenalık etme!) demektir. Yoksa insanın bütün mükellefiyetleri, bütün mücahedeleri, ideal çalışmaları, ve kazanç işleri için filiyat sahası, dünyadır. Ahretin dünya ve efaal ile alâkası, yalnız netice itibariyledir. İyilik ise mükâfat, fenalık ise, mücazat!

İnsan, bu dünyada âzamî ve fakat dürüst bir saiy ile kazanacak, yiyecek ve yedirecektir. Hayat şartlarını hem kendi için, hem ailesi için, ve hem de muhtaç olanlar için yükseltecektir. Ve gâye itibariyle de

insaniyeti yükseltecek ve dünyayı imar edenlerden biri olacaktır. Tufeylî olmaktan kaçınacak, hayrûnnas olmağa çalışacaktır.

4 — Allah, Rabbilâlemindir, yâni, bütün mahlûkatın Allahıdır, ve dinin tarifine yöre insanlar arasında takvadan (yâni Allahın emirlerine ve nehiyelerine itaat derecesinden) gayrı bir mükerrerlik farkı da yoktur. Irk veya herhangi bir fark ve tefevvuk mülâhazaları, insanların politika noktasından, enâniyet esasından uydurdukları şeylerdir.

Yine Allahın bir sıfatı da RAHMAN dır. Bunun mânası: Ayırt etmeksizin, fark gözetmeksizin, karşılık aramaksınız Allahın, her mahlûkuna olan rahmeti, nîmeti demektir.

Beşeriyetin her yaş devresinde Peygamberlerin tebliğ ettikleri Allahın dini bakınız insanlara ne diyor? (Rabbın Allahı, bütün mevcudiyetinle seveceksin, insanları da kendin gibi seveceksin, kendin için ne iyilik istersen başkaları için de aynını istiyeceksin. Kendini nelerden korumak istiyorsan başkalarını da aynı suretle düşüneceksin. Elinde, üstünde, başında ne varsa sana kifayet eden miktardan fazlasını yoksula vereceksin, dertlilerin derdini bölüşeceksin, zayıfın zaafını, garibin garibliğini ruhunda duyacaksın, dilsizlere dil, mazlûmlara vekil, yetimlere peder, dullara, kimsesizlere velî, muztariplere çâre olacaksın. Tâkatın kadar başkalarının yükünü taşıyacaksın. Başkalarının işini kendi işine tercih edecek-

sin. Cemiyet lehine hiç bir fedakârlıktan çekinmeyeceksin, cemiyete her verdiğini, Allaha vermiş bileceksin. Veren ve verdirenin, alan ve aldırının Allah olduğunu düşüneceksin. Eğer Allah seni böyle bir rahmetinde kullanıyorsa «ne mutlu bana» diyeceksin. Kendi kendinden veya ırkıdan olan bir adamla olmayı insaf ve adalette, şefkat ve merhamette ayırdetmeyeceksin, hükümlerin her ikisi hakkında da bir olacak, Allaha aidiyeti dolayısıyla her insan hakkındaki nazarın bir olacak. Allaha olan itikadın nasıl kalbden, halis ve samimî olacaksa her insana karşı da hüsnü niyetin öyle olacak, her insana iyi gözle, hürmetle bakacaksın. Her mahlûku Allahın kıymetli bir şeyi sayacaksın, aziz ve hoş tutacaksın. Bu esasta Allah, Kur'anı Kerimde «bir adamı öldürmek, bütün insanları öldürmektir, bir adamı kurtarmak, bütün insanları kurtarmaktır» buyuruyor, ve her din «intikam alma, sana fenalık edene bile iyilik et, ve bunu: fikrine, hissine esas ittihaz edeceklerin, başka hislere kapılmıyacaksın.» buyuruyor.

5 — Din; hodgâmlığa karşı bir mücadele mevzudur. Çünkü hodgâmlık, insanın ibtidai hayatında her şeye hâkimdir. O, insanın her bir fikir ve mülâhazasında kendine yerleşecek bir yer bulur, dinde de taassuba bürünür. Taassub, benlikler icâd eder, insanlar arasında ayrılığı, gayrılığı ihdas eder, ve ayrılığı husûmet derecesine götürür, din, birleşmeği, hoş görmeği, anlaşmayı, hüsnüzannı, hüsnüniyeti emreder, dine göre

anlaşmayan ve anlaşdırmayanda, birleşmeyen ve birleştirmeyende hayır yoktur.

Taraf yapmak vesilesiyle Peygambercilik gayretini, Allahcılık gayretine tercih edenler, iki türlü yanılırlar; Evvelâ, Peygamber, gâye değil vasıtaadır. Gâye Allahdır. Allah, kullarının kendine doğrulmasını ve gelmesini ister, şahsî menfatlar için Peygamberlerin isimleri etrafında partiler yapıp yekdiğerine husûmet etmelerini istemez. Bu esas, onun emirlerine, ve bildirdiği her dine mugayır olduğu gibi, Peygamberler de, Allahın emrinden, rızasından başka hiç bir şey istemezler. Kendileri, Allah tarafından ve Allah nâmına geldiler, Allahın istediğinden başka bir şey nasıl isterler? Bunu bir an için düşünmek bile abestir. O halde kendi isimlerinin tefrikaya, ayrılıklara, hüsûmetlere sebep olmasından dolayı en büyük teessür ve ezâyı, onların ruhu duyar. Peygamberi memnun etmek isteyen, Allahı memnun etmeğe çalışsın, zira: Peygamberler başka hiç bir türlü memnun olmazlar, onlar, bütün arzularını, Allahın iradesinde ifna etmiş, Allah gayretinden başka hiç bir gayret taşımamış kâmil insanlardır, ve kemalleri dolayisiyledir ki, Allaha bilâkaydüşart, arziteslimiyet etmişler, ve her şeylerini, her hususiyetlerini bu yola feda etmişlerdir. Hem de Allah, hiç bir mahlûkunun tesiri altında değildir. Aksi halde Allahda zaaf tevehhüm edilmiş olur ki küfürdür. Peygamberleri yaratan, yetiştiren, ve onları Pey-

gamber yapan, Allahdır. Peygamberlerde zuhur eden harikaları izhar eden de Allahdır.

İmdi din, infıradcılığa, ve dolayisiyle hodgâmlığa (egoizme) yer ve yol vermez. Din, bilâkis, diğergamlığı (altruizmi) emreder, yalnız maddî varlığı değil mânevî varlığı da: (gerek ibadetle, gerek hayır ve hasanat ile, insanın kazandığı sevabları da sevabsızlara) hibe edecek kadar fedakârlık hissi ister. Din, gayrın halâşkârlığıdır, kendi başının çaresine bakmaklık değildir, din, nemelâzımcılık değildir, «rahatım bozulmasın da başkalarına ne olursa olsun fikri» dine mugayırdır. Hayvanlarda bile kendi cemiyeti veya insan lehine büyük feragatlar, fedakârlıklar görüyoruz.

Yine din, Allaha yaklaşmak için, cemiyetten uzaklaşmağı değil, cemiyete koşmayı, ve ona hayat vakfetmeyi emreder.

Ferdin şahsî ibadetine Allahın ihtiyacı yoktur, fakat cemiyetin yardıma, ıslaha ihtiyacı vardır, şahsî ibadet, şahısta Allaha karşı itaat ve teslimiyeti kökleştiren, ittika kabiliyetini inkişaf ettiren, ve nefse hâkimiyeti temin eden bir meleke hareketidir. Bu hareketin celbettiği feyiz ve manevî sermaye ile insan, cemiyette, gayrımızır, faydalı bir unsur olmak imkânını elde eder. Yoksa bu hareketin hikmeti, sırf bu hareket sebeble, şahsı, cennetlik yapmaktan ve gâye de bundan ibaret değildir. Cenabı Hak, «benim indimde kullarımın, gazabıma en ziyade uğrayanları, cehennem-

den korktukları ve cenneti umdukları için bana ibadet edenlerdir.» buyuruyor.

Yine din, insana sicilindeki din ismi ile mükâfat vadetmiyor, mükâfatı, iyilik işliyenlere vâdediyor, ve onlar için şu veya bu dinde olmalarını şart koşmuyor.

Ferdin ve cemiyetin gâyesi kemâldir, her ikisindeki kemâlin derecesi, yekdiğerine karşı olan alâka ve his bağılıklarının derecesiyle mütenasibdir, ferddeki kemâlin tahakkuku, ferdin, tam bir diğergâmlıkla cemiyetin içine atılması, ve bütün varlığını, cemiyet lehine vakfetmesi ve cemiyet mefhumunda inhilâl etmesidir. Meselâ: Benî İsrail Peygamberlerinin ve azizlerinin, nasıl bir feragatle kendilerini unutarak ve her türlü şahsî endişeleri birer tarafa atarak, cemiyet içinde, Allah için cemiyet lehine nasıl çalıştıkları, ve nasıl fedakârlıklar gösterdikleri ve hattâ bu uğurda nasıl fedayinefs ettikleri mukaddes kitaplarda gösteriliyor. Keza Hazreti İsâ Aleyhisselâmın dahi Havariyunu yetiştirdikten sonra onları cemiyetin içine nasıl dağıttığını ve her birine ilâhî vazifelerini, nasıl bir feragat ve teslimiyet isteyerek tevdi ettiğini ve onları nasıl bir yüksek mefkûre ile yüksek hizmetlere memur ettiğini, ve hiç bir müşkülün, mâniin, bu mefkûreye hail olamayacağı hakikatini onlara nasıl tâlim ve telkin ettiğini ve Havariyunu takip ve istihlâf eden sonraki Azizlerin de aynı mefkûre ile bütün dünyayı nasıl dolaştıklarını, ne müşkül, ne mühlik manialar aşarak çalıştıklarını, ve

uğraşdiklarını levm, meşekkat ve müşkülâta, nasıl seve seve göğüs verdiklerini İncili Şerifte okuyoruz. (Kim zayıf düşer de ben düşmem?). (Fakat zayıf halim, en kuvvetli zamanımdır.) Ve yine: (insan dostları için seve seve canını vermek gerektir.) sözleri, işte bu yüksek mücahedeleri yapan Allah adamlarının-
dır.

Taassub, fikirsiziliğin, ilimsizliğin, gafletin doğurduğu bir hastalıktır. İnsanları, hastalıklardan, kurtaracak ve koruyacak yegâne vasıta, akıl nurudur. Mahlûkat içinde insan, akli dolaysıyla şerefli. Ve mükellefiyetleri, mesuliyetleri akli sebebiyledir. Hatâ ile sevabı, iyi ile kötüyü fark ve temyiz ettiren, akıl, fikirdir. Onun girmeyeceği yer yoktur, onun esas olmayacağı hiç bir mevzu yoktur. Aksi halde insan, vesayetten, kurtulup maddî ve manevî rüşd, rüşdü hakikî sahibi olamaz ve binaenaleyh terakki ve tekâmül dahi edemez. Dâima vesâyet altına ve Sezarlar elinde yaşar.

Din, akıllı olmayı, basireti, tefekkürü emreder. Çünkü gâye, salâhdır, terakki ve tekâmüldür. Hakikati taharri ve ana vusûl dahi ancak fikir yardımı ile olur. İslâmiyet, bir saat tefekkürü yetmiş yıllık ibadetten hayırlı addeder.

Âtılâne muhafazakârlık, sermayesizliğin, zâfın, nefse itimadsızlığın neticesidir. Din, iki gününü müsavî şerait altında geçirenin, bir günü zayi olmuştur, der. Beşerî dimağ, her batında tekâmül inkişafı ya-

ıyor, insan bir gün evvelki işini, fikrini, bir gün sonra beğenmiyor. Çünkü tekâmül kanunu tesirâtı altında müfekkire bir gün evvelki haline nazaran daha ziyade olgunlaşıyor. Allahın tekâmül kanunları, herkesin müfekkeresinde mütemâdiyen işleyip beşeriyeti, Allahın muradı olan kemâle doğru götürüyor. Her fikrin, her kanaatin, her temâyülün, her san'atın, her ilmin, hü-lâsa her şeyin gittikçe inkişaf etmesi güzelleşmesi, daha güzelleşmesi zaruridir. İnsanları, putperestlikten ayıran ve Hak Allahı bulduran, fikir tekâmüldür. İnsanları görmediği bir mâbuda bütün kalbiyle, fikriyle bağlayan, bütün kanaatiyle güvendirilen, tekâmül mazhariyetleridir, insanların fitrî mevhîbeler saikiyle batınî hayattaki tarakkî mertebeleridir.

6 — Allah ibadette güçlüğümüzü değil, kolaylığımızı ister. Allah bizim eziyetimizden haz değil eza duyar. Binaenaleyh, ibadeti bir meşakkat mevzuu yaparak onun güçlüğüyle iftihar edenler ve bu zorluğun kahramanı görünmek isteyenler, ve bu yüzden büyük mükâfatlar bekleyenler zavallılardır.

Allah ister ki kul, hayatından memnun olsun, her nefesi, şükre vesile olacak saadetler içinde geçsin, ve insan, bunun kıymetini, ve Allahın nimetlerini idrak etmiş olsun. Dünyaya geldiğine peşiman, bin müşkülât içinde kıvranan neş'esiz, gamlı, bizâr, perişan, şaşkın, bir haldeki insanın, Allaha izhar edeceği kalb, halka göstereceği sima, ne olabilir? Haline şükretse de ne öylelerin şüküründe samimiyet, ne de o gibileri Al-

lah hakkındaki telâkkilerinde, hakikat ne de fikirlerinde isabet aranır. O vücud ki rahat değildir, o kalbde ki huzûr ve safâ yoktur, o insan ki Allahın muradı nedir bilmez, veya aksini bilir yanlış, ters yollara kendini saldırır ve neticede harab, bedbaht bir hal alır, bu adama Allah için ve din nâmına ne kadar acınsa yeri vardır.

7— Zühd arkasına saklanıp zulümde, fenalıkta devam etmek te cehlin bir başka türlü dalâletidir. Bu da Allahı tanımamaktan, dini anlayamamaktan mütevelliddir. (İbadet edip Allahın hakkını veriyorum ya, şimdi ben de nefsimin arzularını yaparım.) diyerek zalimâne îtiyatlarına devam etmek, bütün hakikatlerden tegafüldür. Çünkü ibadet, Allanın zatına lâzım bir şey değil, cemiyet lehine, bize lâzımdır. İbadet, cemiyete zulüm etmemek, iyilik edebilmek için Allaha gösterilen bir itaattir, ve bu hususta Allahın hidayet nurundan istiânedir.

Bilmelidir ki, zulüm, cemiyet hakkına tecâvüzdür, Allah ise adildir, hâkimdir, mazlumun hakkını zalimden bırakmaz. Bir hadisi şerifte şöyle buyuruluyor: (Bir mülk küfr ile kaim olur, fakat zulüm ile kaim olmaz.) Diğer bir hadisi şerifte de: (Mülkün esası adalettir.) buyurulmuştur.

Mazlumun hüviyeti itibariyle bir karınca veya büyük bir adam olmasında fark yoktur. Allah indinde herkes müsâvidir. Mahlûkun şerefi, Halıkına nisbetinden ibarettir.

Ne kendi dinlerinin ESASINI ve GÂYESİNİ, ne de BAŞKALARININKİNİ hakkiyle bilmeyenlere,

Allah, hakkındaki bilgileri, fikirleri, telâkkileri, noksan olanlara.

Dini egoizm (hodgâmlık) larına âlet edenlere,

Kendinden başkalarını hakir görmek isteyenlere,

Başkaları için insanlık hakları tanımak istemeyenlere,

Bütün Ehlikitâb dinlerinin esaslarını, ve gâyelerini işhad ve irâe ederek, bütün dünya müvacehesinde şunları söylemek istiyorum:

1 — Din, bildiğimizden, çok başka bir şeydir. Allahın, hidâyet yolu, tuttuğunuz yoldan, bambaşka bir yoldur.

2 — Din mefhumu, esas ve gâye itibariyle bildiğinizden, zannettiğinizden pek daha çok iyi, daha şümüllü, ve sırf iyiliktir.

3 — Allah, bildiğinizden, umduğunuzdan, pek daha çok iyi, lâtif, yakın, rahim, alâkadar ve hâkimdir.

4 — Dinin kendi hakayıkında rahatlandırmayacağı ferde, mesûd etmeyeceği zümre yoktur.

5 — Her milleti yekdiğeriyle tam iyi bir komşuluk içinde yaşatacak, dinden başka müşterek, temelli, hâkim kuvvet yoktur.

6 — Din, her ihtirasın, her politikanın üstündedir.

7 — Din, ferdlerin insanca yetişmesi, ve cemiyette faydalı bir unsur olarak el birliği etmesi, nizâmı ictimâiyi tesis etmesi, dahil ile, hariç ile hüsnü muâşeretle bulunması, emniyet ve selâmet içinde kemâle doğru yürümesi içindir.

8 — Din, yalnız Allah ile kul arasında bir münasebet mevzuu değildir. Esas ve gâye itibariyle kul-lar arasındaki münasebet mevzuudur. Meselâ ferdin, Hâkimine karşı itâati cemiyet nef'ine, millet nam ve hesabına olduğu gibi.

9 — Cemiyetin temeli olan (âile) hayatında ilk ictimâî nizâmı, kuran Allahın emirleri, nehyileridir, Allahın ebedî müeyyideleriyle âilede o nizâmı yaşatan, dindir. Bir âilenin müşterek hayatını temine esas olan, ondaki o birliği, âhengi, temin eden dindir. İtaat, hürmet ve mütekaabilen şefkat, fedakârlık, ve muhabbeti, vücade getiren dindir. Birliklerini yükseltmek gâyesiyle âilece izhar ettikleri alâka ve gayretleri, hep veren din ruhudur. Polisin aile harîmine müdâhale salâhiyeti ancak, hukukuumumiyeyi alâkadâr eden cürümlere münhasırdır. Cürüm telâkki edilen menhiyat ise din matalibinden, asgarî haddir, azamî haddi müeyyideleriyle ve fazilet ve tekâmül nâmına istiyen ve buna Allah yolu diyen dindir. Dinin (emirler) kısmıdır. İnsanî, vicdanî, mefkûrevî bütün yüksek vazifeler, dinin emirleri hududu içinde kalır.

10 — İçtimaî hayatın esas nizamlarını koyan, ve cemiyeti, kudsiyet verdiği bir fikirle tesanüde, taavüne, itaata, mütekabil hürmet ve muhabbete sevkeden, emniyet ve selâmette yaşatan, kemâl yolunda yükselten, din ruhudur.

11 — Din, tecavüze, tegallübe, tahakküme, haklar ve ahidler hilâfına harekete emniyeti, asayişi ihlâlê hiç müsaade etmez. Din, ayırmaz bitiştirir. Din, yıkmaz, yapar, din, kırmaz; sarar, din, yaklaştırır, din sever. Din, her ihtiyaca mukabele eden bir cömerdliktir. Her istimdad karşısında uzanan eldir. Din merdliktir. Din, güzel ahlâktır, yüksek seciyedir.

Beşinci kitabın fihristi

Din ve telâkkileri

Sahife

- 3 — Din telâkkisinde safhalar ve devreler.
- 3 — Din esasında Hazreti Ademin aldığı ilk emir ve nehî.
- 8 — İhzarî devreler.
- 8 — İlk safha — Putperestlik.
- 8 — Birinci devre — Taş, toprağın câzibe devresi.
- 11 — İnsanın hem cinsine taabbüd devresi.
- 12 — İnsanın hem cinsine taabbüd devresi.
- 12 — Semâdaki ecrâma taabbüd devresi.
- 18 — Tevhit devrinde Musevîlik safhası.
- 18 — Musevîlikte tekâmül devreleri.
- 22 — Benî İsrâil hayatında ikinci devre.
- 23 — Dinlerde kurtarmak esası.
- 26 — Kayıp sürü.
- 27 — Kurtarıcılık.
- 28 — Mesih İsânın vürudunda Benî İsrailin hakikî ihtiyacı neye idi?
- 30 — Mesîhlik davası.
- 33 — Kurtuluşun umumî mânası.
- 35 — Hıristiyanlık safhası.
- 35 — Birinci devre.
- 40 — Hazreti İsânın gördüğü muhalefet ve taz-yik.

Sahife

- 44 — Müstakbel kemal devrini tebşir eden mukaddes vesikalar.,
- 51 — Hıristiyanlığın ikinci devresi..
- 54 — Müslümanlık safhası
- 54 — Birinci devre.
- 81 — Ailece hayat.
- 82 — Din birliğinde hayat telâkkilerinin hülâsası.
- 86 — Bugünkü telâkkiye göre maziye bir bakış ve hasbihal.
- 89 — Müslümanlıkta ikinci safha.
- 96 — Bugünkü telâkkiler.
- 98 — İptidaî telâkkilere bağlanıp kalmak mümkün mü?
- 101 — Beşeriyette telâkki devrelerine aid misâller.
- 113 — Telâkkilerde hakikat nedir?.
- 115 — Egoizm = hodgâmlık.
- 120 — Hakikatin ve istikbalin istedikleri.
- 123 — Düzilmesi zaruri gafletler, ters kanaatler.

Fiatı 45 Kr.